TARİH Konuşuyor

CİLT : 5
SAYI : 30
TEMMUZ 1966
250 KURUŞ

Ocaktan Tipler

TASARRUFLARINIZIN

En iyi şartlarla

DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN:

TÜRKİYE
EMLÂK KREDİ
BANKASI

(Basın : 850 — A — 483)

Cilt Kapaklarınız Hazırdır

Beşinci cildimizin yaldız motifli pantazot cilt kapakları hazırdır :

1 — Cildleme ücreti, kapaklar dahil yine 7,5 liradır. Elinizdeki ALTI sayıyı tam olarak sağlam bir ambalâj içinde ve TAAHHÜTLÜ olarak bize gönderiniz. Paket üzerindeki adresiniz lûtfen tam ve okunaklı olsun.

2 — Cild bedeli 7,5 lirayı mecmualarla birlikte posta havalesi ile gönderiniz. Havalenin not kısmına CİLD BEDELİ kaydını koyunuz. Ayrıca, mektup yazmanıza lüzum yoktur.

3 — Göndereceğiniz 7,5 lira içinde, cildinizin mukavvalı ve taahhütlü olarak adresinize gönderilme ücreti de dahildir. Bu masraflar tarafımızdan ödenecektir. Bu sebeple idarehanemizden alınacak ciltler yine BEŞ liradır.

4 — Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ciltlerden ciltlenmemiş olanları, beşinci cildin sayıları ile beraber gönderebilirsiniz. Bu takdirde ciltleme ücreti olarak iki cilt gönderenlerden 15, üç cilt gönderenlerden 22,5 dört cilt gönderenlerden 30 lira beş cilt gönderenlerden 37,5 lira rica ederiz.

Çocuklarınıza Kalacak Kültür Hazinesi

BÜYÜK OSMANLI LUGATI

Sabahat Alp — Ali Rıza Alp

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Edebiyat ve Türkçe öğretmenlerine tavsiye edilen ve Tebliğler Dergisinde duyurulan 4 ciltlik muazzam eserin mevcudu kalmamıştı. Şimdi eksik formaları yeniden bastırılarak mahdut bir miktar elde edilmiştir.

Eskiden olduğu gibi 4 cildi yine 120 liradır.

İkişer ikişer yaldızlı bez cildler içindeki bu muazzam kültür hazinesi için TARİH KONUŞUYOR' okuyucularına büyük bir kolaylık gösterilmektedir.

Zarurî masraflarını karşılamak üzere sadece 20 lira para ile mütebaki 100 lirası için de 100 LİRA DEĞERİNDEKİ TASARRUF BONOSU göndermeniz kâfidir.

Böylece Tasarruf Bononuzu ucuza satmaktan kurtulur ve büyük bir hazine değerindeki kültür eserine bağlamış olursunuz.

Eser itinalı şekilde paketlenerek taahhütlü olarak adresinize gönderilecektir. Ayrıca hiçbir posta masrafı talep edilmeyecektir.

ESERDE NELER VAR?

Her cild büyük boy çift sütun 400 sayfadan müteşekkil 4 cild — Yunus'dan Yahya Kemal'e kadar 500 den fazla şair'in beyitleriyle süslenmiş 80.000 e yakın kelime ve terkip... — Kelimelerinin mecâzi ve gerçek mânaları - Asırlar boyunca değişik anlamları.

TASARRUF BONOLARINIZI

Ancak Büyük Osmanlı Lûgatına yatırmak suretiyle değerlendirebilirsiniz.

(20 LİRA + 100 LİRALIK TASARRUF BONOSU = BÜYÜK OSMANLI LÛGATI).
Eser mahdut miktarda olduğundan hemen müracaat ediniz.

Müracaat Adresi: Ali Rıza Alp: Posta Kutusu 44 Beyazıt/İstanbul

NOT : İstanbuldaki okuyucularımız İdarehanemizden temin edebilirler.

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 5 SAYI : 30 TEMMUZ : 1966 FİATI : 250 KRŞ.

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

İdare yeri :
Nuruosmaniye Cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon : 22 78 10

Muhabere ve para gönderme adresi : Posta Kutusu 67 — İSTANBUL

ABONE ŞARTLARI :
Yıllık 24 lira. Dış Ülkelere iki mislidir.

Bu sayı, İstanbul'da Halk Basımevinde dizilip basılmıştır.

Klişeler Akın Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

Aboneler için her altı ayda bir, maliyetine, pantazot cild kapakları hazırlanmaktadır.

NİYAZİ BEYİN GEYİĞİ

İÇİNDE bulunduğumuz şu temmuz ayı, hatırlanması gereken olayların geçit resmi ile doludur. Ben Sizlere, bu sohbetimde sadece birisinden, elli sekizinci yıl dönümü dolayısiyle 10 temmuz 1908 İkinci Meşrutiyetinden söz edeceğim.

Bir Niyazi Bey vardı: Resne'li Niyazi Bey... Kolağası rütbesinde, Osmanlı Devletinin sınır boyunu bekliyen avcı taburlarından birisinin tabur kumandanı idi Niyazi Bey... İttihad ve Terakki, Reval anlaşması ile, aralarındaki derin ve köklü ayrılıkları bırakıp "Hasta Adam" adlı imparatorluğumuzun mirası üzerinde anlaşan İngiliz - Moskof Hanedânının saklanmıyan kararı ile şaşkın ve dertli, kurtuluş çaresi olarak "Meşrutiyetin ilânı" ipine sarılınca, Niyazi Bey, emrindeki kıt'alarını aldı, dağa çıktı, Yıldız Sarayı'nın yaşlanmış ve yorgun tâcidarı Sultan Hamid, yıllardır istenen verdi : Bu, bir "Ferman'ın Hürriyeti' 'idi. Hoca'larla papas'lar, sarıklı'lar, şapkalı'lar, ayrı din, ırk, milliyet, gaye ve yaşayışın insanları bu fermanın satırları altında kucaklaştılar ve herşeyin kurtulduğu sanıldığı günlerde, herşeyin yıkıldığı görüldü: Çünkü, temel öylesine çürük ve harabtı ki, kurtuluş hasreti tepinmesine bile dayanamamıştı. Yıkıntının dışında kalabilenler, derinlemesine çukura dehşetle baktıkları zaman, birbirlerine diş biliyen "dostlar" gördüler: Sağlam olmaması için hiç bir sebep olmıyan temeli, bunların şahsî hırsları, taşkınlıkları, haksızlıkları tamir kabul etmez rahnelerle kemirmişti.

★ ★ ★

Ve, temiz kalbli, merd, açık yürekli Niyazi Bey, dağa çıktığı günlerde peşine düşen ve kendisi kadar meşhurlaşan geyiğini de beraberine alarak, üç yıl sonra ebediyen bizden ayrılarak Rumeli'nin yeşil bir köşesindeki küçük çiftliğine çekildi: Geyiği de beraberinde idi. Neylersiniz ki, burada da rahat bırakmadılar: Önce geyiğini, sonra kendisini öldürdüler. Geyiğinin kaybı ile kalbi yaralı söylediği sözler, Politika Tarihimiz'in cildlere bedel hakikatini iki cümleye sığdırmıştır :

"— Bu hengâme içinde tek sadık ve vefakâr dostum o idi..."

★ ★ ★

O gün bugün, ikbal basamaklarının, ancak baş kaldırılarak görülebilenlerinden, nisyân köşelerine, nefretlere, hatta vatan dışına veya daracağına sürüklenenlerin hafızalarımıza emanet edebilecekleri SÖZ'lere bakarım da, Niyazi Beyin geyik hasretini gök kubbemizde anılmıya değer gerçek hüküm olarak tekrarlarım... İçlerinde kaçı bir geyiğin ardından ağladı veya Niyazi Beyin geyiği kadar sadık bir dost bulabildi? — K u t a y

Kara bir günün Tarih huzurunda Tescil toplantısı:

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA SON ŞÛRAY-I SALTANAT

YAZAN : CEMAL KUTAY

Osmanlı Orduları, Birinci Dünya Savaşında silâhlarını en son bırakan mağlûp devlet oldu. Bulgar cephesinin çökmekte olduğu haberini getiren Sadrazam Talât Paşa Padişah Altıncı Sultan Mehmet Vahidüddin'e, kabinesinin istifa için elverişli şartlar peşinde olduğunu söylediği zaman, müstakil bir Türkiye'yi dünya haritasında bıraktıracak sulh bizim için cidden hayâldi. On dokuzuncu Yüzyılın ikinci yarısından sonra adı hasta adam'a çıkan mazinin cihan devleti Osmanlı İmparatorluğunun mirası üzerinde, anlaşmazlıkların kaynağı sayılan Almanya, artık sahnede değildi. Galip cephe içinde Almanya'ya kini, siyasetinin temeli olan Fransa bile, kendisine elli yıl içinde iki defa saldıran komşusunun tarih sahnesinden çekilmesini düşünmiyecek kadar hakikatleri görebiliyordu amma, Osmanlı Türklerinin bundan böyle hükümran bir devlet halinde kalabilmesi müsamaha hududlarını zedeliyen cömertlik olmuştu: Sevr muahedesinin yarı sömürgeleşmiş bir devletçiği kabul etmesi de, Anadolu'daki Türk milyonların idaresini bir tek devletin yüklenmemesi sebebiyleydi. Anadolu stebine itilen

KAPANIŞ **22 temmuz 1920 perşembe günü Sultan Mehmet Vahidüddün, Şûray-ı Saltanat'a getirdiği mevzu ve oradaki tutumu ile, Sevr'i kabul etmiyen Türk milletinin önüne dikilmiş oluyordu. Bundan sonra geçen hergün, aradaki boşluğu derinleştirdi, ve kara kâder, son Osmanlı Padişahının üzerine kâbus gibi çöktü: Tâc ve tahtını, vatanı ile beraber terketti.**

Türkler için tesbit edilen şartlar, Suriye'de, Hicaz'da, hatta yarınki İsrail için Filistin'de kurulan görünürde müstakil devletçiklerden farklı değildi.

Silâhları bırakan müttefiklerimizde de, sulh istiyen kabine, istifa eden harb kabinelerinin yerini alan ve tercihan müstakil bir zata kurdurulan hükümetler idi. Talât Paşanın çekilmesini dört gözle bekliyen Sultan Vahidüddin'in olduğu kadar, memleketin en büyük felâketi, barış arıyan kabinenin Damad Ferid Paşa tarafından kurulması oldu. Padişahın öz kız kardeşi Mediha Sultanın zevci olan bu garip tabiatlı zatın hükümet reisliği, hasta adamın mirasını diledikleri gibi taksim etme hakkını ken-

dilerinde görenler için hem ümid, hem teminat idi.

Nitekim Sevr'de imzalandığı için, Fransa'nın bu tarihî köşesine izafetle aynı adı alan anlaşmayı onlar hazırladılar, bize tebliğ ettiler: Kabul edileceğine mutlak itimad ederek... Çünkü karşılarında HAYIR diyecek bir kuvvetin ne olduğuna, ne olabileceğine asla kani değildiler.

BÜYÜK MES'ULİYETİ

Osmanlı İmparatorluğunun son padişahı Altıncı Mehmet Vahidüddin'in tarih huzurundaki en büyük mes'uliyeti, hiç şüphesiz, Sevr anlaşmasını kabul ederek, Millî Mücadelenin büyük bir milletin hürriyet ve istiklâl için en meşru ve tabiî hakkı olduğu yolundaki tezini, saltanat ve hilâfet makamının sahibi olarak çürütmesidir. Başmabeyinciliğini yapmış olan Lutfi Simavî Beyin dediği gibi, kapalı ve içine dönük bir mizâcın sahibi olan Vahidüddin, Sevr'i kabul etmenin zaruret olduğunu milletine anlatmak ruhî ihtiyacı ile 22 temmuz 1336 (1920) perşembe günü, Dolmabahçe sarayında, son Şûray-ı Saltanat'ı toplamış ve Sadrazam Damad Ferit Paşa ile bütün kabinesinin bulunduğu içtimaa, böyle bir muahedeye HAYIR diyebilmelerine imkân tasavvur edilmiyen tanınmış şahsiyetleri toplantıya davet etmiştir.

Osmanlı Devletinin varlığı üzerinde derin ve devamlı tesirleri olacağı bilinen temel hadiseler karşısında toplanması an'aneleşmiş olan Şûray-ı Saltanat'ın kararları, İkinci Mahmut, Abdülâziz devirlerinde harb veya sulhe doğru ayrılışlar gösterecek farklı sonuçlarla neticelenen fikir ve karar ayrılışlarına bağlanmış fevkalâde meclis hüviyetini taşımıştır. Üçüncü Sultan Selim, yeni bir devrin başlangıcı olan Nizam-ı Cedid'i, böyle bir Şûra'dan geçirerek, Yeniçerilerin karşısına çıkmıştı. Vahidüddin'e Sevr sulhünün esaslarını Şûray-ı Saltanatın tasdikinden geçirmesi fikrini İngilizlerin telkin ettiğini, Said Molla'nın papaz Fru'ya yazdığı bir mektuptan öğreniyoruz. Artık, 23 nisan 1920 denberi vatanın mukadderatını eline almış olan Büyük Millet Meclisinin misak-ı milliye aykırılığı ortada olan Sevr'i reddetmesi ise, Padişaha telkin edilen fikrin zaruriliğini kabul ettirmiş ve Osmanlı saltanatının son şûrası, böylece bedbaht ve meş'um bir gaye için olmuştur.

KİMLER VARDI?

Abdurrahman Şeref Beyin hatıralarında kaydettiğine göre, Şûray-ı Saltanata davet edilenlerden bir çokları gelmek istememişler, fakat Sultan Vahidüddin bu zevata ısrarlı davetler göndererek iştirâklerini temin etmiştir. Daha evvelki kabinede Maarif ve Evkaf Nazırlığı yapmış olan Abdurrahman Şeref Beyin kendisi de bulunanlar arasında idi!..

Osmanlı saltanatının son Şûrasında, kabineye dahil şahsiyetlerden gayrı Âyan Meclisi reisi ve eski sadrazamlardan Tevfik Paşa, eski sadrazamlardan Ali Rıza Paşa, yine eski sadrazamlardan Salih Paşa, müşir Mustafa Paşa, eski Şeyhülislâm âyandan Mustafa Sabri Efendi, müşir Osman Paşa, müşir Ömer Rüştü Paşa, Birinci Ferik Osman Paşa, Abdurrahman Şeref Bey, Rıfat Bey, Topçu Feriki Rıza Paşa, Aristidi Paşa, Seyyit Abdülkadir Efendi, eski Maliye Nazırı Tevfik Bey, Hadi Paşa, Rıza Tevfik Bey, Mustafa Efendi, Hamdi Efendi, Mustafa Asım Efendi, Mavromani Bey, İzzet Fuad Paşa, Abdülhak Hâmid Bey, Azaryan Efendi, Bahur Efendi, Aram Efendi, Dilber Efendi, Zeynelâbidin Efendi, Müşir Zeki Paşa, Müşir Kâzım Paşa, Müşir Nuri Paşa, Kadıasker Mehmet Nuri Efendi, Fetva Emini Ali Rıza Efendi, Meclis Tetkikat-ı Şer'iyye Reisi Mehmet Tevfik Efendi, Erkân-ı Harbiye Reisi Ferik Hamdi Paşa, Harb Mes'ulleri divan-ı harb âzasından Mustafa Nuri Efendi, Birinci Ferik Zeki Paşa, Ferik mütekaid Muhsin Paşa, Erkân-ı Harbiye ve divan-ı temyiz askerî sabık reisi Ferik Fuad Paşa, Topçu dairesi riyasetinden mütekaid Ali Refik Paşa. Topçu ferikliğinden mütekaid Fuad Paşa, Topkapı Saray-ı Hümâyunu muhafızı ferik Rıza Paşa, mütekaid Ferik Şakir ve Galib Paşalar hazır bulunuyorlardı.

PADİŞAHIN HUSUSİ KABULLERİ

Toplantıdan evvel padişah, Şûraya dahil olanlardan bazılarını kabul ederek aydınlanmak istedikleri noktalar varsa, Ferid Paşadan istifsar edebileceklerini söylemişti. Padişahın bu hassasiyetinin

sebebi neydi ve neden alenî bir münakaşanın Şûrada yapılmasını istemiyordu ?

Sualin cevabını Lutfi Simavî Beyin hatıralarında şu satırlarda buluyoruz :

"— Ankara'nın takındığı sert tavır ve memleketin her tarafında Yunan istilâsına karşı başlıyan mukavemet, müstakil bir Türk devletinin cihan haritasından silinmesi tehlikesi, İslâm âlemi üzerinde yarattığı menfi hava, Müslüman Dünyasının halifesi olarak bu hislere kıymet vermek mecburiyetini duyan Padişah üzerinde endişe tevlid etmişti. Enistesi Ferid Paşanın ilk kabineyi teşkilinden sonra, kendisine maharetle yapılan telkinler sonunda, vaziyetin ancak İngilizlerin yardımı ve müzahereti ile düzelebileceğini, tâc ve tahtının emniyetinin ancak bu şekilde devam edeceğini zannetmiş olmanın hissini sâbit fikir haline koyarak bütün mukabil ikaz ve intibalara kıymet vermez olmuştu.

DAMAD PAŞA Son Şûray-ı Saltanatın asıl reisi o idi. Açış ve kapanış konuşması, Millî Mücadelede, İstanbul ile Ankara arasındaki derin uçurumun en ibretli vesikasıdır: Müstakil devlet halinde yaşıyabilmekten öylesine ümidsiz idi ki, Sevr'i kabulden gayrı çâre olmadığını samimiyetle müdafaa etti ve vatanı terke mecbur olduğu gün bile bu duyguyu beraberinde götürdü. Gaflet ile ihanet, bu mes'uliyet makamları için kıl kadar farklıdır...

Parise gitmiş olan Ferid Paşanın yaveri ile bizzat şahsına gönderdiği mektupların muhtevâsını Mabeyn erkânından dahi saklıyacak kadar vehim ve endişe içinde idi. Ferid Paşa kaimbiraderi de olan Padişaha, eğer bir Şûray-ı Saltanat toplanması bahsinde kararlı ise, bunun münakaşasız cereyan etmesi ve sulh şartlarının itirazsız kabul edilmesinin temininin şart olduğunu, aksi halde İtilâf Devletlerinin makam-ı saltanatı da bertaraf edecek cezrî tedbirler alacaklarını bildirmişti. Padişah, bu telkinlerin tesiri altında Şûrada söz söyliyebilme ihtimali olanları şahsen huzuruna kabul ederek vaziyetin vehâmetini telkin etmek arzusunda idi. Nitekim bunda muvaffak oldu ve münhasıran Topçu Feriki Rıza Paşa hariç olarak diğer Şûra âzası, sulh şartları için ayağa kalkarak reylerini bildirmeleri teklifi üzerine cümleten ayağa kalkarak EVET dediler. Ne kadar şayan-ı ibrettir ki, daha sonra bu muahdenin istiklâl ve haysiyet temin edemiyeceği iddiaları da yine bu EVET diyen zevat arasından fikir değiştirenler tarafından dahi duyuldu."

İSTANBUL'DAN MAHRUM KALMA TEHDİTLERİ

Saltanat Şûrası, padişahın muayede salonunun müntehasına konulan tahtta müzakereleri takip etmesi ile açıldı. Sadrazam Damad Ferid Paşa, Dahiliye Nazırı Reşid Paşa'dan Spa'da toplanan konferansda kararlaşıp kendisine tebliğ edilen sulh şartlarına dair 17 temmuz 1336 (1920) tarihli telgrafın okunacağını bildirdi. Damad Paşa, bu telgraf ve diğerlerinin, mahremiyetinin mutlak olduğunu ve burada, Padişah huzurunda toplanan zevatın namus ve şereflerine mevdu bulunduğunu tasrih etti. Ne kadar gariptir ki, sadrazamın, yâni hükümet reisinin mahremiyeti üzerinde böylesine hassasiyet gösterdiği mevzular, ertesi gün, Türkçeden gayrı bütün KARŞI YAKA gazetelerinde tam metin olarak çıkıyordu!

Evvelâ Paris'e, daha sonra Londra'ya giden Dahiliye Nazırından gelen telgrafda, şu cümleler vardı :

"— Bugün beni kabul eden konferans müşavere heyeti reisi Mösyö Hanri Fulanje, Sulh Muahedesinin tadili için i-

leri sürdüğümüz sebeplerin tamamen reddedildiğini tebliğ ederek, müttefik makamatının müttefikan aldıkları mukabil notayı saat ve dakika kaydı ile tevdi eyledi.

Müttefik makamatının tebliğ eylediği notanın muhteviyatı hülâsatan şöyledir :

"— Müttefikler Osmanlı Hükümetini, harbin dört sene uzamasından başlıca mes'ul addetmektedirler. Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarını kapamak suretiyle müttefikler arasındaki muvasala yollarını inad ve ısrarla kapamış olan Devlet-i Osmaniye, harbi kendi hududları haricine de çıkarmış ve kendisine yarım asırda müteaddid defalar büyük müzaheretlerini diriğ etmemiş olan müttefiklere karşı ihanet etmiştir. Şimdi Hükümet-i Osmaniye bu hareketinin sebep olduğu ıstırapları unutmuş gözükmektedir.

İhtilâl iddia ve asayişi temin bahanesiyle Türk ve Müslüman olmıyan halka zulümler yapılmış, bunlar kitle halinde tehcir edilmişlerdir. Eğer Osmanlı Devletinin bugünkü mes'ul şahsiyetleri bunların vebâlini müdrik olarak müsebbiblerini tecziye etmekte müsamaha gösterecek olurlarsa ve kendileri için hakkaniyet ve şefkatin azamî haddini ihtiva eden muahedeyi en seri vasıta ile kabul ve tatbikini tekeffül, bilhassa Anadolunun bazı mahallinde başlıyan iğtişaş ve isyanı derhal tedib edemekdikleri takdirde, Makam-ı Hilâfete bazı şartlarla bırakılmış olan İstanbul şehri de alınacak ve müterakenin yedinci maddesi muktezası olarak bütün bu mahaller işgal altına alınacaktır. Bu meyanda, İzmir ve Trakyanın Osmanlı hâkimiyetinden ayrılmasını kabul eden maddeler üzerinde hiç bir fedakârlık yapılmıyacağının da bilinmesi lâzımdır."

TÜRKLERİN AVRUPADAN TARDI

Dahiliye Nazırının Spa'dan sadrazama gönderdiği ve Ferid Paşanın Şûra âzasına namusları üzerine söz alarak okuttuğu telgraflar, Şûra âzası üzerinde derin bir tesir yapmıştı: Sevr denilen esaret vesikasının ağır ve feci hükümleri tahmin edilmekle beraber, bu kadar korkunç olabileceği beklenmiyordu. Fakat, Dahiliye Nazırının kendisine teb-

Âyan azasından vak'anüvis Abdurrahman şeref Bey... Son Sûray-ı Saltanat'ta, Sadrazam Ferit Paşaya şunu sordu :

"— Anadolu, bu kararları kabul etmezse ne olacaktır?"

Zabıtlar, sadrazamın bu suale doğrudan doğruya cevap vermediğini, sadece âsayişin hükümet tarafından teminat altına alındığı cevabıyla yetindiğini kaydediyor. Bu teminat, Anzavur ve Kuvay-ı Ahmediye idi!..

liğ edilen nota'nın hülâsasını bildiren satırların sonu daha korkunçtu :

"— İstanbul'da Türklerin ekseriyette olduğu şüpheli olmakla beraber, müttefikler, tam bir hüsnüniyetle burasını Osmanlı pâyitahtı olarak bırakmıya muvafakat etmişlerdir. Fakat bu bırakma şartlara bağlıdır. Eğer makam-ı saltanat, Anadolu'da başlıyan isyanları bastırmaya ve en kısa zamanda bütün memlekette muahedenin maddelerini tam olarak tatbika muvaffak olamadığı takdirde, Türkler, Avrupadan ebediyen tard edileceklerdir. Muahedenin tasdiki için verilmiş olan on günlük müddetin hitamına rağmen muahede ne sebeple olursa olsun tasdik edilemezse, bu gafletin ve Osmanlı milletine müteveccih olan cinayetin mes'ullerini tesbit de bu millete ait vazife olacaktır. Bu hayirhâhane ihtar, irtikâb edilen bütün hatalara rağ-

men, müttefiklerin el'an devam eden müsamahalarının tecellisidir."

Dün Spa'dan ayrılırken, kendisine hususî olarak mülâki olduğum ve daha evvel memleketini temsilen sefir sıfatıyla İstanbul'da bulunmuş olan muteber bir müttefik devlet adamı, bendenize, bu şartları kabul etmekten başka çâre bulunmadığını, aksi halde mazallah harita-ı âlemden silinme tehlikesiyle karşı karşıya olduğumuzu ifade etti."

PADİŞAHIN İRADESİ : KABUL EDENLER AYAĞA KALKSIN...

Telgrafların okunmasından sonra Damad Ferid Paşa söz aldı, vaziyeti trajik bir tavırla izah ve hülâsa etti, harbe girmiş olmamızın tabiî neticesi sayılması gereken bu şartların kabulünü istedi.

Abdurrahman Şeref Bey, Anadolu bu şartları kabul etmezse alınacak tedbirlerin mahiyetini sordu. Damad Paşa bu suale sinirlenmişti :

"— Yunan askeri Anadoluyu işgal edecektir efendim..." dedi.

Başka söz istiyenler yok muydu? Elbet de vardı. Fakat makamında, hadiseleri kuşkulu gözlerle takip eden Padişah Vahidüddin, sağ tarafında elpençe iradesini bekliyen Mabeyn Başkâtibi Ali Fuad Beye işaret etti. Daha evvel, bu işaretin ne manaya geldiğini bilen Mabeyn Başkâtibi, Sadrazam Paşaya yaklaşarak iradeyi tebliğ etti : Muahedeyi kabul edenler, ayağa kalkarak reylerini bildirmiş olacaklardı...

Damad Paşa, rahat bir nefes almıştı: Padişahın iradesini Şûraya tebliğ etti.

Bakışlar birbirlerinin üzerinde dolaştı. İlk olarak Müşir Kâzım ve Osman Paşalarla âyan âzasından Rauf Paşa, beraberce kalmışlardı. Bu kalkışı diğerleri takip ettiler. Yalnız bir kişi, evet, sadece Topçu Feriki Rıza Paşa, yüksek sesle kanaatını bildirdi :

"— Ben kalkmıyorum efendim. Ben müstenkif kalıyorum."

AVUSTURYA GİBİ..

Eğer Topçu Feriki Rıza Paşa kendisinin bu kabul kararına katılmadığını ilk önce söyliyebilmiş olsaydı durum ne olacaktı? Acaba, tarih huzurunda Anadoluda kalmayı göze almış olsa da gerçek manasıyla müstakil bir Türk devletine imkân vermiyen Sevr adlı esaret vesikasına imza koymak zilleti önünde eğilmiyecek kimse çıkmıyacak mıydı? Bu şanlı Paşa'lardan daha sonra olup bitenler göstermiştir ki, eğer Birinci Büyük Millet Meclisinin o muhteşem şahlanışı olmasa imiş ve öndekiler, bu şahlanışı böylesine değerlendirmeseler imiş, Sevr'in yırtılacağını, göğüsleri nişanlarla dolu devletin bu en yüce makamlarına erişmiş kişilere düşündürebilmek dahi imkânsız imiş... Rıza Paşadan gayrı hiç kimseden ses seda çıkmamıştı o koskoca Şûray-ı Saltanattan...

Rahat bir nefes alan Damad Ferid Paşa, varılan neticenin kaçınılmazlığını ve bir başkasının düşünülemiyeceğini izah için söz almış, başa gelenin mukadder olduğunu söylemiş, tarihten misaller getirmiş, demişti ki :

"— Bin yedi yüz sene evvel Roma İmparatorluğunun çöküşündenberi cihan tarihi, ikinci bir mühim vak'a karşısında bulunuyor. Mazide şan ve şöhreti dünyayı tutmuş olan muazzam Osmanlı devleti on senelik müthiş hataların neticesi ile bugünkü esef verici felâketlere düştü. Galiplerin Osmanlı devletine teklif ettikleri sulh dehşet verecek şekilde ağırdır. Fakat bunu kabul etmekten başka çare yoktur. Bir tarafta elîm bir vaziyet altında zebûn bir mevcudiyet temin ediyor, öte tarafta reddi halinde kat'î mahvolmak var..

İstanbul'un bizde kalması ve devlet-i Osmaniyeye bir mevcudiyet tanınması Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin tahta çıkışlarından beri, meş'um harbe nihayet vermek yolundaki gayretleri ve cesaretleri sâyesindedir. Yoksa Osmanlı devletinin dahi, mülga Avusturya İmparatorluğu gibi tamamen silinmesi mukadder idi. Bugün var olmak veya yok olmak tehlikesi karşısında bulunuyoruz. Sulh meselesi yirmi aydanberi tetkik edilmiş ve herkesin malûmu olmuştur. Eğer yok olmayı göze alıp teklif edecek olanlar varsa fikirlerini söylemiş olmaları icab ederdi. Şûray-ı Saltanat vazife-i tarihiyesini ifa etmiştir. Şimdi zap-

İki Felâket Anı

Vahidüddin ile beraber memleketi terkederek San Remo'da ölen hususi doktoru Reşat Paşa, bir Fransız gazetesinde neşrettiği hatıralarında şöyle der :

"Padişah çok asabi ve sinirleri vehme mütemayil olacak kadar zayıftı. Saltanatı devrinin ağır buhranlarla geçmiş olması kadar, mizacı da bu sıhhî arızasında âmil olmuştu. Kendisi mühim anlarda birkaç defa baygınlık geçirmiş ve derhal müdahaleye lüzum hasıl olmuştu. Bunlardan bir tanesi Sevr Muahedesi şeraitini ve metnini tetkik için teşkil edilen Şûray-ı Saltanata riyaset etmek üzere muayede salonuna girecekleri anda vukua gelmişti. Sadrazam Damat Ferit Paşa, uzun süren ve telâşı mucip olan baygınlıktan sonra içtimaın tehirini istemiş, fakat padişah muvafakat etmemişti. Diğer bir baygınlık da, General Harington'u davet ederek bir gece içinde Malaya zırhlısı ile İstanbuldan mufarakat kararının İngiltere devletince kabul edildiğinin Yaver Hamdi Paşa tarafından arzı sırasında vukua gelmişti.

* * *

İkisi de aynı felâketi taşıyordu: Birisi vatan için, ikincisi mensup olduğu hanedanının sonu için...

tı imza ederek bu kararın tescili icab eder."

ANKARA'NIN ŞİDDETLİ TEPKİSİ

Artık İstanbul'da milletin kurtuluş ümidini şuur halinde temsil eden M. M. Grubu Şûray-ı Saltanatın kararını, yollar kapalı ve telgraf hatları kesik olduğu için Gebze'nin bitimindeki millî kuvvetlerin elindeki Kuşça Telgraf İstasyonuna eriştirerek tam metin halinde Ankara'ya bildirdi. Millet Meclisi derhal toplandı ve bu kararı alanların Türk milletini temsil etmediklerini, Türkiye halkının tek mercii ve mümessili olan Büyük Millet Meclisinin millî misak gerçekleşinceye kadar mücadeleye kararlı ve azimli olduğunu ilân etti.

Londra'da olan Venizelos, kendisini maceraya sürükliyen kişilerin başında gelen Loyt Corc'la mutabık kalarak, İngiliz yardımının en cömert tecellilerine mazhar olarak Atina'yı uyardı: Venizelistlerle Kralcılar arasındaki ihtilâfın çok üstünde gözüken Megalo - İdeanın gerçekleşme ümidi, Ortodoksluğu ve Rumluğu, bütün diğer duyguların üstünde önüne geçilmez ihtiras olarak akla ve mantığa hâkim kılmıştı: Atina'ya oluk gibi İngiliz altını, Almanya ile müttefiklerini dize getirmiş olan silâh ve malzeme akıyordu. İnönü'nde Türk'ün imân dolu göğsüne çarparak kırılacak olan ümitli taarruz için, salib'i hilâl'e karşı mutlak taassub içinde ayaklandıran gizli - açık yardımlar, Kral Konstantin'in tahtını çevirmişti: Fener Patrikhanesindeki yarıda kalmış merasimin salib'i törenlerle alınıyor, çoşkun ümitlerle Hristis - Tomos'un elinden İzmire' gelen Konstantin'e uzatılıyordu: Ankara kalesine dikilmek için!..

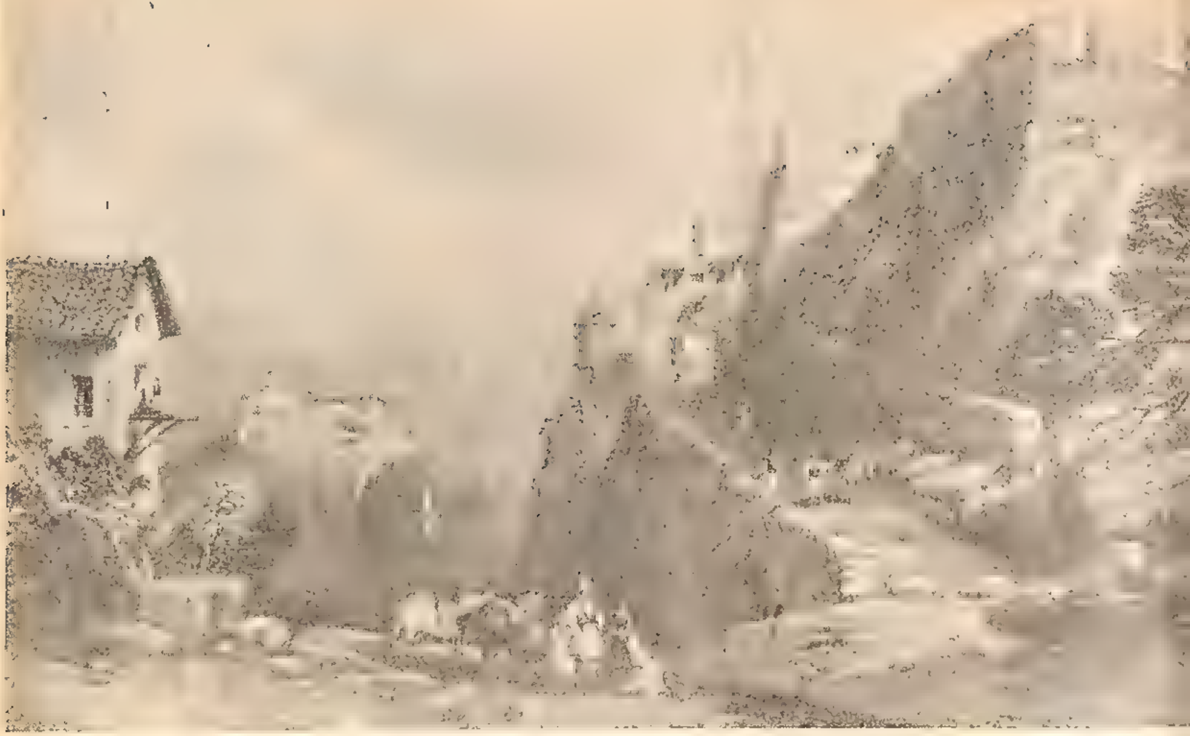

Kazıklı Voyvoda, Onbeşinci Yüzyılda görülen vahşet ve zulmün **binbir şekli ile** tarih sahifelerine yazılmış [illegible] idi. O [illegible] Eflâk - **Buğdan, bugünkü** ismiyle Romanya'nın, [illegible] arası **sarp köşelerinde, pusu kurarak** çevreye dehşet salarlardı. Aşağıdaki sahifelerde, yüzlerce **yıl romanlara bile konu olan Kazıklı** Voyvoda'nın **gerçek tarihini bulacaksınız.**

Kara dinli, kara yüzlü, kara kalpli kâfir:

KAZIKLI VOYVODA

YAZAN : ZİYA HANHAN

"— İkisini bir şişe geçiriniz, şeytana ziyafetim var..."

Bir içki âleminin sonlarına doğru söyleniyordu bu sözler. Kara iri kalpaklı, kara suratlı, pos bıyıklı iri bir adam söylüyordu bu sözleri... Gözleri içkiden kan çanağına dönmüş, pos ve pis bıyıklarına, sömüre sömüre yediği kebapların kırıntıları bulaşmıştı. Kocaman çenesinden köpüklü bir salya sızmaktaydı. Emrini peltek peltek tekrarladı :

"— İkisini bir şişe geçiriniz, heyyyy!.. Size söylüyorum. Ateşe de daha fazla çam dalları atınız, şeytana nefis bir ziyafet çekeceğim!.."

Kazıklı Voyvoda söylüyordu bunları.

Kazıklı Voyvoda avdan dönmemişti. "İkisi bir şişe geçirilip" kızartılacak ve şeytana ikram edilecek ziyafet ne keklikti, ne de bıldırcın.

Kenarda, uzun boylu, sarışın denecek kadar kumral, mavi gözlü bir kadın titriyordu, kucağında tombul, maviş bir çocuk vardı. Kadın çocuğunu göğsüne bastırmış, dehşetle açılan gözleriyle Kazıklı Voyvodaya bakıyordu. Korkudan dili tutulmuş gibiydi, kesik kesik :

"— Affediniz efendim, affediniz," diye yalvarıyordu.

Kadının suçu çok büyüktü (!) Voyvodaya ve sarhoş gospodarlara oynarken çocuğu ağlamış ve ağlayan çocuğuna meme vermek için oyunu bırakmıştı. Gene oynayacaktı ama, dolgun göğüsleri süte dolmuştu. Ötede çocuk açlıktan ağlarken, ortada danseden kadının memeleri sızlıyordu. Beş dakika içinde çocuğunu emzirecek, sonra tekrar meydana dönecek efendisini memnun edinceye kadar, gerekirse sabahlara kadar oynayacaktı.

Gayda seslerinin durması üzerine Voyvoda gözlerini açtı. Başını genç bir Boyar delikanlısının omzuna dayayarak sızmıştı, hışımla sordu :

"— Gaydalar niçin çalmıyor?"

"— Kadın oyunu bıraktı efendimiz!"

BÜYÜK BİR İYİLİK (!)

Kazıklı Voyvoda, sarhoşluktan ağzında büyüyen diliyle bıyıklarını yaladıktan sonra böğürdü :

"— Nereye gitti, oyunu niçin bıraktı?"

"— Çocuğu ağladı efendimiz, onu beş dakika emzirecek."

"— Oyunu bunun için mi bıraktı? Çağırın onu bana."

Genç kadın, Voyvoda'nın gazabından habersizdi. Tombul, maviş çocuğunu dolgun memesine takmış olduğu halde, salınarak geldi :

"— Gospodin?"

Kazıklı Voyvoda, şaşılaşan gözlerini açarak sordu :

"— Oyunu niçin bıraktın, kahbe!"

"— Çocuğum ağlıyordu efendimiz. Hem, siz uyuyordunuz."

"— Bunun için mi bıraktın oyunu?"

"— Göğüslerimden süt taşıyordu efendimiz. İçliğim ıslandı, affedin efendimiz."

"— Demek, göğüslerinden süt taşıyordu ha? Sen, çocuğunu çok mu seversin?"

"— Çok severim efendimiz, her anne gibi..."

Kazıklı Voyvoda, çirkin ağzıyla gülümsedi. Gülümserken daha korkunç oluyor, leş karşısında sırıtan sırtlanlara benziyordu. Tekrar sordu :

"— Çocuğunu çok seversin demek?"

"— Çok severim efendimiz."

"— Öyleyse, sana büyük bir iyilik (!) edeceğim, bundan sonra çocuğundan hiç ayrılmayacaksın."

"— Tanrı, gönlünün muradını versin efendimiz."

"— Evet, bundan sonra, çocuğundan hiç ayrılmayacaksın. İkinizi bir şiş'e geçirip kebap edeceğim ve..."

"— Aman Allahım! Affediniz efendimiz, affediniz. Bir daha dansı bırakıp çocuk emzirmeğe gitmiyeceğim. Affediniz efendimiz, affediniz."

"— Ve şeytanlara ziyafet çekeceğim. Heyyyy!.. Kim var orda? Yakof, buraya gel!"

Zebani kılıklı bir adam koştu. Bu, Kazıklı Voyvoda'nın baş cellâdı olan Yakof'tu. Elinde dokuz boğumlu bir mızrak vardı :

"— Emredin Sayın Voyvoda!"

"— Yakof, mızrağının temreni çelik mi?"

"— Has çelikten Voyvoda. Sekiz parmak gürgeni bir vuruşta deler."

"— Bir vuruşta bu kadınla çocuğunu mızrağa takabilir misin? Ama, bir vuruşta..."

"— Bir vuruşta dört kişiyi şişliyebilirim Voyvoda."

"— Haydi öyleyse, bu gece şeytana bir ziyafetim var. Güzel bir dişi ile, körpe bir çocuk. Heyyyy, size diyorum, ateşi tazeleyin, kuru çam dalları atın ateşe... Haydi Yakof, dene mızrağını, bakalım dediğin gibi mi?"

Kadının korkudan gözleri büyümüştü, ölüm teri döküyor, kumral saçları ıslak yüzüne yapışıyordu :

"— Affedin efendimiz, affedin. Bir daha yapmam, bundan sonra oyunu bırakıp çocuk emzirmeğe gitmem, ölsem bile gitmem. Oh, benim güzel efendim, bizi affet, hiç olmazsa çocuğumu..."

"— Hadisene Yakof! Daha ne bekliyorsun?"

Yakof üç adım geri çekildi, sağ avucunda mızrağını tarttı, dengeyi bulunca yan dönerek fırlattı. Acı iki çığlık patladı :

"— Ayyyyyy!"

Birkaç kişi koştu, mızrağa takılı anneyle çocuğu alevlerin ortasına bırak-

tılar. Önce kesik, iniltili bir feryat, arkasından mavi alevler içinde kıvrıla kıvrıla yanan bir kadınla bir çocuğun, dansedercesine kırılıp bükülen hayali. Kazıklı Voyvoda tekrar böğürdü :

"— Ateşe bir çömlek siyah şarap dökün, benim kadehimi de doldurun. Şeytanla beraber içeceğiz. İnsan ızgarası şarapsız gitmez."

KANA DOYMAZ BİR CANAVAR

Onbeşinci yüzyılın ortalarında, Eflak'ta Kazıklı Voyvoda hüküm sürmekteydi. Görülmemiş derecede zalim ve hunhar olan bu "Kâfir Beyi" ni ünlü tarihçi Kıvami şöyle anlatıyor :

"Ol eyyamda Eflak'ın beyi, Kazıklı Voyvoda demekle meşhur bir kâfir beyi idi. Gayetle cebbar ve cefakâr, Hunî Siyeh - din ve Siyeh - rû ve müntekim ve müfsit. Şöyle raviler rivayet ederler kim, vilâyetinde bir kimesne günah işleyüb katle müstahak olsa cemî akrabasıyla ve ehl-ü iyallarıyla yollar üstünde kazıklara urup yıllarla durukormuş. Tahtı yedinde olan raiyetine bu denlü siyaset gösterirmiş."

Gerçekten Kazıklı Voyvoda, misli görülmemiş bir sadist, kana doymaz bir canavardı. Kazıkladığı zavallılar kan içinde kıvranırken, karşılarında şarap içer, çırpına çırpına can vermekte olan kurbanlarına da şarap ikramında bulunurdu. Kazıklı Voyvoda'nın sunduğu şaraptan içmiyenlerin cezası, daha yürekler parçalayıcıydı. Sunulan şarabı içmek istemiyenlerin omuzlarına iki kişi tarafından bastırılır, müthiş acılar, tarifi zor sancılar çektirilirdi. Çoğu zaman dipten vurulan kazığın gırtlağa kadar gelip dayandığı olurdu. Böylesi katmerli işkenceler karşısında Voyvoda'nın zevki daha da artar, toprak bardaklar içine doldurulan şarapları, şehvetle karışık bir haz içinde arka arkaya yuvarlardı.

★ ★ ★

Kazıklı Voyvoda, Eflak'ı kasıp kavururken, "Cihan Sultanı, cenk meydanlarının kahramanı" Mehmet Han (Fatih) Karadeniz seferindeydi. Önce, "saadetle" Sinop kalesi üzerine konmuş, İsfendiyar Oğlu İsmail Beyden kalenin anahtarlarını teslim almıştı. İsfendiyar Oğlu, Fatihin, "Kendi pençe uramayacak bir kartal idüğünü" anlamış, yok kere kan dökmektense, Sinop kalesini cenksiz teslim etmişti. Kıvami, Sinop kalesinin teslimini şöyle anlatır :

"İsmail Bey şah-ı âlemin devletle asker çeküb üzerine geldiğini işidecek, bir nice günülü yerden (Kastamoni) bir nice bin erle karşu varup şah-ı âlemi istikbal etti. Tahtı hükmünde olan kal'aları ve il ve vilâyeti şah-ı âlemin ayağı toprağına teslim eyledi."

FATİH'İN KARARI

Fatih, Kazıklı Voyvoda'nın marifetlerini Sinop'ta öğrendi. Eflak'tan kaçıp Sinop'a, İsfendiyar Oğullarına sığınmış bir Hıristiyan, kanlı Voyvoda'dan halkın çektiğini padişaha anlattı.

Sultan Mehmet, işittiklerinden "mustarip-ül hal" oldu :

"Baka kâfire, dedi. Allah verdiği canın kul alması ne demektir. Bu işin gereği oldur ki, Trabzon fethinden sonra bir baş Eflak'a varam, ilin vilâyetin ateşe verem, ol Kazıklı Voyvoda denilen lâinin canına od düşürem, başına toprak saçam. Eflak ilinden zulmü ref'edem."

Mehmet Han, gerçekten üzüntülüydü. Kazıklı Voyvoda'nın müdafaasız ve mazlum Eflak'lılara reva gördüğü muameleden, işlediği cinayetlerden fazlasıyla mustarib-ül hal olmuştu. Ne var ki, Karadeniz seferini bitirmeğe azimliydi. İsfendiyar Beyliği, kolayca ele geçirilmişti. Geliboluda hazırlanan ağır donanma, "yer götürmez" askerle gelmiş, Sinop limanına demirlemişti. Padişahın gönlü Eflak "Gazası" na uçuyordu, ama başladığı işi bitirmek gerekti. Karadeniz'in en çetin cevizi olan Sinop Kalesini kolayca kırmıştı, sıra Trabzon'daydı. Bu kaleyi de ele geçirince, Edirne'ye dönecek ve Kazıklı Voyvoda'nın "Kârını itmam" için hazırlıklara başlayacaktı. Kudretli ve muzaffer padişahın gece rüyaları, kazığa oturtulmuş binlerce günahsız insanla şişe dizilerek ateşte kebap edilen annelerin feryadıyla doluyordu. Kazıklı Voyvoda denilen "Şol cehennem kelbi" hakkettiği cezayı çekecekti.

Fatih'in, bakır üzerine işlenmiş resmi (Paris'te Bibliotek Nasyonal'de).

Sinop'tan sonra, donanma Trabzon istikametine doğru yola çıktı. O güne kadar misli görülmemiş armada, dörtyüz parça gemiden kuruluydu. Donanmada at kayıkları, ateş kayıkları, top kayıkları ve cenkçi kayıkları vardı. Sinop - Giresun arası sarp dağlarla kapalı olduğu için, Sultan Mehmet, bütün kuvvetini denizden götürüyordu. Osmanlı donanmasına İsmail Beyin deniz ve kara kuvvetleri de katılmıştı.

Şimdi, Kazıklı Voyvoda'nın encamını tayin edecek olan Trabzon muhasarasını, gene Kıvami'den dinliyelim. Ünlü tarihçimiz, bu savaşa "Subaşı" rütbesiyle katılmıştı. Şöyle anlatıyor :

"Kurudan yürüyen nice bin er gelüp Trabzon kalesinin üstüne kondu. Devlet ve saadetle sultan-ı âlem dahi geldi. Denizden nice yüz kadırga gelip kale önüne demir beraktı. Gemilerden toplar çıkarıp kaleyi afet taşlarıyla döğmeye başladılar. Yakıp, yıkıp, yerle beraber edip fethetmek tedarikindeler iken, küffar gördü kim, hal ayruksu oldu. Eyittiler: "Bu gelen âlemlerin sultanıdır. Bizi komaz, kılıçtan geçirir. Ocağımıza su salar. Bu işin yeğreği oldur kim, ağır basıcak yeyni kalkmalı. Ölmekten dirilik yeğdir" dediler, hemen din padişahının ayağı toprağına düştüler. Aman dilediler, kale anahtarlarını teslim edip padişah emrine muti oldular."

★ ★ ★

Trabzon kalesinin de kısa bir direnmeden sonra teslim oluşu, Kazıklı Voyvoda'nın akibetini yaklaştırmış idi. Sultan Mehmet, sonbaharın nihayetine doğru Edirne'ye döndü. Kışı burada geçirecek ve ilkbaharda "Tanrının inayetiyle şol Kazıklı Voyvoda'nın üzerin varacaktı."

Anadolu ve Rumeli beylerine, bir nice adı belli cenk erlerine hükümler yazıldı, ulaklar salındı.

Yedi iklim, dört köşeye salınan padişah emrinde şöyle denilmekteydi :

"Bilesiniz ki, evvel baharda, kanlı Tunanın öte yüzüne seferimiz vardır. Kazıklı Voyvoda denilen cehennem kelbinin hakkından gelsem gerek. İşbu buyurultumu alınca, hazır baş olasınız, "nevruz" da Edirne sahrasında orduma katılasınız, şöyle bilesiniz ve emri şerifime itaat edesiniz."

Mehmet Han, kararını vermişti. Kazıklı Voyvoda denilen kana doymaz canavarın "nokta-i vücûdunu" kılıcının ucuyla hayat kitabından silecekti.

★ ★ ★

1462 kışı, eteklerini toplayıp, Edirne üzerinden Balkanlara doğru çekilmeğe başlamıştı .

O yıl, kış erken bastırmıştı. 1461'in Kasım ayında bindiren soğuklar, tâ 62' nin martına kadar sürmüştü. Tunca'nın tam dört ay buz kitlesi halinde kaldığı görülmüş şey değildi.

Fatih, o yıl 30 yaşına basacaktı. İri ve kudretli bir kartala benziyordu. En büyük dedesi Osman Beyden aile mirası olarak kalan iğri, çengelli burnuyla sahici bir kartalı andırıyordu. Eksilmeden artan soğuklara karşı tarifi zor bir hiddet duyuyor, saray pencerelerinin birinden diğerine koşarak gökte uçuşan siyah bulutları, kaskatı donan ovayı seyrediyor, kafese hapsedilen kartal misâli, hırçınlaşıyordu.

Gelecek sayıda

FATİH SULTAN MEHMED'İN EFLÂK SEFERİ VE KAZIKLI VOYVODA'NIN GECE BASKINI

Bugünkü İngiliz Kraliçesi Elizabet'le, Alman asıllı kocası Prens Filip. İkinci Dünya Harbinden sonraki Almanya'yı ziyaretlerinde Kraliçe Elizabeth, Almanya ile samimi yakınlaşmadan bahsedince, İngiliz solcuları homurdanmışlardı!..

Dünyayı sulhe veya harbe götürecek bir temelin dünü, bugünü ve yarını

TARİHTE ALMAN - İNGİLİZ MÜNASEBETLERİ

YAZAN : M. ŞEVKİ YAZMAN

Birçoklarımız 250 seneden beri İngiliz tahtında oturan majeste kral ve kraliçelerin damarlarında en az yüzde elliden fazla ve hatta bazen yüzde yüz Alman kanı taşıyan kimseler olduğunu bilmeyiz.

Hadise şöyle başlar: 1714 senesinde İngiliz Kraliçesi Anne, bilâ veled (çocuksuz) vefat eder. İngiliz tahtı hükümdarsız kalır. Kanun gereğince kraliçenin kardeşi ve Hanevre hanedanından bir prens olan Georg İngiliz kralı olur. Halbuki yeni Kral tek kelime İngilizce bilmemektedir. O vakit-

lerin adeti geregince arkasında bir hayli Almanla beraber Londra'ya gelir, İngiliz tahtına oturur, ve Birinci Georg ünvanını alır. Unutmamalı ki, o zamanlar çok dağınık olan Alman hanedan ve prensleri, birçok memleketin tahtına oturan zatlardır.

O tarihten bu yana sekiz kraldan yalnız bir tanesi Alman olmayan bir prenses ile evlenir, ötekiler gene Alman zevceleri tercih ederler. Bilhassa İngiliz tahtında en uzun kalan ve en çok iş gören şimdiki kraliçenin babasının ninesi Kraliçe Viktoria, Alman hanedanından Koburg-Gotaya mensup Prens Albert ile evlendiği gibi, şimdiki kraliçe de aslında Battenberg hanedanına mensup Prens Filip'le evlidir. Şimdiki veliahd sayın Şarl'ın dahi damarlarında İngiliz'den fazla Alman kanı dolaşır.

Neylersinki majestelerin damarlarında dolaşan kana ve onların her zaman bu akrabalara karşı duydukları yakınlığa rağmen, iki millet arasında hakiki bir dostluk kurulamamıştır.

VİKTORYA'NIN ARZUSU

Kraliçe Viktorya kocasını çok severmiş ve ondan "Semavi bir Melek" diye bahsedermiş. Çok defa da :

"— Ne olur Albert, şu Alman ve İngiliz milletlerini de senin ve benim gibi birleştirsek" dermiş. Prens Albert de buna taraftarmış ve birçok İngilizlerin iddiasına göre de yirmi sene İngiltere'de Kraliçe Viktorya değil, aslında Prens Albert hâkim imiş. Fakat bu zaman 1870'den evvele rastlar, yani birleşmiş bir Almanya henüz ortada yoktur. Prens Albert 1861 de ölür. 1870 zaferini kazanan Bismark ise Kraliçe Viktorya'nın fikrinde değildir. İngilizlerle ittifak yapmaya pek yanaşmaz, Avrupa ve Fransa üzerinde kazandığı zafere dayanarak tam hâkimiyet temin etmek ister.

1893'de, o vakitki Alman İmparatorunun karısı ve İngiliz Kraliçesi Viktorya'nın kızı, anasına yazdığı mektupta diyor ki:

"— Zavallı Almanya, büyük bir talih eseri olarak zaferi kazandı, her bakımdan inkişaflar oldu, fakat politika yönünden huzur ve sükûnu temin etmek diye kimse bir şey düşünmüyor. Bu muvaffakiyetleri kazanan, mucizeler yaratan büyük adam (Bismark demek istiyor), bu hususta hiç bir fikre sahip değil; hangi istikamete gideceğimizi de Allah bilir."

Bismark gitti, İkinci Wilhelm geldi. Kuzini ve İngiliz Kralı Yedinci Edvard'ı asla sevmedi. Araları hiç bir vakit düzelmedi; bu yüzden İngilizler, Fransız ve Ruslar'la anlaşmayı tercih ettiler; Birinci Dünya Harbi çıktı ve en çok darbeyi yiyen de Wilhelm oldu. Tacından, tahtından uzaklaştı.

ARTAN DÜŞMANLIK

İkinci Dünya Harbi ve Hitler Almanyası Avrupa'nın birçok devletleri gibi İngiltere ile Almanya'yı da can düşmanı yaptı. Hitlerin havadan ve füzelerle Londra'nın en muteber semti Cytie'yi yerle bir etmesi, ve birçok İngiliz şehirlerini altüst eylemesi, harbin sonunda iki milleti birbirinin yüzüne bakamaz hale getirmişti.

Hitlerin bu caniyane ve akılsız hareketlerini birçok Alman tasvip etmemişti. Bunların başında bir zamanlar Almanya'nın kara kuvvetleri komutan

1714 yılında İngiliz Kraliçesi Anne, çocuksuz olarak ölmüş ve yerine klişesini yanda gördüğümüz kraliçenin kardeşi Hanevra Hanedanından Prens Georg geçmişti. "Birinci Georg" ünvanı ile İngiliz tahtına oturan yeni kral, tek kelime İngilizce bilmiyordu (!)

lığını yapmış Von Fritsch'in İkinci Dünya Harbi başlamadan birkaç hafta evvel yazdığı bir seri makaleyi hiç unutmam.

1939 senesi Ağustos ayı ortalarında Berlin'de bulunurken o vakit yerinden atılmış ve kötü kişi olmuş bu kıymetli generalin bir günlük gazetede çıkmaya başlayan ve Birinci Dünya Harbinin nasıl başladığını anlatan bir seri yazısını okumaya başladım. Fazla bir şey yazamıyordu, fakat bir şeyler söylemeğe çalıştığı aşikârdı; en sonunda yazısını şu sözlerle bitirerek fikrini anlayanlara açıkladı :

"Eğer Birinci Dünya Harbinin başında, İngilizlerin ve tabii bunun arkasından Amerikalı'ların harbe gireceğini tahmin etmiş olsaydık, Birinci Dünya Harbi çıkmazdı." İkinci Dünya Harbinde İngilizler'in Polonyalılar'a verdikleri garanti dolayısile harbe girecekleri kat'i olduğuna göre, zımnen demek istiyordu ki :

"Ey Alman milleti, aynı tehlikenin karşısındayız, aklınızı başınıza toplayın." Bu ihtarı belki anlayan çoktu amma, müessir olacak kimse çıkmadı ve dünya ile beraber Almanya da felâketlerin en büyüğüne sürüklendi.

Fakat işe bakın ki, yakınlıkların, akrabalıkların yanında geopolitik zaruretler de bu iki milleti devamlı olarak birlikte çalışmak zorunda bırakıyor : Rusya'nın bütün Doğu Avrupa'yı pençesine almasından ve Fransa'nın bencil hislerle Batı Avrupa topluluğundan çıkma hevesinden sonra, Kuzey Avrupa'da yanyana gelip büyük badirelere karşı koyma çarelerini arayacak İngiltere ve Almanya'dan başka büyük devlet kaldı mı?

UNUTULMAYAN AKRABALIKLAR

Herhalde bunu iki taraf da anlamış olacak ki, daha 1958 ekiminde Alman cumhurbaşkanı müteveffa Profesör Heuss İngiltere'yi ziyarete gittiği

vakit, kraliçe eski akrabalıkları unutmadı ve birçok İngilizler'in hoşlanmamasına rağmen 20 ekim 1958'de, Buckingham sarayında misafiri şerefine verdiği muhteşem bir yemekte şu sözleri söylemekten çekinmedi :

"— Geçmişte milletlerimizi yanyana ve ittifak haline getirmiş hadiseler olmuştur. Benim mensup olduğum aile ile eski Alman hanedanları arasındaki akrabalıklar ise birçok kuşak evvele kadar varır. 120 sene evvel ceddim Kraliçe Viktoria Koburg-Gohta Prensi Albertle evlenmiştir. Ben ve kocam, o zamanki bu birleşmenin varisleri olmakla iftihar ederiz."

Bu sözler sarayda hazır bulunanlar arasında büyük yankılar yarattı. Orada bulunan mebuslardan Muhafazakâr Wiatt: "Kraliçenin Alman akrabalarile iftihar edeceğini aklıma getirmemiştim" dedi.

İşçi Partisi ileri gelenlerinden Richard Grossman ise: "İngiltere'nin en az yarısından fazlası bu eski Alman akrabalığını işitmeği istemezdi" diye daha sarayın içinde fikrini beyandan çekinmemişti.

Kraliçenin bu arzusuna rağmen kendisi Almanya'yı ancak geçen senenin martında ziyaret etti ve her halde düğününe dâvet edilemeyen ve halen Almanya'da üç prensin hanımları bulunan görümceleri ile, kocasının ve kendisinin birçok akrabalarını ancak geçen sene görebildi. Çünkü kendisi Prens Filip ile 1947 senesinde evlenirken, İngiliz Kralı olan babası, eski Alman İmparatorunun damadı ve kendi yakın akrabası Braun Schweig Dükünü Almanya'da telefonla buldurmuş ve ona demişti ki :

"— Affedersin, seni kızımın düğününe davet etmek istiyorum amma,

İngiliz Kraliçesi Anne.

İngiliz-Alman Dostluğu için neler dediler?

Almanya ve İngiltere coğrafî bakımdan oldukları yerde kalmaları icabeden iki memlekettir. Coğrafya her iki memlekete de arazilerini genişletme imkânı vermez. Bunu yapmaya kalkarlarsa, komşularını esaret altına almaları icabeder. Bu sebeple de arkası gelmeyen harplere sürüklenebilirler. İngiltere ve Almanya ise öte taraftan aynı zamanda ve aynı istikametten tehlikelere maruzdur. Dünyanın huzur ve sükûn içinde kalması için iki devlet birlik ve ittifak içinde bulunmalıdırlar.

Lord Palmerston
(1847 de İngiliz Harîciye Nazırı)

★

İleriyi gören hiç bir devlet adamı, İngiltere adasına çekilerek ve Avrupa kıt'asile irtibatını keserek oturmasını tavsiye edemez. Aramızda en çabuk ve tabiî ittifak kurulması gereken devlet de Almanya'dır. Her iki devletin ahalisi aynı ırktandır ve her ikisini de aynı alâkalar veya tehlikeler beklemektedir. En büyük tehlike Rusya'dan gelebilir. Bizim için en emin vasıta ise Almanya'yı bu yolun üzerine dikmek ve onunla kuvvetlerimizi birleştirmektir.

Chamberlain
(1899'da İngiliz Müstemlekeler Nazırı)

Bir politikacı olsaydım 1914 tarihinde ve Birinci Dünya Harbinde İngiltere'yi bitaraf tutardım. Almanya büyük bir zafer kazanırdı. Bu suretle ne komünistler, ne de Hitler türerdi. Çünkü her ikisi de Birinci Dünya Harbinin eseridir.

Filozof Bertrand Russel
(1959 yılındaki sözlerinden)

★

Eğer Almanya 20 inci yüz yılın başında 30 sene sulh içinde gayret sarfını bilseydi, Avrupa'da siyasî, iktisadî ve askerî büyük bir kudret elde eder ve bu yoldan dünyaya hâkimiyetinde dahi mühim bir mevki işgal edebilirdi. Ama neylersin ki, Almanya ne bu sabrı ve ne de bu akıllılığı gösteremedi.

Lord Strang
(1961'de İngiltere Hariciye Müsteşarı)

ne çareki başvekil ve diğer vekiller buna muvafakat etmiyorlar; artık başka zaman görüşürüz."

MECBURÎ YAKLAŞMA

Şimdi zaruret ve Amerika, iki müttefikini çok samimî ve yanyana görmek istediklerine göre, bu hal de bir mecburiyet olmuştur. Aslında kabul etmek lâzımdır ki, iki millet ve memleketin Viktorya'nın istediği gibi birbirile can ciğer olmaması için de sebep kalmamıştır. Zira bir zamanlar Avrupa ve hatta dünya üzerinde hâkimiyet tesisi fikrinde olan Alman İmparatorluğu ve Hitler deliliği bir daha avdet etmemek üzere ortadan kalktığı gibi, artık Rodezya'ya bile isteğini kabul ettiremeyen İngilterenin de, dünya hâkimiyeti veya donanma üstünlüğü hevesi diye bir şey kalmamış olması icabeder. Buna karşılık var olmak ya da yok olmak tehlikesi her iki milletin karşısına dikilmiş bulunuyor.

Fransa'nın Nato'yu torpilleme kararı karşısında diğer on dört devletin derhal bir araya gelmesi gösteriyor ki, Nato asla terkedilemez bir mevcudiyettir. İngiltere'deki İşçi Partisi bile buna dört elle sarılmaktadır. Almanya ise tek başına kaldığı takdirde bir Polonya olmağa mahkûm olduğunu bilmektedir. Bu itibarla yeni vaziyette her iki tarafın da el birliğile ve etraflarındaki küçük devletlerle tam ittifak halinde ve Fransa'yı aratmadan Nato ittifakına devam edeceklerine şüphe yoktur. Belki İngiltere'nin Avrupa Ortak Pazarındaki yeri gene boş bırakılabilir. Bu bizzat İngiltere için de büyük bir kayıp değildir. Fakat Avrupa savunması her iki devleti ister istemez yanyana görmek zaruretini hissettirecektir, ve galiba Viktorya'nın rüyaları da yüz sene sonra böylece tahakkuk edecektir.

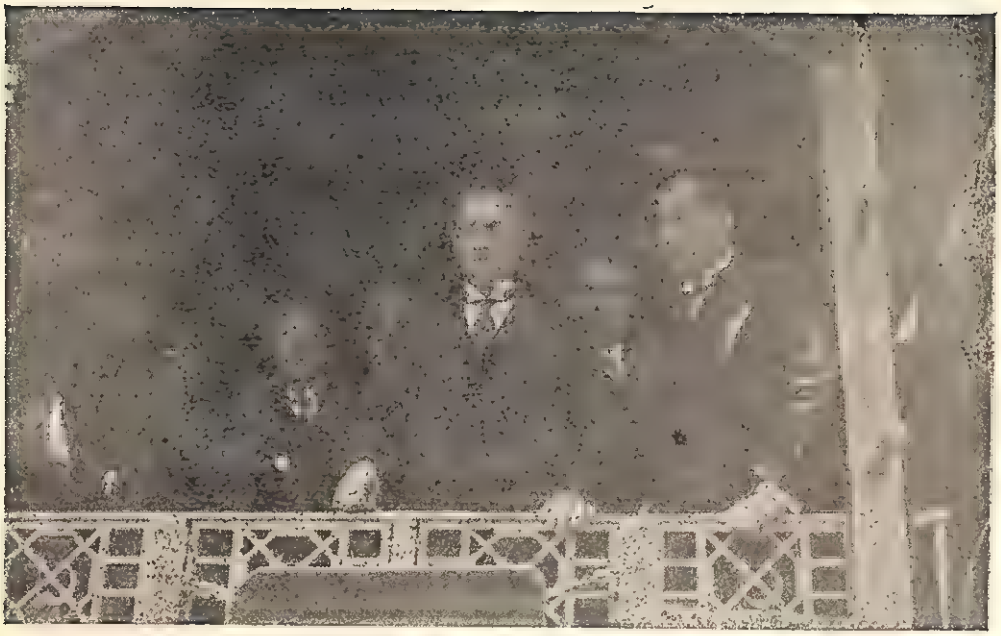

Atatürk, 1934 de İstanbul'a gelişinde, vagon balkonunda kendisini karşılayanlarla.

Kendi ifadeleriyle

DÖRT MEKTUP ve DÖRT ZİHNİYET

Yazan :
NİYAZİ AHMET BANOĞLU

Büyük inkılâbımız bize neler getirdi, neler yıktı? Çok yakın maziye gömdüklerimiz ile yeniden bünyemize sokduklarımız nelerdir? Saltanat devri zihniyeti ile Cumhuriyet devri zihniyeti arasında ne farklar vardır? Bunları türlü misallerle ne kadar çok mukayese edersek, temelini kurmuş bulunduğumuz Cumhuriyeti ve onun kurucusu Atatürk'ü daha iyi anlarız.

Bu yazımda bunu yapmıya çalışacağım. Misalleri, tarihi değerleri çok büyük mektuplarla vermek istiyorum. İlk mektup, Cevdet Paşanındır. Tam 89 sene önce yazılmış bu mektup, İslâm dinini birkaç satır içinde izah etmektedir. Fakat çok yazık ki, dinimizin bu ilmî izahı, taassup çemberi içinden çıkamamıştır. İkinci mektup, bir falcının Sultan Vahidettin'e yazdığı mektuptur ki, kendisine halife denen bir Müslüman ülkenin padişahı olan zat, bir falcının esiri olmaktan kendisini kurtaramamaktadır. Daha fecii, bu falcı Büyük Maarif Meclisi azalığını da yapmıştır.

Bundan sonra Mustafa Kemal'e cephe alanlardan biri olarak Ankara Valiliği ve İstanbul Polis Müdürlüğü gibi mevkilerde bulunmuş Azmi Beyin yazdığı mektuptur ki, sadece şahsî menfa-

atleri yüzünden Mustafa Kemal'i ortadan kaldırmak istemektedir. En son olarak Mustafa Kemal'in Konya'da hatıra defterine yazdıklarını okuyucularımıza sunuyoruz.

Bütün bu yazıların mukayesesi, "Dün" ile "Bugün" ü bütün açıklığı ile meydana koymakta, büyük inkılâbımızın mânâ ve mahiyetini belirtmektedir. İşte Mektuplar :

ROMA KATOLİKLERİ MÜSLÜMAN OLABİLİRLER Mİ ?

8 nisan 1877 tarihinde Avusturyalı Bikolo isminde biri, Osmanlı İmparatorluğunun şeyhülislâmına bir sual soruyordu. Sual şu idi: "Roma Katoliklerinin Müslüman olmaları caiz midir?"

Sorunun cevabı Ahmet Cevdet Paşa'ya verdirilmişti. Ahmet Cevdet Paşanın cevabını aynen neşrediyoruz :

"İslâm dininin esası, Allahü Taalâ Hazretlerinin birliğine ve Muhammed Aleyhisselât-ü vesselâm hazretlerinin peygamberliğine inanmaktan ibarettir. Bir kimse herhangi din ve mezhepten olursa olsun bu iki kaziyeyi tasdik edince, hiçbir şart ile meşrut olmaksızın Müslüman olur. Vakıa Müslüman olan kimse birtakım ilâhi mükellefiyetler yapmak ister. Namaz, oruç gibi Allahü Taalâ'nın emrettiği şeyler ve adam öldürmek, zina, livata gibi nehyettiği şeylerdir. Allahın bu gibi emirlerine uymıyan, yasaklardan sakınmıyanlar fâsık ve yarın ceza gününde azaba müstehak olur. Lâkin yine Müslümandır. Sonunda cennete nail olur.

Bu gibi ilâhi mükellefiyetlerden sonra bir takım peygamber emirleri vardır ki, bunları yerine getirenler peygamberin şefaatine mazhar olurlar. Ama yapmıyanlar bu yüzden azap görmezler. Bu sünnetlerin başlıcası sünnetdir. Sünnet, peygamberimizin emri olduğu halde, İslâm memleketlerinde okadar yaygındır ki, sünnet olmıyan Müslüman az bulunur.

Elhasıl yukarıda belirttiğimiz iki esası kabul ve tasdik edenler Müslüman olur. Aslında Katolik veya diğer mezhepte Hiristiyan veya dinsiz olması buna mani olamaz. Şu kadar var ki, Muhammed Aleyhisselâm geçmişteki peygamberleri tasdik etmiş olduğundan, O'nu tasdik eden kimse, diğer peygamberleri de tasdike mecburdur. Bir Yahudi İsa aleyhisselâm hazretlerini tasdik etmedikçe Müslüman olmıyacağı gibi, bir müşrik de bütün enbiyayı tasdik etmedikçe Müslüman olamaz.

Bir Hiristiyan ise yalnız Muhammed aleyhisselâm hazretlerini tasdik etmekle Müslüman olur. Bundan dolayı İslâma en yakın olan Hıristiyanlardır. Hele Aryan mezhebinde bulunan inanmış Hıristiyanlar İslâm dinine pek yakındırlar."

BİR MÜNECCİMİN VAHİDEDDİN'E MEKTUBU

Vatan, düşman çizmeleri altında çiğnenmiş ve Mustafa Kemal Türk milletinin başında vatana istiklâlini kazandırmak için canını ortaya koyduğu yıllarda Vahideddin bir mektup alıyor.

Bazı kısımlarını aynen okuyalım :

"Hatırınızda olduğuna şüphem yoktur ki, Yusuf İzzettin Efendi merhum daha hayatta iken o senenin recep ayında, Regaip gecesinden evvel Zatı Şahanelerinin veliaht olacaklarını ve ondan üç sene geçmeden tahta geçeceğinizi ve Harb-i Umumî'nin galibiyet ve muvaffakiyet-i Osmaniye (!) ile sona ererek şerefli (!) bir sulhün de gene zamanınızda akdolunacağı Zatı Şahanelerine arz ve ihbar etmiştim.

Geçenlerde neşrettiğim "Takvim-i Beşaret" isimli nücûmî (yıldız falı) eserimde birader-i mükerremleri cennetmekân Sultan Reşad Hazretlerinin ölümünü vukuundan önce bildirmiş ve zatı hümayunlarının bu geçen Kadir gecesinden evvel cûlusunuzun vuku bulacağını, bazı zevat-ı âliyyeye söylemiştim. Saltanatınızın çok uzun süreceğini müjdelerim.

Eserimden bir tane gönderiyorum. Sadrazam Paşanın lutfu mahsusu ile Bab-ı Âliden maaş tahsisi buyuruldu. Arasıra ayrıca kendileri de ihsanda bulunuyorlar. Bab-ı Âli caddesinde zengin fakir herkese açıkca müneccimlik ederek hamdolsun geçinmekte idim. "Fal-

cı" adında haftalık yıldızlara dair bir gazete imtiyazı ihsan buyuruldu. İnşallah yakında neşrine başlıyacağım. 17 zilhicce 336 önümüzdeki bu salı günü "Şerefi utarid" vardır. İlk sayısını neşretmek emelinde isem de tevfik Allahtan ve bir inayeti mahsusa da zatı hümayunlarındandır. Kulunuz, biraderiniz Kemalettin Efendi Hazretlerinden siz padişahıma miras kalmış eski bir köleniz bulunduğumdan ve şifahen bu halimi siz de tasdik ve kabul buyurmuş olmanızdan cesaret alarak aşağıdaki üç şeyi istemekteyim:

Geçimimi temin için cebi hümayununuzdan münasip bir maaş tahsisi, gazetemin neşrini devam ettirebilmem için bir miktar toplu para, bir fes, bir kundura ile bir takım elbise, palto ile beraber.

Abdi memlük-ü kadim-i hümayunları Meclis-i Maarif-i Kebir âzayı sabıkasından
Müneccim Hoca Ali Safi."

ATATÜRK DÜŞMANLIĞI

Eski Ankara Valisi ve İstanbul Polis Müdürü Azmi Beyin Küçük Talât'a yazdığı mektuplardan parçalar .

"Mustafa Kemal bizler için ne yaparsa yapsın ve elindeki bugünkü kuvvetini maskaraca aleyhimizde kullansın, muvakkaten bunu unutalım ve Anadolu'yu kendi mücadelesinde serbest bırakalım. Bizim Mustafa Kemal'e karşı yapacağımız her hareketten biçare Anadolu zarar görecek ve gene onun sinesinde bir yara daha açacak. Mustafa Kemal ile hesap görecek zaman uzak değildir."

"Ben Anadoluyu yakından gördüm. İdare namına yapılan mezalim hâlâ kal bimi sızlatıyor. Bundan dolayı bugünkü hükümetin en büyük düşmanıyım ve beni memlekete sokmamak cüretkârlığında bulunan bu hükümetin amansız hasmıyım. Fakat şimdi değil, Yunanlıları İzmir'den kovduktan sonra teşkilâtımız farzı muhal olarak bir şey yapmasa bile, ben şahsen mücadele edeceklerden biriyim, ancak zamanı bekliyelim."

"Bendenize kalırsa diğer bir kongre yapılarak bugünkü vaziyete göre bugünkü ve gelecekteki faaliyetimiz için bir çalışma programı çizmek ve ona göre çalışmak pek faydalı olur. Burada (Berlinde), henüz fikrimize katılmıyan daha pek çok arkadaşlar var. Bunlar henüz bir program etrafında toplanamamıştır."

"Bu arkadaşlar ya âtıl bulunuyor, veya bazı serseri fikirler etrafında koşuyor. Bu arkadaşların her biri faidesiz zamanını geçiriyor. Bizler Berlinde

1877 de bir Avusturyalının Şeyhülislâmlıktan sorduğu "Roma Katoliklerinin Müslüman olmaları caiz midir?" sualine cevap veren Cevdet Paşa. Osmanlı saltanatının son yüzyıllarında adı ve emekleri ile tarihin malı olabilmiş nadir şahsiyet... Müverrih, fakih, âlim ve münşi'lik gibi bir kafaya ve bir bedene sığmıyacak kudretleri nefsinde topladı: Tarih'i ile, Kısas-ı Enbiyâsı ile, Mecelle'si ile, Tezâkir ve Maruzat'ı ile her birisi bir fâni ad için ebediyet olacak himmetleri, hareketli, hatta çileli ömrüne sığdırdı. Rahatça söyliyelim ki, böylesine himmetin kadrini bilen başka bir ülkede, namına şükran akademileri kurulurdu...

hiç bir şey yapıyor değiliz. Berlinde vakit öldürüyoruz.

Azmi"

ATATÜRK'ÜN VATANA VE MİLLETE İMANI

Mustafa Kemal, 3 kânunuevvel 1341 (3 aralık 1922) de Konya'da hatıra defterine şunları yazıyordu :

"Memleket ve milletin kurtuluşu ve saadeti için çalışmaktan başka bir maksadım yoktur. Bu, bir insan için kâfi bir sürûr ve haz temin eder.

*Benimle beraber olan arkadaşlarım, alelumum vatandaşlarım da aynı maksadı takip etmektedirler: Şahsî, ailevî **huzur ve saadet, milletin huzur ve saadeti** ile kaim... Memleketin emniyet ve **masuniyeti ile mümkün** olduğunu hakikî ve ciddî bir suretle müdriklerdir.*

Ben ve benimle beraber olanlar, hedefimizin ulviyetine, yolumuzun doğruluğuna eminiz; bunda asla şüphe ve tereddüdümüz yoktur.

Milletimizin, Türk milletinin yakın uzak tarihine lüzumu kadar vukufumuz vardır. Mazinin derslerini, hal ve istikbal hayatı için göz önünde tutmak dikkatinden mahrum değiliz. Yapacağımız hizmetlerin medarı iftihar olabileceği ümidiyle müteselliyiz.

Milleti, aklımızın ermediği veya yapmak kudret ve kabiliyetini nefsimizde görmediğimiz hususat hakkında iğfal ederek geçici teveccühler celbine tenezzül etmeyiz.

Millete adi politikacılar gibi yalancı vaadlerde bulunmaktan nefret ederiz. Vatanî, millî mesailde yürürken fikrî ve fiilî kusur ve noksanlarımızı görüp hayırhahane ihtar edenlerden memnun ve müteşekkir kalırız. Fakat bizim maksadımızı suite'vil ve tefsir ve millet ve memlekete ait mefkûrelerimizin tatbikine mani olmak için çalışanlara hüsnüniyet atfedemeyiz. Bu gibiler cidden hain değilseler, mutlaka gafildirler ve bu sebeple hiyanete, şer ve fesada aletdirler.

Biz, böyle gafillerin, hakikat gününde yerlere kapandığını çok gördük.

Milletimizi hakiki halâsa, saadete kavuşturmak için tatbikinin zarurî olduğuna kanaat getirdiğimiz esasları tatbik ve icrada tereddüt göstermedik. Bu esasların devam ve istikrarını temin için ise hayatlarımız ortadadır."

İDDİALARA CEVAP

Mustafa Kemal, 5 kânunusanî 1341 (5 ocak 1923) de Konya'da, kendilerine yöneltilen iddialara, hatıra defterine kaydettiği şu satırlarla cevap veriyordu:

"Efkâr-ı umumiye gibi gösterilmek istenilen suni fikirler, en nihayet, hususi fikirler gibi mütalaa olunabilir. Haiz-i kıymet ve mucib-i menfaat görülür, nazar-ı dikkata alınır. Fakat idare-i umumiyede lâzimül ittiba (uyulmaya değer) düsturlar mahiyetinde telâkki edilemezler.

*Umumi kıymeti olmıyan fikirlerin ve mütalâaların **lüzumundan** fazla ehemmiyetle karşılanmaması, o fikirler ve mütalâalar **sahiplerini** iğzap etmemelidir. Dargın hislerine mağlûp olarak **ser zenişlerde bulunanları mâzur** görsek bile, haklı bulamayız.*

*Bilhassa, bizi keyfî hareket eder müstebitler diye tavsif etmelerini büyük **haksızlık, insafsızlık** olmak üzere telâkki ederiz.*

Biz keyfi hareket etmeyiz. Müstebit asla değiliz. Hayatımız, bütün faaliyetlerimiz, memleket işlerinde keyfî ve müstebidane hareket edenlere karşı mücadele ile geçmiştir.

***Bizim, akıl, mantık, zekâ ile** hareket etmek şiarımızdır. Bütün hayatımızı dolduran vakalar, bu hareketin delilidirler.*

*Memleket ve millet işlerinde, şahıslarıyla, fikirleriyle muzır olmak vaziyetine düşenlere karşı zaman zaman mütecellid olduğumuz vakidir. Milleti hakiki salâh yolunda yürümekten men'e çalışmak istiyenlere şedit ve bîâman **olmak istidadındayız. Nizam-ı** içtimaımızı, bilerek veya bilmiyerek, ihlâl edici kimselere müsaadekâr olamayız; bunlar doğrudur. Bizden bu hususlarda sükûnet ve bîtaraflık talep edenleri tatmin edemiyorsak bunun sebebi, memleket ve millet menfaatinî her şeyin üstünde gördüğümüzdür."*

SADIK TESBİTLER **Peter Coeck Van Aalast'ın günümüze intikal eden gravürleri, o devre ait en sadık ve hakiki tesbitler olarak elimizdedir. Yukarıda, sanatçının kendisini görebilmek için ülkesinden geldiği muhteşem Türk Hakanı Kanuni Sultan Süleyman Hipodrom'dan geçerken görülüyor.**

PETER COECK VAN AALAST VE KANUNÎ DEVRİNE AİT GRAVÜRLER

Yazan :
FERİDUN DİRİMTEKİN

Orta çağda büyüklüğü, sarayları, kiliseleri ve meydanlarını tezyin eden şaheserlerle cihanın nazarlarını üzerinde toplayan İstanbul, aynı zamanda Hıristiyan hacıların Kudüs'e gitmek üzere izledikleri yol üzerinde bulunuyordu. Bunun için XII nci yüzyılın ortasından sonra İstanbul'a gelen bir çok seyyahların şehir hakkında verdikleri malûmata sahip bulunuyoruz. Bu seyyahların içinde sefirler ve muayyen maksatlarla İstanbul'a gönderilen bilginler de vardır.

1453 de İstanbul'un Türkler tarafından zaptından sonra bir müddet için duran bu hacı akını biraz sonra tekrar başlamış, XVI ncı yüzyılda bunlara Fransa kıralları tarafından sefaret mensupları ve bunlarla beraber gönderilen alimler de katılmıştı. (1)

Bu seyyahlar arasında seyahat veya avantür zevkini tatmak isteyenler olduğu gibi, ticaret veya Osmanlı Sultanları nezdinde çalışarak para kazanmak isteyen artistler de mevcuttu: Peter Coeck van Aalast da bunlardan biridir.

Van Aalast bir Hollanda'lı idi, memleketinde ciddi bir tahsil görmüş, Brükelles'de resim okulunda yetişmiş, Monumantal ve dekoratif mimari tahsil etmiş, kitaplar yazmış ve ondan sonra da 1533 de İstanbul'a gelmişti.

(1) 1540 de Belur, 1544 P. Gyllus 1545 Jean Maraut, 1551 - 1553 de Nicola de Nicolay. Yine bu tarihlerde, Andre Revet Guil. Pastel, Jean Chesnaut Jaque Cassot.

Ressam Peter Coeck Van Aalast.

GELİŞ SEBEPLERİ

Kendisinin İstanbul'a ne maksatla geldiği hakkında bir fikir birliği yoktur. Bazı muharrirler kendisinin bir halı tüccarı olan Van den Moeyen tarafından halılarını Kanunî Sultan Süleyman'a satmak ve bu suretle İstanbul'la daimi bir ticaret tesis etmek maksadı ile gönderildiğini, fakat İslâm dininin insan ve hayvan resimleri yapılmasına mani olduğu cihetle Kanunî Sultan Süleyman'ın bu halılarla ilgilenmediği ve neticeten seyahatin ticari maksadının tahakkuk etmediğini iddia ederler. Buna mukabil George Braun (2) Peter Coeck Van Aalast'ın mimarî hususta incelemelerini tamamlamak için ve açık fikirli, semih bir hükümdar olan Kanunî Sultan Süleyman'ın nezdine giderek Gentili Bellini'nin (3) Fatih nezdinde çalıştığı şekilde İstanbul'da kalmak imkânını temin etmek ve Padişahın resimlerini yapmak için gittiğini ileri sürerler. Bunlara nazaran Van Aalast Kanunî Sultan Süleyman tarafından kabul edilmiş, teveccühe nail olmuş, hükümdarın resimlerini yapmış ve avdetinde Kanunî Sultan Süleyman kendisine hil'atlar, hizmetçiler, mücevherler ve atiyyeler ve tavsiye mektupları vermiş ve bu sayede Brüxselles şehri de kendisine hayatı boyunca bir maaş tahsis etmiştir. Bu noktai nazarların hangisinin doğru olduğu hakkında bir inceleme yapmak imkânına sahip değiliz. Yalnız hakikat olan bir şey varsa o da Coeck Van Aalast'ın İstanbul'a geldiği ve İstanbul'da bir sene kadar kaldığı, Türkçe öğrendiği, İstanbul'a ve Türk hayatına ait gayet şayanı dikkat resimler yapmış olduğudur.

Van Aalast'ın Padişahla temas etmeye muvaffak olup olmadığı, kendisinin resimlerini yapıp yapmadığını da bilmiyoruz. Hakikat olan bir şey varsa muhtelif müze ve kolleksiyonlarda mevcut resimler arasında Türkiye'ye ait yedi resme tesadüf edildiği, fakat bunların arasında hususi surette yapılmış bir Padişah portresi mevcut olmadığıdır.

NEŞREDİLEN GRAVÜRLER

Peter Coeck van Aalast İstanbul'dan Brüxselles'e avdet etmiş, duvar inşaatı, geometri ve prespektif hakkında kitaplar neşretmiş, daha sonra İtalya'ya giderek orada İtalyan Mimarisini incelemiştir. İtalyanca da öğrenen Van Aalast, Sebastien Serlu'nun o devirde en mükemmel mimari eseri olarak kabul edilen mimarî kitabının beş cildini Flâmanca ve sonra Fransızcaya tercüme ederek bastırtmıştır. Bu eserlerin neşrinden sonra Van Aalast'ın şöhreti büsbütün artmış, Charle V. ve kızkardeşi Macar Kıraliçesinin saray ressamı olmuş, Kıral Davit (Davut) un muharebelerine ait resimler ve İmparator V nci Charle Fransızlar aleyhine kazandığı muharebelerin ve bilhassa Pavie muharebesinden sonra Fransa Kıralı I. François'nin esaretine ait tablolar yapmış ve 1550 de ölmüştür.

Zevcesi 1553 de kendisinin Türkiye'ye ait gravürleri havi kitabını "Moeurseet fashıon de faire des Turca" ismi altında neşretmiştir.

Peter Coeck van Aalast'ın İstanbul'a ait gravürleri yedi parçadan ibarettir. Bunlar kendi verdiği isimlere nazaran :

(2) George Braun - Cıvıtates Orbi Terranum. Colonıae 1572 C. IV.

(3) Thuasne - Gentile Bellenı et Sultan Mohammet II. Paris - 1885.

1 — Kanunî Sultan Süleyman'ın Hıppodrome'dan geçişi,

2 — Bir sünnet düğünü,

3 — Bir cenaze alayı,

4 — (Ramazanın sonunda yeni ayın görülmesi dolayısile) Bayram ilânı,

5 — Türkler nasıl yemek yerler,

6 — Türkler nasıl seyahet ederler,

7 — Türkler'in şehir haricindeki hayatı.

GRAVÜRLERİN DEĞERİ

Bütün bu resimler bize o zamanki Türk hayatını, giyiniş ve yaşayış tarzlarını göstermektedir. Çünkü elimizde XVI ncı yüzyıla ait İstanbul ve ahalisinin hayat tarzlarını gösteren resimler çok azdır. Bundan başka, mevcut olanların pek azı iyi ressamlar tarafından şahıslar ve manzaralar bizzat görülerek yapılmış resimlerdir. Bunların arasında yalnız Van Aalast ve Almanya İmparatoru Sefiri Guislaine de Bousecbek ile beraber İstanbul'a gelen Melchior Lorich, (4) İstanbul şehri manzaralarına ehemmiyet vermişlerdir. Diğerleri daha fazla şahıs resimleri ile uğraşmışlardır. Meselâ, Nicola de Nicolay kitabında (5) muhtelif kadın ve erkek resimleri mevcut olduğu halde İstanbul'u gösteren bir manzara mevcut değildir. Schweiger (6) deki resimler gayet basit tarzda ve herhalde iyi bir ressam tarafından yapılmamış resimlerdir.

Peter Coeck von Aalast'ın -daha fazla tanınmış olan- Kanunî Sultan Süleyman'ın Hippodromdan geçişi resmi İbrahim paşa sarayının güney köşesinden Ayasofya'ya doğru bakılarak yapılmıştır. Bunun için sağ köşede birbirine arshrave'larla bağlanmış kolonların önünde örme sütun (constantin porfrojenette), bunun yanında bir sütun daha, sonra yılanlı sütun, diğer bir sütun ve

(4) Th. Wieggant. Hippodome von Konstantinopol zur Zeit Suleiman der Grosse. Jahsli. des Kais. Deutschen Arch. Institut C. XXIII, 1908, S. 45 E. Oberhummer. Konstantinopol center Suleiman des Grossem Jahre 1559 durch Melchior Lorichs aus Felsenburg 1902.

(5) Nicola de Nicolay - les quatre premieres livres de navigations et pregrinations orientales. Lyon 1566.

(6) S. Schweiger auss Tschusch panol nach Konstantinopel und Jerusalem. Nurenberg 1619.

Ayın görülmesi dolayısiyle ramazan bayramının ilânını tesbit eden bu gravürde, ard plânda bir köy, yanan meşaleler, ve şenliğe katılan kadınlar ve çocuklar görülmektedir.

Bir sünnet düğününü tesbit eden gravür.

dikili taş görülmektedir. Dikili taşla cami arasında biraz geride, kısa bir kaide üzerinde 3 heykel görülmektedir: Sağdaki kolonad hippodromun, güney - batı tarafındaki yuvarlak kısımda 1544 e kadar mevcut olan ve 17. Corınthıen kolondan mürekkep colonade göstermektedir. Bunun yanında monumantale bir kapı ve geride de kubbeli yıkık bir yapı mevcuttur. Dikili taşla cami arasında görülen 3 heykelden mürekkep bir grup hakikatte (Buda) Budinde ayrı ayrı yerlere dikilmişler, bunlardan Hercule, Budindeki Macar Kıraliyet sarayının önündeki meydanda dikili idi. Appollon ve Diana'yı temsil eden diğer iki heykel ise aynı sarayın ikinci avlusunda bulunuyorlardı.

Sadrazam İbrahim Paşa 1521 de Budin zaptedildiği zaman, bunlar oradan İstanbul'a getirilmiş ve her üçü beraber olarak At Meydanında bulunan sarayının önünde az yüksek bir kaide üzerine diktirilmişti. O zaman bunların dikilmesine ses çıkartmamış olanlar, kendisinin 1537 de katlinden sonra bunları kırmışlardır.

DİKKAT DEĞER ÖZELLİKLER

Sultan Murad zamanında yazılmış olan Sürnamede bu heykellerden birisinin yerinde görülmesi şayanı dikkattir. Resimde Hippodromda bugün mevcut olmayan birkaç sütun da görülmektedir.

Gravürde Kanunî Sultan Süleyman at üzerinde maiyeti ve yeniçerilerle beraber hippodromdan geçerken görülmektedir. Bu resimde şayanı dikkat olan şey o devirdeki padişahın ve en ön plânda görülen yeniçerilerin nasıl giyindiklerini, at eyerlerini ve özengilerinin şeklini göstermektedir.

İkinci gravür bir sünnet düğününü tasvir etmektedir. Arka plânda şehir, Haliç kenarındaki surlar görüldüğüne nazaran olayın Beyoğlunda cereyan etmesi lâzım gelmektedir. Alayın en önünde, sağda, mızıkacılar, arkada annesinin omuzlarına binmiş sünnet olacak bir çocuk, diğer kadınlar, koşuşan çocuklar, hediye v.s. şeyleri başlarında taşıyan kadınlar ve en solda da yüzleri açık Hıristiyan kadınları görülmektedir. Tablonun solunda ve ikinci plânda etrafı çevrili bir saha içinde bir daire şeklinde toplanmış oynayan Hıristiyan gençleri vardır. Bu resimde şayanı dikkat olan şey, muhtelif musiki âletleri, çalan mızıkacıların kıyafetleri ve İslâm ve Hıristiyan kadınlarının o zamanki giyiniş tarzıdır. İslâm ve Hıristiyan kadın kıyafetleri,

tamamile birbirinden ayrı vaziyette görülmektedir.

KADIN KIYAFETLERİ

Üçüncü gravür de (herhalde Ramazan nihayetinde ayın görünmesi dolayısıyla) Bayramın ilânının manzarasını göstermektedir. Olay şehir haricinde bir yerde cereyan etmektedir. Sağda ve solda arka plânda birer köy görülmektedir, ortada ikinci plânda ayın görülmesini ilân için yakılan meşaleler, bunu ilân ettiren eli deynekli bir zat ve yanında İslâm kadınları ve çocukları vardır. Sağda ikinci plânda o zaman kullanılan dört tekerlekli bir öküz arabası içinde ellerinde meşaleler bulunan birkaç kişi görülmektedir. Biz bu resimde, o zamanki bir köyde bayramın ne suretle ilân edildiğini, kullanılan araba şeklini görüyoruz.

Bu üç gravürde görülen İslâm kadın kıyafetleri, Nicola de Nikolay'ın İstanbul'da yaptığı "hizmetçisiyle beraber hamama giden bir Türk kadını"nın resminin aynıdır. (7)

Peter Coeck von Aalast'ın İstanbul'da olayları görerek yaptığı gravürler, bize o devrin hayatına, kadın ve erkek kıyafetlerine, kullanılan çalgı âletlerine ve nakil vasıtalarına ait çok kıymetli bilgiler vermektedir.

---

(7) Nıcola de Nicolay. Feridun Dirimtekin XVI ncı yüzyılda İstanbul, S. 81, Res. 15.

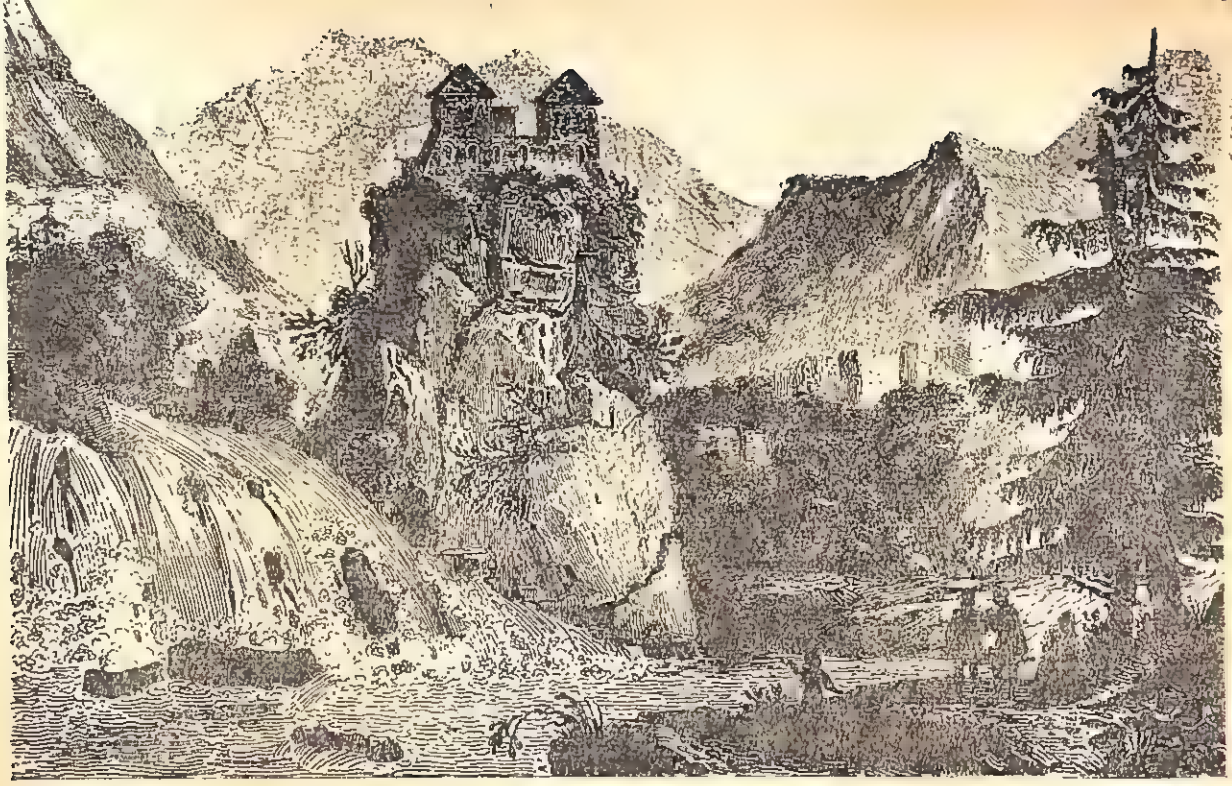

DÜNYANIN HER YERİNDE **Kurucu, yapıcı, yaratıcı olan Türklük, cihanın dört bucağında medeniyet ve umran eserlerini, zamanın tahriblerinin üstünde kalan kudret ve selâbetle yerleştirmişlerdir. İnsan elinin ve gücünün ermediği ve yetmediği en sarp köşelerde, Türklüğün izlerini hâlâ bulabiliriz. Yukarıdaki klişede, İsa'dan iki bin yıl önceden zamanımıza erişmiş Emeret yıkıntılarını görüyoruz.**

TÜRK DÜNYASI NEDEN BUGÜNKÜ HALE GELDİ ?

YAZAN : İHSAN ILGAR

Tarih denen ilim, yazılmıya başladığı zaman Türkleri Asya'da buldu. Amur ırmağından güneye, Gobi çölüne kadar uzanan Kadırgan dağları ile Hazer denizi, Sibirya ile Hindikuş dağlarının çerçevelediği bölge, Türklerin anayurdudur.

Altaylar, Tanrı dağları, Pamir yaylası, Baykal, Balkaş, Aral göllerile sayısız ırmak ve yeşil ovaları, zengin madenleri bağrında toplayan bu yurt, ne yazık ki, kızıl ellerde kalmış, Türk adeta bu bölgede yok edilmek tehlikesile bugün karşı karşıya bırakılmıştır. Bundan dert yanan şair :

Bu yer cennettir bilin,
Burda kızıl bir elin,
Dolaşmasına artık
Razı olmayın gelin!..

diye Türklük ve insanlığı bir cihada çağırmaktadır.

Türkler çok eski devirlerde bu bölgelerde birçok kurganlar bırakmışlardır. 18 nci yüzyıldan beri Uralları aşıp buraya sokulan Rus göçmenleri, bu kurganları deşerek Tunç ve Demir devrine ait birçok kıymetli eşya ele geçirmiş, daha sonra da Rus arkeologları, buralarda kazılar yaparak Yenisey ırmağı ile Abakan bölgelerinde Tunç devrine, Tobal, İrtiş nehirleri bölgesinde de Demir devrine ait birçok kıymetli malzeme ele geçirmişlerdir: Bunlardan ziynet eşyası olarak, bilezik, ayna, küpe, düğme, plâka, altından; kazma, kürek, balta, burgu, bıçak, ok, gem, özengi, sapan gibi eşya ise demirden yapılmıştır. Ne hazindir ki, bu medeniyet eserleri, Türk müzeleri yerine bugün Moskova, Leningrat, British Museum salonlarını süslemektedir.

Altaylar'daki, Tanrı dağlarındaki maden ocaklarının izleri yeni araştırmalara yol göstermekte ve Türklerin madenciliği her milletten çok evvel bildiğini ortaya koymaktadır. Orta Asya'da kum tabakalarının kapladığı birçok Türk şehirleri, yeni kazıların başlıca hedefini teşkil etmektedir.

TÜRK VE TÜRK DEVLETLERİ

"Türk" sözünün güzel ve kuvvetli anlamına geldiğinde ittifak vardır. Şair Nizamî, TÜRK sözünü şiirlerinde hep güzel anlamına karşılık kullanmıştır. Tarihçi Heredot'un eserinde "Yurcae", diğer bazı eski tarihçilerin de "Turcae" olarak Orta Asya'da kaydettikleri kavmin, Türkler olduğu muhakkaktır.

Orta Asya'daki iklim şartlarının değişmesi, Türkleri evvela doğuya doğru bir harekete sevketmiş, Milâttan önce 1050 yıllarında Çin'e girerek orayı uzun müddet hâkimiyetleri altında bulundurmuşlardır. Çin'deki ÇU soyunun Türk olduğunda ilim âleminin kanaat birliği vardır.

Tarihten evvelki devrede Türkler, yayılmaları dolayısile bir müddet Asya'daki bir kavim (muhtemel olarak Çinli'ler) tarafından sıkıştırılmıştır. İşte "Ergenekon" destanı, bize bu olayı anlatır. Bu çemberi Türk'ler demiri silâh haline getirerek üstünlük sağlamakla yarmışlar, tekrar hâkimiyeti ele almaya muvaffak olmuşlardır. Doğuda Çin, Güneyde Hint'li ve İranlılar'la mücadele eden Türklük, zaman zaman buralarda geniş bir hâkimiyet tesis etmiş ve bu bölgelerde yayılıp kalmıştır.

Ebulgazi Bahadır Hanın "Türk Şeceresi" adlı eserine göre Türkler, Kıpçak, Uygur, Kantlı, Kalaç ve Karlık olmak üzere beş bölümdür. Bu beş kabileye isim Oğuz Han tarafından verilmiştir. Bugün ise Türk, çok daha fazla bölümlerde mütalaa edilmektedir. Büyük Okyanustan Atlas Okyanusuna kadar uzanmanın tesiri, Türk milleti üzerinde pek etkili olmuş, çeşitli kavimlerle temas, onların bölümünde büyük rol oynamıştır.

Muhtelif tarihlerde Türkler birçok devlet kurmuş, Asya, Avrupa ve Afrika milletlerine medeniyetler götürmüştür.

Türkler'in kurduğu başlıca devletler şunlardır :

1 — Orta Asya'da kurulan ve Büyük Okyanustan Hazer denizine kadar uzanan, oradan Karadenize sarkan "Türk - Hun" Devleti, 2 — Volga

ile Tuna arasında, Karadeniz'in kuzey ve doğusundaki İskit (Saka) Devleti, 3 — Uralar ile Volga arasındaki "Batı Hun" Devleti, 4 — Orta Avrupa'daki "Türk - Hun" İmparatorluğu, 5 — Batı Türkistan ile Efganistan'ın Kuzey bölgesindeki "Akhunlar" Devleti, 6 — Orta Asya'daki "Tukyo" ve "Karlok" Devleti, 7 — Doğu Avrupa'da kurulan devletler, 8 — Orta Asya'da, Batı Türkistan'da kurulan devletler, 9 — Samanoğulları, 10 — Gazneli'ler, 11 — Karahanlı'lar, 12 — Selçuk devletleri (İran, Anadolu, Irak, Suriye), 13 — Harzemşah'lar, 14 — Timur İmparatorluğu, 15 — Hindistan Türk İmparatorluğu, 16 — Türk Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti .

TÜRKLÜĞÜ TEHDİD EDEN BÜYÜK TEHLİKE

Bugün dünyada batı ve doğu kaynakları arasında Türk nüfusu yönünden bir ittifak yoktur. Kızıl kaynaklar (Çin ve Rus), Türkleri az göstermekte menfaat gördüklerinden, istatistiklerini buna göre ayarlamaktadırlar. Batı ilim kaynakları ise, kısmen daha insaflı davranarak bu miktarı, 70 - 80 milyon içinde saymaktadır. Bize göre hakiki rakam ise, 100 - 120 milyon arasında olmak lâzım gelir. Çine yayılan Türk, yüz yıllarca burada hâkim olmasına rağmen dağılmanın tesirile bugün dilini unutmuş, Çinleşmiş, hatta Doğu Türkistan'daki Kâşgâr'lı Türk, Orhon bölgesinde yaşayanlar bile zamanla ve Çin kültürünün etkisi altında yok olma tehlikesile karşı karşıya kalmışlardır.

Türkistan'da ise Rus, Türkler'e Arap harflerini bıraktırmış, Türkiye'den gelen kitapları okutmamak gayesile Lâtin harflerini kabul ettirmemiş, bu büyük milleti muhtelif kısımlara bölerek hepsine ayrı bir yazı, ayrı bir lûgat, ayrı bir edebiyat yapmak çabasına kapılmış bulunmaktadır.

Kazan, Kırım, Dağıstan, Azerbaycan aynı tehlike ile karşı karşıyadır. Türk ırkı, buralarda kültürü ile, medenî eserleri ile yokedilmek istenmektedir. Balkanlarda bıraktığımız Türkler, Romanya'da Dobruca bölgesinde yarım milyondan fazla Türk, Yugoslavya'da Üsküp ve Manastır bölgesinde bir milyona yakın Türk, Yunanistan'da Batı Trakya, Selânik ve Kıbrıs'ta bir milyon Türk, Irak'ta Kerkük bölgesinde bir milyon kadar Türk, Suriye, Filistin, Hicaz, Yemen, Mısır, Lübnan, Libya, Tunus, Cezayir'de kalan Türkler, dağılmanın verdiği ilgisizlik yönünden bugün aynı tehlike ile karşı karşıyadır.

UNUTULAN TÜRKLÜK

İran'da (Azerbaycan'la Horasan) bölgelerinde sekiz milyon kadar Türk yaşamaktadır. İranlılar bile bu Türkler'i Farslaştırmak için büyük gayret sarfetmektedirler. Efganistan'da Herat, Kâbil bölgesinde Harzem'lerden kalan bir buçuk milyon Türk, kendine Türk diyememektedir.

Doğu Türkistan'daki on sekiz milyon Türk, Çinlileşmemenin korkusu içinde, Hindistan'a zaman zaman kaymak, Pakistana akmak çabasındadır.

Türk âleminin yalnız 32 milyonluk bir kısmı hür olarak Türkiye hudutlarının içinde yaşamaktadır. Bugün milletlerin millî birliği tesis için

Türklerin, büyük devletler kurdukları Kafkaslarda, ulusal kıyafetleri içinde Türk halkı.

gösterdikleri gayret malûmdur. Bakınız Yunanlı'lar evvelce Asya'daki Rum halkını nasıl beslemişti. Venizelos'un nazırlarından olan V. Stratigos "Yunanistan ve Küçük Asya" adlı 1925'te yayınladığı eserde, İzmir bölgesindeki Rum'lar hakkında şöyle der :

"1830 tarihinden bu yana kayıtlardan ve bazı iç merkezlerden kuvvet alan Rumlar, büyümekte, yayılmakta, ilerlemekte, seneden seneye inkişaf etmekte idi. İzmir Bölgesine Küçük Asya'daki yerli Rumlarla devamlı surette Avrupa ve Yunanistan'dan aktarmalar oluyordu. Küçük Asya'da Yunanlılığın bu yoldaki inkişafı yavaş, fakat emniyetli ve muntazam bir tempo ile devam eylediği kısa zaman fasılalarile tesbit edilmekteydi. İzmir bölgesinde 1812'de 25 bin olan Rum, 1840'ta 55 bine, 1868 de 75 bine, 1910 da ise 135 bine yükseltilmişti."

İşte, başka milletlerin kendi nüfuslarını çoğaltmak ve tazelemek için giriştikleri çabadan biz Türkler yoksun bulunmaktayız. Bugün için dışarda kalmış Türk ekalliyetlerini kan ve kültür yönünden desteklemek, ilerde Türk birliğini sağlıyacak imkânlar sağlamak, hiç bir zaman düşünülüp plânlanmamıştır.

Doğuda Hun İmparatorluğu son bulunca batıya göç başladı. Hazer Denizini takiben Yayık ve İdil ırmakları arasında yerleşen Hunlar, burada yeni bir devlet kurdular (M. S. 100 - 376). Daha sonra Don nehrini aşarak Ukranya bölgesine, Karadeniz'in kuzeyine yerleştiler. Buradaki kavimleri de hâkimiyetleri altına aldıktan sonra Tuna'ya kadar uzandılar, Roma'ya sarktılar, Bizansın kapılarını çaldılar. Bu mütemadi akın ve göçler onları çelikleştirdiği kadar yıpratıyordu da...

Attilâ, Hun Devletinin başına geçince (437), bütün Türk kabilelerini birleştirerek büyük ve kuvvetli bir hükümet kurmak yolunu tuttu. Teşkil ettiği süvari ordusu ile Cermen ve Slavları evvelâ hâkimiyeti altına alacak, sonra doğuya dönerek Çin, Hint, İran'ı elde edecekti. Fransa içine kadar

giren, Roma ve Bizans'la çarpışan Hun'lar, çok zayiat verdiler. Bu genişleme, ordu ve hükümetin Attilâ'dan sonra zaafa uğramasına sebep oldu. Türkler yer yer kurulan yerli Avrupa kavimlerile kaynaşmak mecburiyetinde kaldılar.

İSLÂMLIK VE TÜRKLER

Arap orduları İran'ı çiğneyerek Orta Asya'ya doğru ilerledikleri zaman, burada Türkler muhtelif hanlıklar halinde ufak ufak devletlerden ibaretti. Bu devletler birbirlerile arazi meseleleri yüzünden savaşmakta, Türk ırkı erimekte ve dağılmakta idi. Arap istilâsını Türk beylikleri birleşerek karşılayamadılar. 644 ve 656 yıllarında Horasan'a girerek buradaki Türkler'i İslâmlaştıran Araplar, yavaş yavaş Orta Asya'ya doğru iler lediler. Arap orduları bu bölgeye girdikleri zaman Türk medeniyeti çok ileri bir seviyede idi. Yeni istilâ ne yazık ki, bu medeniyeti yağma etmekte gecikmedi. İslâm olan Türkler, yavaş yavaş Arap ordularında vazife alarak Türkistan'dan Arabistan'a doğru bir akına başladılar. Bu akın zamanla Afrika'ya, Atlas Okyanusu'na kadar uzayarak devam etti. Emeviler ve Abbasiler zamanında, Hanedanlara kadar Türk nüfuzu girdi. Selçuk Devleti zamanında İslâmlık, Türklüğü iyice yıpratmıya başlamıştı. Abbas oğullarının son devirlerinde Türkler, Mısır'da Tolon Oğulları (868 - 905), Akşit Oğulları (935 - 969), Batı Türkistan'da Samanoğulları (874 - 999), Karahanlı'lar (932 - 1212), Pakistan ve Efganistan'da Gazneli'ler (962 - 1183) gibi devletler kurarak mütemadiyen bölünme ve yayılma yollarını takipten geri durmadılar.

★ ★ ★

Cengiz, büyük bir kumandan, iyi bir idare adamı idi. Az zamanda büyük bir devlet kurmaya muvaffak olmuş, muntazam ve büyük bir ordu yapmıştı. 1218'de Celâleddin Harzemşah'la karşılaşarak büyük bir savaş yaptı. İki büyük Türk hükümdarı, hâkimiyet uğruna Türk'ü Türk'e kırdırdılar. Bu savaşta iki tarafın zayiatı hakkında kati bir rakam bilinmemekte ise de, gerek savaş meydanında, gerekse Baykal ve Balkaş göllerinden itibaren Harzem ülkesini istilâ anında akan Türk kanının yarım milyona çok yakın olduğu tahmin edilmektedir.

Timur da büyük bir idareci, iyi bir kumandandı. Kısa zamanda büyük bir ordu ve hükümet meydana getirmiş, Asya'dan Avrupa'ya sıçrayarak Rusluğu yerinde tutan Altınordu Hükümdarı Toktamış'ı yenmişti. Bu iki Türk ordusunun yaptığı savaşta verdiği zayiat, ve Kırım'a doğru inen Timur ordusunun yaptığı temizleme hareketi, bir kaç yüz bini geçen Türk'e maloldu. Hükümdarlar hâkimiyet uğruna Türk'ü Türk'e kırdırmıştı. Altınordu bu yenilgiden sonra bir daha belini doğrultamadı, bölündü. Bundan da yegâne faydalanan Slavlar oldu.

Altınordu'dan sonra Osmanlı'lara dönen Timur, Yıldırım'ı Ankara savaşında yenerek bütün Anadolu'yu ele geçirdi. Osmanlı Türklerini zayıflatarak İstanbul'un zaptını geciktirdi. Ankara savaşında Türk Türk'ü kırmış, Türk'ün mübarek kanı Çubuk ovasını sulamıştı.

GELECEK SAYIDA : ÇARLIK RUSYASININ İMHA SİYASETİ

Düşen iktidarlardan hesap sorma çabası

İKİNCİ MEŞRUTİYETTE DİVAN-I ÂLİ HAREKETLERİ

— 2 —

Yazan :
NECMEDDİN SAHİR SILAN

Balkan Harbinde Rumeli'nin kaybı ile ilgili olarak Gazi Ahmet Muhtar ve Kâmil Paşa kabinelerinin Divan-ı âliye sevki hakkındaki takrir vesilesi ile Mebusan Meclisi kürsüsünde hararetle, heyecanla konuşan ve "bugün İttihad ve Terakki hissi ile yaşıyan her kalbde bir abide-i matem gibi Rumeli'nin o büyük cenazesi yatıyor" diyen İstanbul mebusu Salâh Cimcoz Beyin Birinci Dünya Savaşı sonunda bütün vatanımızı yaralıyan ve hatta kendisini dahi İngilizlerin elinde Malta adasına kadar sürüklemiş olan olayları yaşamış olması, önceleri Irak, sonraları Suriye topraklarının kaybedildiğini ve Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinin çöktüğünü görmüş bulunması çok hazin bir tecelli oldu.

Çünkü, kendisinin de İstanbul mebusu sıfatiyle katılmış olduğu Mebusan Meclisinin kanun-u esasiye göre dört yıl olan toplantı süresi, Birinci Dünya Savaşına rastlıyan üçüncü intihab devresinde, bütün Parlâmento hayatımızda, ilk defa olarak, bir yıl daha uzatılmış oluyordu.

Bu arada, "Makam-ı Hilâfet ve Saltanat" ı işgal eden Sultan Beşinci Mehmet Reşad'ın 3 temmuz (1918) günü, eski deyişle "dar-ı beka" ya intikali üzerine Sultan Altıncı Mehmet Vahideddin, yine o zamanki söylenişe göre "bilirs ve bilistihkak" padişah olduğu için Mebusan Meclisi'nin de, Âyan ve Mebusanın

Divan-ı âliye verilmesi istenilen eski Sadrazam Prens Said Halim Paşa. (Sayın Necmeddin Sahir Sılan'ın koleksiyonundan).

huzuru ile, "Meclis-i Umumi" halinde toplanması gerekiyordu.

Mebusan Meclisi'nin üçüncü intihab devresinin beşinci toplantı yılı 10 ekim 1334 (1918) günü yine o zamanki deyişe göre "Hakan Hazretleri" nin huzuru ve "ilk iftitahi nutukları" ile açıldı. "Nutk-u Hümayun" o zaman iktidarda bulunan sadrazam Mehmet Talât Paşa tarafından ayakta okundu. Mebusan ve Âyan âzası da açılış nutkunu ayakta din ledikten sonra Sultan Altıncı Mehmet Vahideddin Mebusan Meclisi'nin Riyaset kürsüsünden yemin etti ve "tahlif merasimi", Âyan ve Mebusan'ın "ferman-ı hümayun" a uyarak kanun-u esasideki yemin sureti okunmak ve birlikte tekrarlanmak suretile "şahane bir şekilde" tamamlandı.

Bundan sonra "zat-ı Hazreti Padişahî" Daire-i Hümayunlarına avdet ettiği

gibi, Âyan âzası da Meclis-i Mebusan toplantı salonundan ayrıldı ve Reis, Reis vekili seçimlerinden sonra Meclisin o toplantısı sona erdi. Mebusan ve Âyan Meclisi'nin bu toplantı yılı Osmanlı İmparatorluğunun en buhranlı, en vahim, en nazik ve en tehlikeli bir devrine rastlıyordu.

SULH TEŞEBBÜSLERİ

Dört yıldanberi bütün cephelerde devam eden Birinci Dünya Savaşı, Millet ve memleketimiz için, katlanılan büyük fedakârlıklara ve kazanılan zaferlere rağmen, daha karanlık badirelere ve tehlikelere sürükliyecek bir şekilde gelişiyordu. Kader birliği ettiğimiz Almanya, Avusturya - Macaristan ve Bulgaristan'dan gelen haberler umutlarımızı kırıcı idi. Millet çeşitli yönlerden ıstırablar ve mahrumiyetler içinde bunalmıştı. Fakat, istiklâl ve istikbali için, şeref ve haysiyeti için mücahede azmini kaybetmemişti.

Ne çareki, Osmanlı İmparatorluğunun da dahil bulunduğu müttefik devletler safında bulunan Bulgaristan hükümeti, Balkan cephesinin düşmanlar tarafından yarılması üzerine, münferit sulh akdine mecbur olduğu için, Almanya ve Avusturya - Macaristan Devletlerince olduğu gibi, Osmanlı hükümetince de bu yeni durumun gerektirdiği zaruretlerle bazı askerî tedbirler ittihazı yanında sulhü arayıcı hareketlere de tevessül edilmişti.

Divan-ı âliye verilmesi istenilen eski Sadrazam Mehmet Talât Paşa. (Sayın Necmeddin Sahir Sılan'ın koleksiyonundan).

Esasen, bu sıralarda Amerika Birleşik Devletleri Hükümet ve Devlet Reisi Mr. Vilson da "Osmanlı Hükümeti ile müttefik Hükümetlere, büyük savaşın sona erdirilmesi ile ilgili esasları" bildirmiş bulunuyordu. Bu itibarla Mebusan Meclisi'nin yeni çalışma devresinde okunan "Nutk-u iftitahi" de dahi bu konulara dokunuluyor ve "zat-ı Hazreti Padişahi" nin sözleri şöyle sonuçlanıyordu :

"— Harb-i Umumi'nin tesviye-i kat'iyesinin ve müstakbel münasebat-ı milelin istinatgâhı olmak üzere dermiyan edilen esasat dairesinde sulh müzakeresine hazır olduğumuz biz ve Müttefiklerimiz tarafından bildirilmiştir. İttihaz edilen tedabir-i askeriye ve siyasiyenin bizi Müttefiklerimizin yanında haysiyet ve şerefimizle mütenasip bir sulhe isal eyliyeceğinden ümidvar bulunuyoruz.

Vatanın büyük bir kısmı düşmandan tahlis edilmiş ise de henüz pek kıymetli aksamı O'nun istilâsı altında bulunuyor. Ordunun kahramanca başladığı vazifesini şerefle hitama erdireceğine emniyetim berkemâldir.

Cenab-ı Hakkın cümlenizi fütur ve yeisten korumasını ve teşettüt ve ihtilâfata meydan verilmiyerek Sizlere de müşkül mesainizde muvaffakiyet ihsan buyurmasını temenni ile Meclis-i Umumi'nin üçüncü devre-i Teşriiyyesinin beşinci içtimaını küşad eylerim."

TALÂT PAŞANIN İSTİFASI

Böylece, Meslis-i Mebusan ve Âyan yeniden çalışmalara başlarken sadrazam Mehmet Talât Paşa kabinesinin istifa etmesi kararlaşmış ve yeni kabineyi kurmak vazifesi Âyan âzasından eski sadrazam Tevfik Paşaya tevdi olunmuştu. Ancak, Tevfik Paşa çeşitli sebeplerle kabine teşkiline muvaffak olamadığı için bu vazife Âyan âzasından "Yaver-i Ekrem-i Hazret-i Şehriyari" esbak Harbiye Nazırı Müşir Ahmet İzzet Paşaya verilmiş ve yeni kabineyi kısa zamanda kurmıya muvaffak olan Ahmet İzzet Paşanın Sadaretine ait "Hatt-ı Hümayun" 14 ekim 1334 (1918) günü tertip edilen "Sadaret Alayı" ndan sonra okunmuştu.

Bu arada, Meclis-i Mebusan Divan-ı

Riyaset ihtihabı da sonuçlandı. Meclis-i Mebusan Reisliğine, Hacı Adil (Arda) Beyin ayrılması suretile, ikinci defa, harb kabinelerinde mesuliyet mevkiinde bulunmuş olan Halil (Menteşe) Bey seçildi. Meclis-i Âyan Reisliğine de "Zat-ı Şahane" tarafından tayin edilen ve Meclis-i Umumi" nin açılışında hasta olduğu için bulunamıyan Ahmet Rıza Bey de yeni vazifesine başlamıştı.

Bunun üzerine, Meclis-i Mebusan ve Âyan'da, ötedenberi uygulandığı şekilde, "Zat-ı Hazret-i Padişahi" nin "Nutk-u Hümayun" larına karşı hazırlanması mutad olan "Arize-i Cevabiye" yi hazırlaması için "Arize-i Cevabiye" Encümenleri toplantılarına başlanıldı. Böylelikle umumi mütareke ve müselâha arifesine rastlıyan o günlerde Ahmet İzzet Paşa kabinesinin beyannamesi de Meclis-i Mebusanda görüşüldü ve o güne kadar bütün harb yılları boyunca susmuş olan muhtelif ırklara mensup Mebusların sesleri ok yaydan çıkar gibi birbirini müteakip gürlemiye ve duyulmıya başladı ve Hükümete kayıt ve şartlarla güven oyu verildi.

Divan-ı âliye sevki istenen kabinelerde Hariciye Nazırı olarak vazife gören ve Divaniye Mebusu Fuat Beyin takririni verdiği sırada Meclis-i Mebusan Reisi bulunan Halil (Menteşe) Bey. (Sayın Necmeddin Sahir Sılan'ın koleksiyonundan).

MÜTAREKE İMZALANIYOR

Bunun üzerine, yeni Hükümet bir yandan dahilde asayiş, cephelerde mukavemet tedbirlerini almıya koyulurken, diğer yandan münferit mütareke için Hamidiye Kahramanı olarak ün almış olan Hüseyin Rauf (Orbay) Beyin riyasetindeki heyeti Mondoros'ta münferit mütareke müzakerelerine memur etmişti.

Bu suretle, kısa bir zaman sonra, münferid mütarekename imzalanmış ve Müşir Ahmet İzzet Paşa kabinesi tarafından Meclis-i Mebusan ve Âyan'ın 30 ekim 1334 (1918) günündeki toplantılarında, gizli celselerde verilen izahattan sonra tasvib olunmuştu.

Ancak, hayli ağır şartları kapsıyan bu mütarekenamenin uygulanışı, bu vesikayı imzalamış olan düşmanlarımız tarafından ihlâl edilmesi suretile, millet ve memleketimiz için çok kanlı olaylara yol açması bakımından bir felâket halini almış olmakla beraber, dış ve iç düşmanlar tarafından işlenen çeşitli facialar karşısında, Millet iradesinin ve mukavemetinin, Osmanlı İmparatorluğu ve Saltanatı yerine, yepyeni ve zinde bir Türk Devletinin doğmasını hazırlamış olması bakımından gerçek bir mutluluk yaratmış oldu.

Böylece, münferid mütarekenamenin imzalanışına ve ilk olarak uygulanışına başlanıldığı günlerde, Mebusan ve Âyan Meclislerindeki çeşitli konuşmalar ve verilen takrirler arasında o zamanki deyişle "Harb-i Umumiye iştirak sebepleri ve mes'ulleri" ile ilgili takrirler, o buhranlı zamanların endişe verici havası içinde, üzerlerinde önemle durulan ve bütün Milleti işgal eden birer konu olmuştu.

PADİŞAHIN TEMENNİSİ

Meclis-i Mebusanın 2 kasım 1334 (1918) günündeki onuncu toplantısında, Divaniye Mebusu Fuad Bey, bu konuya dair 28 ekim 1334 (1918) günü hazırladığı önemli takriri Mebusan Meclisi başkanlığına sundu. Ancak, o gün toplantıya başkanlık eden Halil (Menteşe) Bey

bu takrire göz gezdirmekle yetindi ve bir önceki toplantının zaptını okuttuktan ve kabul edildiğini bildirdikten sonra kürsüde ayağa kalktı. Meclis-i Mebusan "Arize-i Cevabiye Encümeni" tarafından hazırlanan ve Meclis Umumi Heyetinde müzakere ve kabul edilmiş olan "Arize-i Cevabiye" ile ilgili olarak şu sözleri söyledi :

"— Efendiler, Divan-ı Riyaset'iniz, Hey'et-i Celilenin "Arize-i Cevabiye" sini "Zat-ı Mülükâne" ye pazartesi günü takdim etti. Şevketmeab Efendimiz, "Arize-i Cevabiye" yi tamamen okuduktan sonra şöyle buyurdu :

"— Mebusan'ın temenniyatına an samim-el kalb iştirak ederim. Bu mühim zamanda her vatanpervere, her münevver zata düşen en mühim vazife ihtilâfattan ve bunu husule getirecek ahval ve ef'alden ictinab etmektir. Cenabı Hak, Devletimizi tecezzi ve inhilâlden masun buyursun."

Sultan Altıncı Mehmet Vahideddi'nin bu sözlerinde ifadesini bulan "Arize-i Cevabiye", yukarıda da işaret edildiği üzere, Hükümdarların, Osmanlı Mebusan ve Âyan Meclislerinin intihab devrelerini ilk açışında, o zamanki deyişe göre, irad buyurdukları "Nutk-u iftitahi" ye karşı Mebusların, diğer Encümenler arasında kurulan "Arize-i Cevabiye Encümeni" tarafından hazırlanması mutad ve mecburî olan bir vecibe idi.

Mehmet Sait Halim ve Mehmet Talât Paşa kabinelerinin Divan-ı âliye sevkini istiyen Divaniye Mebusu Fuad Bey. (Sayın Necmeddin Sahir Sılan'ın koleksiyonundan).

Bu itibarla, Mebusan Meclisi Reisinin "Zat-ı Hazret-i Mülükâneye" matuf olan sözlerini bütün Mebuslar derin bir sessizlik içinde, kemal-i ihtiram ile, ayakta dinliyordu. Halil (Menteşe) Bey şöyle devam etti :

"— Bendeniz de "Mebusan'ın ayn-ı isabet olan "Tavsiyeyi Hümayun" dairesinde vifak ve samimiyetle ve herhalde menfaat-i vataniyeyi her türlü ictihadın fevkinde tutmak suretile bu müşkül zamanda vazifesini ifada devam edeceğini, memleketimizin bu badireden dahi her halde haysiyeti ile, şerefi ile çıkacağını, Milletin vatanperverliğinin ve bilhassa bu muharebede gösterdiği yüksek fedakârlığın ve Zat-ı Hazreti Padişahi'nin hamiyyet-i vataniyye ve kiyaset-i Mülükânelerinin zamin ve kâfil olduğunu arzettim."

Ne yazık ki, ne padişahın, ne de Meclis-i Mebusan Reisi'nin "ihtilâfattan ve bunu husule getirecek ahval ve ef'alden ictinab" hakkındaki sözleri siyasî çevrelerde gerçekleşmedi ve vatanımız dış düşmanların yanında iç düşmanlarla uzun yıllar çekişti, durdu. Sonraları, başta padişah olduğu halde, hainlerle âsilere karşı şahlanan Türk Milleti, büyük Mustafa Kemal ile vatanperver arkadaşlarının etrafında toplanarak, millî kuvvetler ve muntazam birliklerle muzaffer oldu.

SAİT HALİM ve TALÂT PAŞA KABİNELERİNİN DİVAN-I ÂLİYE SEVKİ

Mebusan Meclisi Reisi'nden sonra Divaniye Mebusu Fuad Bey yeniden konuştu ve verdiği takririn okunmasını istedi. Fakat Meclis Reisi Halil (Menteşe) Bey takririn gündemdeki maddelerden sonra okunacağını toplantının açılışında bildirdiği halde yine okutmadığı için takrir sahibi bu sefer Meclisin Heyeti Umumiyesine şikâyette bulundu.

Bunun üzerine, Meclis Reisi kendine göre özel bir müdafaaya geçti ve Divaniye Mebusunun takriri ile diğer takrirleri daha fazla çoğunluk bulunduğu bir toplantıda okutmak üzere ertelediğini ve Meclisin haftada iki defa toplanması kararlaştırıldığı halde verilen bu takrirleri görüşmek üzere Umumi Heyetin ö-

zel olarak toplanacağını söyledi. Mebusan Meclisi Reisi'nin bu sözleri yalnız Divaniye Mebusu tarafından değil, Umumi Heyet tarafından da kabul ve tasvib edildi.

Böylece, Mebusan Meclisinin 4 kasım 1334 (1918) günündeki on birinci toplantısında Meclisin feshi ile ilgili olarak Aydın mebusu Veliyüddin Beyin sözlerinden ve bu yöndeki görüşmelerden sonra örtülü ödeneklere dair Hudeyde Mebusu Mustafa Fehmi Bey'in takriri okundu. Daha sonra eski sadrazam Mehmet Talât Paşa ile bazı arkadaşlarının, eski Harbiye ve Bahriye Nazırları Enver ve Ahmet Cemal Paşaların yurt dışına kaçışlarına dair Hudeyde mebusu Hıfzı Bey tarafından verilen takrir ile Harb-i Umumiye girişimize ait vesikaların tetkik edilmesine ve askerî ve mülkî daireler ile İaşe ve Men'i İhtikâr Komisyonlarındaki suiistimallerin, yolsuzlukların tahkiki için Mebuslardan on beş kişilik bir Heyet teşkil olunmasına dair Trabzon mebusu Hafız Mehmet Bey ile on dört arkadaşının takrirleri okundu, görüşüldü.

Mebuslar hayli yorulmuş ve Meclisin havası çok ağırlaşmış, elektriklenmişti. İşte bu sırada Divaniye Mebusu Fuad Beyin Mehmet Sait Halim ve Mehmet Talât Paşa kabineleri ile ilgili takriri okundu. Herkes dikkatle dinlemeye koyuldu.

Nazırların muhakeme usulü hakkındaki tekliflere hükümet adına cevap veren Dahiliye Nazırı Ali Fethi (Okyar) Bey. (Sayın Necmeddin Sahir Sılan'ın koleksiyonundan).

DİVAN-I ÂLİ SEBEPLERİ

Verilen takrirde şöyle deniliyordu :

Meclis-i Mebusan Riyaset-i Celilesine

Sait Halim ve Talât Paşa kabinelerinin zirde muharrer esbabdan dolayı Divan-ı âliye sevkini taleb ederim :

1 — Sebepsiz ve vakitsiz harbe girmeleri,

2 — İlân-ı harbin esbab ve avamil-i hakikiyesi ile suret-i cereyan ve vukuu hakkında Meclis-i Umumi'ye hilâf-ı vaki beyanatta bulunmaları,

3 — Seferberlikten sonra, ilân-ı harbden evvel, İtilâf Hükümetleri tarafından vuku bulan şerefli ve faideli tekliflerin reddedilmesi ve Almanya'dan bir günâ teahhüt ve ziman alınmaksızın ve bir faide temin etmeksizin harbe sürüklenmesi,

4 — Harbi dirayetsiz ve istikametsiz ellere tevdi ederek her cephede fünun-u harbiyenin kabul edemiyeceği mecnunane hareketlerin cereyanına ve sırf menafii hasise-i şahsiye uğrunda kuvve-i hayatiye-i Milletin israfına müzaheret eylemesi,

5 — Kavaid-i hukuka ve insaniyeye ve hassaten Kanun-u Esasimizin ruh ve sarahatına külliyen münafi "Muvakkat kanun" lar ve emir ve nizamlar isdar ederek memleketi sahne-i fecaiya kalbetmesi,

6 — Vekayii harbiyeden sevkülceyşe teallûk etmiyen ve binaenaleyh ketmi lâzım gelmeyenleri mücerret muhafaza-i mevki daiyesiyle ketmeylemesi ve her gün menfi bir sebeple düşmana çiğnettiği vatan-ı muazzez aksamının avakıb-ı elîmesinden Milleti vakit ve zaman ile haberdar etmemesi,

7 — Harb seneleri zarfında İtilâf Hükümetleri tarafından mükerreren vuku bulan ve bilhassa Rusya'nın inhilâlinden

sonra edilen sulh tekliflerini reddeylemesi ve bugünkü akibet-i meş'umeyi davet etmesi,

8 — Harbin ihdas eylediği müşkülât karşısında Halkın ihtiyacını temin edecek tedabire tevessül eyleyecek yerde bir takım eşhas-ı maddiye ve hükmiyenin ihraz-ı servet eylemesini teminen ihtikâr ve suiistimal yollarına saparak memleketin iktisadiyatını batırması,

9 — Hiç bir lûzum ve kanuna müstenit olmıyarak siyasî ve askerî sansürler ihdası ile hürriyet-i matbuat ve muhaberatı ihlâl eylemesi ve Avrupa matbuatını memlekete ithal etmemesi,

10 — Dahil-i memlekette bir herc-ü merc-i idarî vücude getirerek hürriyet-i can ve mal ve ırza musallat bir takım çetelere muavenet ve müzaheret ederek ika' eyledikleri cinayet-i feciaya müşareket eylemesi.

8 Teşrin-i evvel 1334

Divaniye Mebusu
Fuad

PUSUDA BEKLEYENLER

Okunan bu takrir çok ağırdı. Divaniye Mebusu, çeşitli konuları ağır kelimelerle dile getirmiş bulunuyordu. Mebusan Meclisi'nin derin bir sükût ile dinlendiği bu takrirden sonra yıllar boyu konuşmıyan Mebuslardan, daha ziyade Türk - Müslüman olmıyanların pusudan çıkarak "kürsü-i Millet" e fırlamaları bekleniyordu. Ancak, takririn kapsadığı çeşitli konular, adı geçen Divaniye mebusunun özel düşünce ve görüşlerinden ibaret olduğu için hey'eti umumiyesi ile muhill-i haysiyet olarak telekki edilmedi. Pusuda bekleyen Rum ve Ermeni Mebuslar olayların daha çok gelişmesini beklemek ister gibi hareket ettiler.

Esasen bu gibi hallerde Meclis-i Mebusan Nizamname-i Dahilisi mucibince hareket zaruridi. Bu itibarla Meclis, takrir ile ilgili işleri derin bir sükûnet içinde izledi. Her toplantı yılının başında kur'a çekilmek suretile teşkili mutad olan beş Şubeden birinin "Divan-ı âli Tahkik Heyeti" hükmünde vazife görmesi gerektiğinden hemen kura çekildi ve takrir Beşinci Şubeye verildi. Fakat, takririn şubeye havalesi esas bakımından değil, usul bakımından görüşmelere vesile oldu.

Bu münasebetle söz alan Saruhan Mebusu Haydar Bey, Mehmet Sait Halim ve Mehmet Talât Paşa kabinelerinin Divan-ı âliye sevkinden önce "Nazır" ların muhakemesini temin edecek bir kanun-u mahsus tanzimini teklif etti. Müşir Ahmet İzzet Paşa kabinesinde ilk defa vazife ve mesuliyet almış olan Dahiliye Nazırı Ali Fethi (Okyar) Bey, jüri halinde bulunan Divan-ı âli'nin "Vükelâ" yi, "Nazır" ları muhakeme edeceğini söyledi. Diğer bazı Mebuslar da "Usul-ü Muhakeme-i Umumiye" nin tatbik edilebileceğinden bahsetti. Halep mebusu Hamid Bey de, eski sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi tarafından böyle bir lâyiha hazırlanarak Mebusan Meclisi'ne verilmiş olduğunu hatırlattı.

Ne gariptir ki, yukarda da belirtildiği üzere, Birinci Dünya Savaşı boyunca susmuş olan mebuslardan yeni buhran günlerinde ellerine kâğıt ve kalem alanlar yalnız adları geçenlerden ibaret değildi. Divaniye Mebusu Fuad Beyin okunan bu takririnden sonra, Mebusan Meclisi'nin havası hayli ağırlaşmış olmasına rağmen, Teaz Mebusu Tahir Feyzi Bey ve arkadaşlarının Hazineyi milyonlarca lira zarara uğratacak olan un mubayaalarına ait takriri ile Aydın mebusu Emanoilidi Efendinin Almanya ve Avusturya'daki Osmanlı tebaasının avdetlerine dair takriri okundu.

Daha sonra, Harbiye Nezareti Levazımat-ı Umumiye Reisi İsmail Hakkı Paşanın memleket dışına firari ile ilgili olarak Hudeyde mebusu Mustafa Bey tarafından verilen takrir okundu. Bu takrirden sonra da Aydın Mebusu Emanoilidi, İzmir Mebusu Vangel ve Çatalca mebusu Teokidi Efendiler tarafından verilen sekiz maddelik takririn okunmasına geçildi.

Gelecek sayıda:

- **— Maskeler düşüyor.**
- **— Âyan Meclisi'nde Divan-ı âli ile ilgili görüşmeler.**
- **— Divan-ı âli Tahkik Heyeti önünde sorguya çekilen "Nazır" lar.**

İstanbul'un, Bizans'dan Türkler'e intikal eden tarihî varlığı Hipodrom'un O. Panvinio'ya göre genel görünüşü.

Hipodrom ve Türk Devri

YAZAN : ERDEM YÜCEL

İçerisinde gladyatör dövüşlerinin, araba yarışlarının yapıldığı, sayısız ayaklanmalara ve kanlı olaylara sahne olan hipodrom, bugünkü Sultanahmet meydanında bulunuyordu. O zamanlar pek revaçta olan bu yarışların, müsabakaların ve burada başlayan Nika ihtilâli gibi isyanların Bizans tarihindeki izleri çok derin olmuştur.

Romadaki "Circus Maximius de Rôme" un bir benzeri olan hipodrom M. S. 2. yüzyılın başlarında, üç yıl süren şiddetli bir muhasara sonunda şehri Byzantionlulardan (1) zapteden Septimius Severus (193 - 211) tarafından 196 yılında halkı memnun etmek amacıyla yaptırılmıştır. Fakat hipodrom asıl haşmetini, canlılığını M. S. 4. yüzyılın başlarında Konstantin I (303 - 337) tarafından genişletilerek yeniden inşa edilmesiyle kazanmıştır.

HİPODROMUN MİMARİSİ

Hipodromun mimari yapısı hakkında bize en iyi malûmatı veren kay-

(1) M. Ö. 7 yüzyılda Megaralı kolonistler başlarında Byzans isimli liderleri olduğu halde Sarayburnuna gelmişler ve burada Byzantion isminde bir şehir kurmuşlardır.

naklardan biri hiç şüphesiz Veronalı rahip O. Panvínio'nun eserinde yayınladığı resimdir. Bu resimde 370 m. uzunluğunda ve 120 m. genişliğinde olan hipodromun kısa kenarlarından birinin yarım daire şeklinde nihayetlendiği, diğerinde de kathismanın (İmparator locası) bulunduğu görülmektedir.

Yarış sahasının üzerinde bazı anıtların bulunduğu spina (eksen) ikiye ayırıyordu ki, bugün bunlardan sadece Thedosius I dikilitaşı, yılanlı sütun ve Konstantin VII sütunu kalmıştır. Bu sahayı kuşatan 30 ilâ 40 basamaktan ibaret oturma kademeleri 40.000 den fazla seyirciyi, bir rivayete göre de 100.000 kişiyi rahatça istihap edebilecek büyüklükte idi. Kademelerin nihayete erdiği kuzey cihetinde 24 sütunun üzerine, âdeta küçük bir saray hüviyetinde olan kathisma inşa edilmişti. Kathisma'nın halkın oturduğu kısımlar ile hiç bir irtibatı olmamasına bilhassa dikkat edilmişti. Zira burada birçok defa imparatorlar tatsız hadiselere maruz kalmış, hakarete uğramış hatta taş yağmuruna tutulmuşlardı.

Konstantin I ve ondan sonraki imparatorlar hipodromu Roma'dan Yunanistan'dan, Ege adalarından getirttikleri mermer, tunç ve bakır heykeller ile süslemişlerdi. Fakat ne yazıktır ki, bu eserlerden 1204 yılında Lâtin istilâsı sırasında kathisma'nın üzerinden sökülerek Venedik St. Marc kilisesine götürülen tunç atlardan müteşekkil heykel gurubundan başka hiç bir şey kalmamıştır.

Lâtin istilâsı sırasında hipodrom en amansız zarar ve tahribatı maalesef haçlılardan görmüş, buradaki oyunlar, müsabakalar tatil edildiği gibi üzerlerindeki madenleri eritmek için heykeller ile birlikte muhtelif abideler de tahrip edilmiştir. Bütün bu olaylardan sonra hipodrom bir daha eski canlılığını alamamış ve bu inhitat Paleoloğların hükümranlığı sırasında da (1261 - 1453) devam edip gitmiştir.

TÜRK DEVRİNDE HİPODROM

İstanbul fethedildiği sıralarda hipodromun o eski haşmetinden arkada sadece spina üzerinde birkaç abide, oturma kademelerinin bir kısmı ile kathismanın istinat ettiği sütunlar kalmıştı. Fetihden sonra başlayan imar faaliyeti esnasında burada bakiye kalan mermerler, geniş döşeme taşları, basamaklar birer birer alınarak meydanın civarında inşa edilen binalarda kullanılmış ve kısa bir zaman içerisinde açılan meydan Türk sipahilerinin talim yeri olmuştur. Bundan sonra artık Bizansın araba yarışlarına mukabil Türkler'in millî oyunu cirid bu meydanda oynanmaya başlamıştır.

Türkler tarafından bundan sonra çok yerinde olarak At Meydanı ismi verilen hipodromda inşa edilen binaların en mühimleri Kanuni'nin Sadrazamlarından İbrahim Paşanın sarayı ile Ahmet I'in yaptırttığı Sultan Ahmet camiidir. (2)

Bu abidelerden başka hipodrom civarında inşa edilen Bayezid II'nin Hazinedar Başısı Firuz Ağa'nın camii, Mimar Sinan'ın meşhur Ayasofya hamamı (Haseki hamamı) ve hatta Ayasofya camii avlusundaki Türk sa-

(2) Cami yapıldığı sırada Mehmet Paşa sarayı ile Aslanhanenin ve diğer bazı Türk devri yapılarının yıktırıldığını arşiv vesikaları belirtmektedir.

16 ncı Yüzyılda Hipodromda Şehzadelerin sünnet düğünü. Arka plânda İbrahim Paşanın sarayı görülmektedir.

nat ekleri iki ayrı devri birlikte yaşatan meydanda Türk mimarisinin en güzel örnekleridir.

HİPODROMDAKİ MERASİMLER

Asırlar boyunca İstanbul'un en hareketli yerlerinden biri olan hipodromda büyük saray düğünleri, eğlenceler yapıldığı gibi en muhteşem Türk binaları da buraya nâzır olacak tarzda inşa edilmişti.

Burada yapılan ilk büyük merasim 22 mayıs 1524 de Kanuni'nin kardeşi Hatice Sultan ile İbrahim Paşanın o zamana kadar görülmemiş bir tantana içerisinde cereyan eden düğünleridir.

Düğün günü hipodroma çadırlar ile birlikte padişahın tahtı kurulduktan sonra, İkinci Vezir Ayas Paşa, yanında Yeniçeri Ağası olduğu halde saraya giderek Kanuniyi davet etmiş, bunu takip eden yedi gün içerisinde sipahilere, silâhtarlara, ulufecilere, cebecilere ve topçulara pek zengin bir surette ziyafetler çekilmiştir. Düğünün sekizinci günü yeniçerilere, vezirlere, beylerbeylerine ve sancak beylerine ayrıca ziyafetler verilmiş, bunu takiben gelinin çehizini götüren büyük bir alay, Topkapı sarayından İbrahim Paşanın sarayına gelmiştir.

Bütün bu olaylar devam ederken hipodromda oyunlar, eğlenceler, güreşler, ok atma yarışları ve resmi geçitler yapılıyordu.

Kanunî Birinci Viyana kuşatmasından döndükten bir müddet sonra üç şehzadesinin (Mustafa, Mehmet ve Selim) gayet debdebeli bir şekilde sünnet düğünlerinin yapılmasını arzu etmiştir. Düğünün bu kadar zengin oluşunun bir bakıma Viyana çekilişini unutturmak ve aynı zamanda da askerin savaş gücünü yeniden canlandırmak için düşünülmüş olması muhtemeldir.

27 haziran 1530'da başlıyan ve 52 gün devam eden sünnet düğününde devletin ileri gelenleri, başta Venedik Doçu (Cumhurreisi) olduğu halde yabancı devlet mümessilleri de davet edilmişti. Düğün günü hipodrom ve çevresine renk renk, çeşit çeşit çadırlar kurulmuş, meydanın kuzey tarafına mehterhane, taş sütunlar üzerine de padişahın muhteşem tahtı yerleştirilmişti. Üzerinde altın rengi bir gölgelik bulunan ve zirvesinde kıymetli kumaşların, bayrakların dalgalandığı padişahın çadırı diğerleri arasından hemen ayrılıyordu.

Bu düğünler esnasında günlerce devam eden kabul törenlerini, ziyafetleri, eğlenceleri, padişahın çadırını, davetlilere mahsus yerleri, İbrahim Paşanın sarayını ve sanat erbabının resmi geçitlerini Derviş Abdi Surnamesi ile Hünernamedeki minyatürlerde görmek mümkündür.

UNUTULMAZ OLAYLAR

XVII. yüzyılın büyük şairi Şeyhülislâm Yahya Efendi bir gazelinde zamanındaki hipodromu şöyle tasvir etmiştir.

Semendi nâz ile yüğrük civanlar seyre çıksunlar
Pür olsun hûblerle At meydanı Stanbulun

Bu şi'rin hak budur Yahyâ ki gayet bînazîr oldu
Pesend eylerse lâik ehli irfanı Stanbulun

XVIII. yüzyılın şairlerinden Nedim ise Ahmet III'e sunduğu bir kasidesinde :

Binüb Sad izzü nâz ile semendi şuh reftâre
Güzeller At meydanında alur şimdi meydanı

demekte ve Nedim'in muasırlarından Leydi Montegu Londra'daki bir dostuna gönderdiği mektup da "en zarif meydanlarımız At Meydanıyla kabili kıyas olamaz" demektedir. (3)

Hipodrom, Bizans tarihinde olduğu gibi, Türkler zamanında da kanlı olaylara sahne olmuş, yeniçeri isyanlarında burada toplanılmış, talepler burada olmuş ve buradan saray kapılarına dayanılmıştır. XVII. yüzyılda Mehmet IV'ün (1648 - 1687) ilk saltanat yıllarındaki Sipahiler ile Yeniçerilerin kanlı mücadelesi, Vaka-i Vakvakiye, tarihdeki yegâne recim hadisesi ve Yunanlılar'ın İzmir'i işgâlini protesto eden büyük miting hep burada olmuştur.

(3) Reşad Ekrem Koçu. İstanbul Ansiklopedisi cilt: 3, sayfa: 1316.

YÖRÜK ALİ EFE **Millî Mücadelenin unutulmaması şart adlarından birisi O idi... Aşağıda okuyacağınız bâkir hatırada, söyledikleri cidden incelenmiye değer: "— Şuraya nokta koy, beğim, Millî Mücadele işte bu köprünün atılmasıyla başladı..." diyor Yörük Ali Efe. Hangi köprü ?**

Yukarıdaki klişede, Yörük Ali'yi, o ölüm - kalım günlerinde, kendisi ile beraber savaşan Dr. Seyfettin Okan ile birlikte görüyorsunuz.

EGE'de ilk silâhlar, bir köprü ve sadece bir kaç cesur kahraman...

YAZAN : FERİDUN KANDEMİR

1919 mayısının on beşinci günü sabahı, şafak sökerken ani bir şekilde Yunan kuvvetlerinin İzmir'e çıkışını duymuş olduğu halde, telgraf hatlarının birdenbire kesilişi yüzünden, bu beklenmedik felâket haberinin doğruluğunu ve mahiyetini tahkike imkân bulamadığı gibi, her ihtimale karşı ne yapılacağı hakkında kimseden resmi bir bilgi de edinemeyen Aydın'daki 57 nci Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker), kendi kendine "— Çaresiz... Ne yapacaksın, bizzat kararını vererek yapmak mecburiyetindesin..." diyerek bir hayli düşündükten sonra, kumanda ettiği tümen mevcudunun 50 - 60 kişiden ibaret ve pek dağınık bir halde oluşuna rağmen: "İlerledikleri takdirde Yunan kuvvetlerine karşı behamahal mukavemet" kararını verir ve bu kararın tatbiki hazırlıklarına derhal girişerek "halkı bu mukavemet işinde kendisine işbirliğine teşvik" teşebbüslerine koyulur. Lâkin, ilk teşebbüs olarak, kumandanlık dairesine davet ettiği bellibaşlı tanınmış, kalbu-

rüstü şahsiyetlere, durumu izah ederek yaptığı pek samimi konuşma sonunda, bunlardan hiç birinin mukavemet taraftarı olmadığını, fena halde üzülerek anlıyor. Bunun üzerine kendi tabirile "Yunanlılarla mücadele hazırlığına esaslı şekilde başlamak" üzere karargâhile çekildiği Çine'de, gerek halk, gerek münevverler ve din adamlarile yaptığı temaslar neticesinde, gene aynı menfi durumla karşılaşıyor. Çine'deki durumu anlatmak için bizzat der ki :

"Çine'nin biricik camiinde Ramazan münasebetiyle vaaz ve nasihatlerle halkı etrafına toplayan Aksekili Hoca Efendiyi, nazikâne bir surette davet ettim. Karşı karşıya oturduk. Memleketin uğradığı felâketi ve Yunan işgalinin vereceği elim neticeyi pek tesirli bir ifade ve tarihi delillerle zikrederek anlattıktan sonra, durum karşısında milletin ancak silâha sarılarak namusunu, şerefini, dinini ve ırzını koruyabileceğini ve milleti bu yola ancak din ülemasının sevkedebileceğini, bu sebeple bugün baş tacımız olan ülemamıza bu yolda milleti aydınlatmanın farz-ı ayn olduğunu izah ettim.

"— Beni mazur görünüz.. Ahali mücadeleye katiyen taraftar değildir. Mücadele fikrini ileri sürersem, ümmeti Muhammedi kendimden soğutmuş olurum."

EGE'DE İLK MUKAVEMET TEŞKİLÂTI : "MİLLÎ HEYET"

Bu cevabı aldıktan sonra, ne dedimse, bütün söylediklerim kâr etmedi ve ondan sonra baş vurduğum Bozüyük köylü Hacı Süleyman Efendiyi de yanıma davet ettim. Bu vatansever hoca durumu anlayınca bana :

"— Hiç merak etmeyiniz. Allah'ın iznile muvaffak olunacaktır," diyerek, hakikaten faaliyete geçti ve kısa bir zaman sonra, Çine müftüsü ile Kadıköylü Mustafa Efendi ve Düyunu Umumiye memuru efendi ile birlikte Çine'de ilk "Millî Heyet" i kurmağa muvaffak oldu.

Evvelâ gönüllü toplamak ve kaçak askerleri cevirmek ve gönüllüler ailelerine yardım etmek maksadile kurulan "Millî Heyet", bu gönüllüleri silâhlandırmak ve beslemek, muharebe için sevk ve idare etmek işlerini bize bırakıyordu.

İşte, Aydın havalisini kan ve ateş içinde bırakan ve Yunan işgalini kendilerine pek pahalıya mal eden, Aydın havalisi Millî Mücadelesinin istinat ettiği millî teşkilâttan ilk evvel işe başlıyan "Millî Heyet", Çine'de kuruan bu "Millî Heyet" olmuştur.

Şimdi gelelim zeybeklerle efelere...

Yunan İzmir'e ayak bastığı gün bulunduğum Aydın'dan karargâhımla çekilmiş olduğum Çine'de artık kat'i şekilde düşmana karşı koyma kararını verdim. Bir kısmı henüz çekimser durumda görünen arkadaşlarıma da, "bugünden itibaren geri çekilmek fikrinin zihinlerden çıkarılmasını ve ne pahasına olursa olsun "Madran" dağına dayanarak, Çine sırtlarında Yunanlılarla müsademeye hazırlanılmasını" söyledim ve gereken tedbirleri aldım.

Gerek Aydın'da, gerekse Çine'de bulunduğum günlerde kendilerile uzun uzun temas edip elimden geldiği kadar iknaa çalıştığım münevver ve nüfuzlu kimselerden hiç birinin "akıllı işi" saymadığı mukavemet hareketine katiyen taraftar olmadığını - yüreğim yanarak - anlamış olduğumdan, hazırlığıma, benim le beraber yürüyebilecek kimseleri behemahal arayıp bulmak gerekiyordu. Bir hayli düşündükten sonra, bunların ancak efe, zeybek dediğimiz cengâverlikleri ve yiğitlikleri ile meşhur memleket evlâtları olabilecekleri fikri üzerinde durdum. Ha dediğimiz zaman kırk elli silâhlıyı peşine takacak kadar nüfuzlu efelerle işbirliği yapmaktan başka çare yoktu. Gerçi asker, jandarma, polis tanımıyan ve daima başlarına buyruk yaşamağa alışmış olan bu tepeden tırnağa silâhlı ve serkeş ruhlu insanları bir gaye etrafında toplayıp, idare etmenin -Aydındaki tecrübelerimle- ne demek olduğunu biliyordum. Fakat, o geniş bölgenin en yüksek kumandanlık mevkiini işgal eden bir insan sıfatile karşılaşacağım bütün zorlukları takdir etmekle beraber, Yunanlıların aziz vatanın bağrına sapladıkları hançerin acısı karşısında bütün bu zorluklara katlanmak gerekeceğini de kabul ediyordum. Evet, artık iyice anlaşılmıştı: "Millî Mücadele" nin akıllı uslu, hesaplı kitaplı, münevver ve müreffeh kimselerin yardımı ile açılmasına imkân yoktu.

EFELERLE KARŞI KARŞIYA

Küçük rütbeli subay arkadaşlardan, tümen levazımında çalışan yüzbaşı Ahmet Beyin birçok zeybekleri her hallerile iyi tanıdığını düşünerek, Çine'ye yarım saat mesafede, Yağcı köyünde bulunduğunu öğrendiğim zeybeklerden Yörük Ali Efe ile, gene bir zeybek reisi olan Kıllıoğlu Hüseyin Efeyi davet için, o köye gönderdim."

Şefik Bey, bundan sonra efelerle karşı karşıya gelişini de şöyle anlatıyor :

"Davetim üzerine ertesi günü, Çine kasabası dışındaki Askerlik Dairesine geldiler. Bu efelerin Askerlik Dairesine gelmeleri, kumandanlığa karşı büyük bir itimat ve itaat duygusu beslediklerı manasına idi .

Askerlik Şubesi binasına yaklaştığım zaman, binanın açıklarında sessiz sedasız, mütecessis zeybek nöbetçilerin beklestiğini hissettim. Bunlar zeybek usulünce "Efe" lerin emniyetini sağlıyan nöbetçilerdi.

Hükümete istiman etmiş veya etmemiş olsun, Aydın zeybeklerinde "Efe" lerinin hayatı, kızanların hayatı demektir. Bu sebeple Efe, yani reis, hiç bir işaret vermediği halde kızanlar emniyet tertibatını her zaman, her yerde kendiliklerinden alırlar. Esasen bu konuda Efe'nin emir vermesi ayıptır.

Odadan içeri girdiğim zaman, ikisi bıyıksız, ikisi bıyıklı ve zeybek elbiseli dört delikanlı saygı ile ayağa kalktılar. Dördü de tüfekten başka, tabanca, kama, fişenk ile silâhlı idiler.

Bunlardan orta boylu, kalın kemikli, geniş omuzlu, sağlam bünyeli, ablak çehreli, ak tenli, bıyıkları hissedilemiyecek derecede pek hafif terlemiş, vücudunun yukarı kısmı aşağı kısmından uzunca, burnu hissedilir derecede uzunca, şakakları çıkıkca, elâ gözleri çekikce ve levent endam olanı Yörük Ali Efe imiş..

Hüseyin Efe, buğday benizli, vücutca Yörük Ali Efeden ince ve uzunca, mütenasip, sağlam, gergin yüzlü, kara kaşlı, levent tavırlı, bıyıkları terlemiş, aynı yaşlarda bir delikanlı idi. Diğeri, Hüseyin Efenin baş kızanı imiş... Sivil kıyafette olan dördüncüsü Aksekili deli Mehmetmiş...

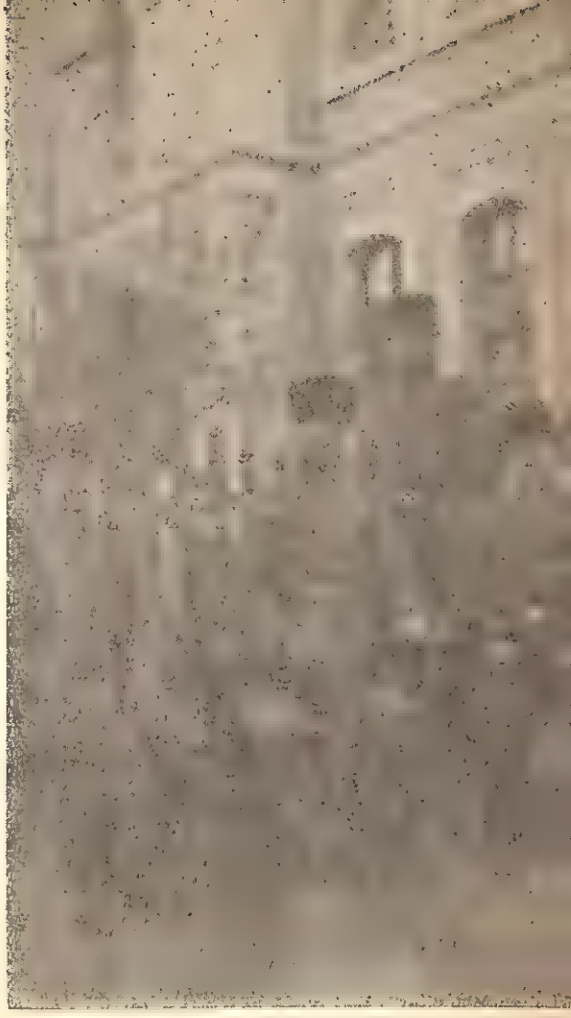

Albay Şefik Bey, kurmayları ile.

Bunları bu kadar genç görünce, şaşırmıştım. Lâkin o kadar ağır, o kadar vekarlı ve Türk millî âdabına riayetli davranışları vardı ki, hiç sesleri çıkmıyor, önlerine bakıyor, kıpırdamıyor, beni saygı ile dinliyorlardı.

EFELERİN KARARI

Yaptığım konuşma, bir konferans kadar uzamış, iki buçuk saat kadar sürmüştü. Dinî ve millî asabiyetlerini tahrik için, tarihî olaylardan da bahsederek ne söylemek lâzım gelirse uzun uzadıya söylerken, o günkü umumî ruh haletini göz önüne alarak - gerçeğe uymamakla beraber - "milleti ayaklandırmak için İstanbul'dan gizli emirler almış olduğumuzu" ihsas edecek tarzda beyanatta da bulunmuştum. Böyle konuşmağa

Albay (Miralay) Şefik Aker, 57 nci fırka kumandanı iken.

mecburdum : "Bugün, büyük devletlerin hükmü ve baskısı altında bulunan İstanbul'daki hükümetimizin Yunan'a karşı mücadeleyi açıkça tavsiye edemiyeceği şüphesizdir. Fakat hükümetimiz, el altından milletin ayaklanması hakkındaki emir ve tavsiyelerini mucip sebeplerile durmaksızın bize bildirmektedir. Milletin ayaklanmasına ön ayak olacak ta, tarih boyunca kahramanlıklarile şöhret bulmuş olan zeybeklerle efelerimizdir. Esasen Karadağ ve Plevne savaşlarındaki zeybeklerin yiğitlik menkıbeleri cümlenin malûmudur," diyerek şöyle devam ettim :

"— Silâh, cephane ve bomba ile sair lâzumlu olan herşey bol bol mevcut olup, mücadeleye katılacak kahramanların derhal silâhlandırılıp techiz edilmesi için emir vermeğe hazırım. Size, arkadaşlık edecek subaylar da vereceğim. Hep birlikte ve elele çalışacağız," dedikten sonra yapılacak harekâtı tertip ile kendilerine bildireceğimi ve benim tasvibim olmadan, herhangi bir intikam hissile de olsa, yanlış hareketlerde bulunmamağa çok dikkat etmeleri gerektiğini ilâve ettim.

Halkın uyanıp saflarımıza katılmaya başlıyacağı günlere kadar, Yunan'lıların demiryolu üzerinde dağınık bulunan küçük müfrezelerine başarılı baskınlar yapılmasının şimdilik yeteceğini ve milletin manevi kuvvetini, moralini sarsabilecek sonu belli olmayan, belki de başarılamıyacak büyük işlerden kaçınılması lâzım geldiğini de anlattım.

Karşımdakilerin üçü de, derin bir ses sizlik içinde, başları önlerine eğik, dikkat ve ilgi ile dinliyorlardı. Bu hallerinden Yunan'a karşı büyük bir öç alma duygusile dolup taşarak, sonuna kadar boğuşmak azminde oldukları seziliyordu. Nihayet Yörük Ali Efe, gene o sükûnu ve tevazuu içinde âdeta huzurumda konuşmaktan utanırcasına bir çekingenlikle :

"— Bey amca dedi, sen hiç merak etme!.. Allah'ın iznile biz hemen yarın Bismillâh diyerek silâha sarılıp çıkacağız. Bundan sonra işimiz, Yunan ile uğraşmak olacaktır. Milleti aldatan, hep eşraftır. Yoksa biz, şimdiye kadar durur mu idik? Hele bir çıkalım... Göreceksin, millet arkamızdan nasıl gelir... Sen hiç kasavet çekme... Bize yalnız silâh, cephane, subay ver, sonra sen emret!.. Sen ne emredersen, sözünü tutacağız..."

Yörük Ali Efenin sözlerini, arkadaşları da başlarını sallıyarak, kelimesi kelimesine tasdik ediyorlardı. Gece yarısından sonra saat iki sularında :

"— Bize izin!.." diye ayağa kalkıp giderlerken, birer birer ellerimi öptüler. Ben de dualar ederek alınlarından öptüm."

YÖRÜK ALİ'NİN ANLATTIKLARI

Burada, Yörük Ali Efe ile, savaşlardan nice yıllar sonra Yenipazar'daki evinde, karşı karşıya otururak yaptığımız konuşmadan bir parça ile sözü kesiyorum :

"Tümen komutanı Şefik Beyin yanından çıkarken günlerden beri kafalarımızı allak bullak eden endişeler, tereddüdler ortadan kalkmış, fikirler derlenip toplanmıştı. Artık yeisten, miskinlikten,

şaşkınlıktan kurtulmuş, kendimizi bulmuş, canlanmıştık. Hemen ertesi günü yanımıza verilen Tümen subaylarından Teğmen Hasan Zekâi, Necmeddin ve Yüzbaşı Ahmet Beylerin yardımile noksanlarımızı tamamlamaya başladık. Sevinç içinde idik. Bir kaç gün sonra harekete geçtik... Buraları görmeli idin o günlerde beyim...

Evvelâ sekiz kişiden ibarettik zannederim.. Köy köy geçiyorduk: Dalama, Armutlu, Gülhisar, Balta, Mesutlu... Her uğradığımız köyde eli silâh tutan gençler bize katılıyordu.

Emir yok... Davul zurna yok... Zor yok, fakat "vatan tehlikede" sesine akın akın koşanlar vardı. Yenipazar'ı geçtik, Donduran köyüne vardık, sonra salla "Menderes" i geçtik, düşman karşıda idi...

İlk iş olarak Sultanhisar - Atça arasındaki demiryolu köprüsünü havalandırdık. Buraya noktayı koy ve dur beyim...

Millî mücadele, bence işte bu köprünün uçuşile başlar.

"— Kaç kişi idiniz?"

"— Altmış iki."

"— Sonra?"

"— Sonrası... İkinci hamle... Malkoç demiryolu köprüsündeki düşman karakolunu temizledik. Bu karokolun piyade ve otomatik silâhlarını aldık... Beydağına çıktık, Nazilliye kadar gitmiş olan düşman, köprünün atılışı üzerine Aydın'a dönmeğe mecbur oldu ve karşılıklı bir temizleme faslı başladı. Lâkin gözümüz Aydın'da, güzel Aydın'da idi... Düşmanı oradan sürüp atmak hırsile içimizi yiyorduk, nihayet attık ta..."

392 Yıllık
KAZAN KALDIRMA
Hâdiselerinin ilki :

Edirne'de Buçak Tepe Yeniçeri isyanı

Ünlü Alman tarihçi ve siyasetçisi Busbek'in 1674 baskısı hatıralarında Yeniçeri Gravürü.

YAZAN : CEMAL KUTAY

Süleyman Paşa, Sultan Aziz ve Sultan Hamid devirlerinin unutulmaması lâzım gelen değerli bir kumandandı. Mekâtib-i Askeriye Nazırı olarak himmeti büyüktür. Böylesine mesleğinde müstesna kıymet iken, Mebani-ül-inşâ, Tarih-i âlem gibi nesillerin okuduğu kitaplar da Süleyman Paşanın eseridir. Akıbeti, bu himmetleriyle hiç de ölçülü olmadı. Hürriyetçi ve aydın kafası, devrine ağır geldi: Sultan Aziz'i asıl tahttan indiren ve Mithat Paşa kanun-u esasisini yürürlüğe koyma savaşı yapan O idi. Bu sebeple, 1877 - 1878 Osmanlı - Moskof savaşındaki Başkumandanlığında başarıya ulaşamadığı şekil ve görünüşteki sebep ile mahkemeye verildi, idama ve rütbelerinin alınmasına mahkûm edildi. Sultan Hamid, malûm taktiğini kullanarak, O'nu ölüm yerine ebedî sürgüne gönderdi ve çürütmek için düşmanlarına kapıları sonuna kadar açtı.

İşte, bu çapta şahsiyet olan Süleyman Paşanın, Fatih Sultan Mehmed' in idam ettirdiği Sadrazam Halil Paşanın asıl ölüm sebebini bağladığı hadise, Halil Paşanın İLK YENİÇERİ İSYANINI TERTİB ETMİŞ OLMASIdır. Süleyman Paşa, Yeniçeri ocağının kaldırılmasından 392 sene önce 849 Hicrî (1445 Milâdî) yılında, Edirne'de, Buçak Tepe'de vukua gelen ilk ayaklanmayı anlatır ve şöyle der:

"— Yeniçerileri isyan yoluna süren ve onları ayaklandırmıya alıştıran bu Halil Paşa, devletimizin sukutunun haricî düşmanlardan evvelki sebebidir. Bu cürüm, bir insanın yüz kerre idamına en haklı sebebtir."

HALİL PAŞA GENÇ PADİŞAHA CEPHE ALIYOR

Hadise şöyle olmuştu: Malûmdur ki, İkinci Sultan Murad, İKİ DEFA

tahta çıkmıştır. Oğlu, Veliahdı ve geleceğin FATİH'i Şehzade Mehmet, Manisa'da sancak beyi iken, Varna savaşı dönüşü, kendisini yorgun hissederek tahtı oğluna devretti, pek sevdiği Manisa'ya, Osmanlı Türkleri'nin bu güzel ve şirin beldesine çekilerek gönülden bağlı olduğu Allah'ına ibadetle ömrünün son senelerini geçirmek istedi.

Varna savaşına gelişi, oğlunun: "— **Eğer devletinizi tehlike içinde görerek çekilmişseniz bu şanınıza yakışmaz. Eğer ben Padişah isem, bana yardım etmek kulluk vecibesidir...**" şeklindeki daveti ile gelen İkinci Murad, alıştığı istirahatı gönülden duyarak ve Haçlı sürülerini Varna'da, dünya tarihinin kaydettiği en büyük imha savaşlarından birisiyle yok ederek, hayatına yeni ve şanlı zaferlerinden birisini ilâve etmeyi nasib eden Yüce Tanrıya minnet ve ubudiyetini ifâ için, çok sevdiği Muradiye Külliyesinin yeşillikleri arasında son senelerini bağlamak için Manisa'ya hasret çekerek döndü, ve giderken de, Sadrazam Halil Paşaya, genç Padişah İkinci Mehmet adına "**Yeni sikke kestirüb nâm-ı nâmisi ile menâbir ve mehâfilin müzeyyen olmasını ekiden tenbih ve ihtar...**" eyledi.

Sadrazam Halil Paşanın, Fatih Sultan Mehmed'e kendisine bu şerefli unvanı vererek Bizans'a son verecek büyük seferine başlamadan çok önce, ve gerçekten meçhul sebeblerle genç padişaha karşı cephe aldığı malûmdur. İç sebebler, birçok tahminlere rağmen henüz ve hâlâ bilinmiyor.

Genç padişah - ki, o yıl henüz 19 yaşında idi... - adına yeni paraları bastırıp, minârelerde ve mahfillerde adı zikredilip saltanatın vârisi olduğu bütün devletlere bildirilmesinden sonra, Halil Paşanın aldığı karşı vaziyet daha sertleşti ve tam bu sırada, Halil Paşanın daha sonra idamına kadar devam eden kapalı mücadele fiilen başladı...

BUÇAK TEPE AYAKLANMASI

Edirne'de, bu hadiselere rastlıyan 849 Hicrî (1445 Milâdî) yılında, büyük bir yangın olmuştu. Tarihlerimizin harik-i kebîr = büyük yangın dedikleri bu felâket gününde, Edirne'nin tarihî tahta kalesi ile bedesteni tamamen yandı. Devlet merkezimiz Edirne'de olduğu için, kışlaları Edirne'de olan Yeniçeriler, yangının söndürülmesine çalışırlarken, Bedesten kâhyası Hoca Kasımla, zengin mağaza sahiplerinin yangın içinde kalmasına sebep oldular. Tahrikleri yapan Halil Paşanın gayesi, genç padişahı zor durumda bırakıp, Varna savaşında olduğu gibi babası İkinci Sultan Murad'ı, Manisa'dan yine tahta davet etmiye mecbur kalması idi.

Halil Paşa'nın maksadını gerçekleştirmesi için, Yeniçerilerin ayaklanmasından gayrı çıkar yol olmadığını anlıyacak kadar tecrübeli olan ihtiyar vezir, bu felâket yolunu açmak suretiyle, 392 sene süren bir kâbus devrini memleketin başına belâ ettiğinin farkında mı idi, bilinmez... Yalnız tarihlerimiz, bilhassa Tac-üt Tevârih, Halil Paşanın Yeniçerileri ayaklandırmakla, rakibi Hadım Şehabüddin Paşadan da kurtulmak gayesinde olduğunu kaydeder. Nitekim Yeniçeriler, Bedesten ve Tahtakale yangınlarının talana ve çapula vesile olan kargaşalığı içinde Hadım Şehabüddin

Paşanın konağına da hücum etmişler, ve paşa, sarayının arka kapısından kılık değiştirmiş olarak kaçmak suretiyle genç Padişah İkinci Sultan Mehmed'e sığınabilmiş, hayatını ancak böylelikle kurtarabilmişti.

Halil Paşa, genç padişahı babasını davete mecbur etmek için İshak Paşa ile Beylerbeyi Oğuzoğlunu da safına almıştı. İshak Paşa ve Oğuzoğlu, Yeniçerilerin ayaklanması karşısında hayret ve dehşet içinde kalmışlar, hatta Oğuzoğlu, padişaha, maiyetindeki akıncılarla Ocak'ın tedibini teklif etmiş, fakat İkinci Sultan Mehmet, daha vahîm hadiselerden çekinerek buna mani olmuş, babasını tekrar tahta daveti tercih etmişti. İkinci Sultan Murad, Manisa'dan süratle Edirne'ye gelmiş, Buçak Tepe'ye inmişti. Kalabalık maiyeti ile bu kadar çabuk Edirne'ye gelebilmiş olması, herkesi şaşırtmıştı. Hammer, bu süratli gelişi, Halil Paşa'nın tertibinden İkinci Murad'ın daha kötü hadiseler bakımından endişelenmiş olmasına bağlar.

Yeniçeriler, Buçak Tepe'de ayaklanma halinde idiler... Çadırlarını bu geniş sahranın yamaçlarına kurmuşlardı. Ocak'ın kuruluşundan beri ilk defa vukua gelen bu umumî ayaklanmayı, ancak kendisinin tahta yeniden dönüşü ile bastırılabilecek genişlikte gören İkinci Murad, askerden sadakat yemini aldı ve durumu oğluna izah ederek yeniden tahta çıktı ve istikbalin Fatih Sultan Mehmed'i de, geldiği yere, Manisa'ya gitti. Hadise, kansız ve çetin ayrılıklara sebep olmadan neticelenmişti.

Halil Paşanın gayesi sadece bu mu idi, eldeki vesikalar olayı tamamen aydınlığa çıkaramıyor: Kesin olarak bilinen, ilk Yeniçeri ayaklanmasının bütün Ortalara şâmil olarak Buçak Tepe'de ve görünürdeki bu sebebiyle

Sefer kıyafeti içinde bir Yeniçeri.

Osmanlı ayaklanmalarının kaynağı olan Yeniçeri Kazan Kaldırmalarından birisi (Moltke'nin hatıralarındaki gravürlerden).

olmasıdır. Ki, Yavuz ve Kanunî gibi en kudretli padişahlar önünde de yapılan ayaklanmalar, birçoklarının zannettiği gibi, Yeniçeri ayaklanmalarının çöküş devrinin felâketi olmadığını isbat eder. Bunun nedenini bulabilmek de güç değildir: Yeniçeriler, MİLLÎ ORDU değildi, DEVŞİRME idi... Temsil kudreti, cihângirlik vasıflarıyla asla atbaşı gitmiyen Osmanlı İmparatorluğunda ise devletin kudreti, daha çok FETİHLERE dayandığından MİLLÎLEŞME, ya düşünülmemiş, ya değersiz konu olarak görülmüştü.

AHMET MİTHAT EFENDİYE GÖRE...

Bizim tarihçilerimiz içinde Yeniçeri ocağının bu ilk ayaklanmasına dikkatle eğilen şahsiyet, Ahmet Mithat Efendi Hocamızdır...

MUFASSAL adını verdiği ve incelemesini faydalı bulduğu mevzuları bütün vesikalarıyla ele alan Ahmet Mithat Efendi, yaşadığı devirde, böy-

lesine bir ayaklanmayı çok kişilerin cesaret edemediği açıklıkla ele almıştır. Üslûbunun bugünkü dilimizle ifadelenmesiyle hadiseyi şöyle anlatır :

"— Tarihlerde tam bir izah yoksa da söylenmek istenenlerden anlaşıldığına göre, Fatih Sultan Mehmet Hazretleri, Vezir-i âzam Halil Paşanın Sultan Murad'ı Varna muharebesi için tahta avdet etmiş olmasına itiraz edememekle beraber bittabi muğber olduklarından Sultan Murad tekrar Manisa'ya çekildiği zaman genç padişahın bazı tavırlarından Halil Paşa emin olamamış idi. Sultan Murad Hazretlerini tahta tekrar avdet için ne suretle teşvik etseler, mümkün olamıyacağını görünce hile cihetine dönerek Edirne içinde bir büyük yangın çıkartmış ve bu yangın kasden Bedestende çıkartılmış olduğundan söndürmiye gelen Yeniçerileri talan ve yağmaya teşvik ettirmiş, bazı ileri gelenler Yeniçerileri men'etmiye kalkışınca, aynı fesadcıların tahriki ile asker onların üzerine hücum edip birçoklarını öldürmüşler ve nihayet Sultan Mehmed Hazretleri şu fesadın çıkışından dolayı hayrette kalarak günde yarım akça nisbetinde Yeniçerilerin maaşına zam yapmıya kalkışmış, fakat Halil Paşanın gizli tahrikleri devam etmiş, askeri yatıştırmak mümkün olamamıştı.

Bu suretle işin daha fenaya sarması üzerine genç Padişah, babasını yeniden tahta davete mecbur kalmış, Sultan Murad da, av bahanesiyle ve sebebiyle, kalabalık maiyeti ile Edirne'ye gelerek bütün Yeniçerileri sürgün avına davet etmiş, Yeniçeriler de Bucak Tepe'de, Sultan Murad tahta avdet etmezse hadiselerin yatışmıyacağını tekrarlayınca, tahta avdete mecbur kalmıştı.

Babasının ölümü ile tahta geçen İkinci Mehmet Fatih Hazretleri, Karaman seferinden avdetinde Yeniçerilerin bahşiş talebi ile ayak diremeleri, Bucak Tepe vak'asından evvelki yarım akçalık zam ile, Sultan İkinci Murad'ın yeniden tahta dönüşü sırasında aldıkları bahşişin damaklarında bıraktıkları lezzet ile olsa gerektir. Ve, artık Devlet-i Osmaniye'de Yeniçeri isyanları mutad hale gelmiş, o koskoca devlet de bu isyan ve iğtişaşlar dolayısiyle çok zarar görmüştür."

392 SENE İÇİNDE...

Buçak Tepe'de ilk ayaklanmadan sonra, Sultan İkinci Mahmud'un tarihlerimizin Hayırlı Olay dedikleri Vak'a-ı Hayriyye'ye kadar geçen 392 yıl içinde, Yeniçerilerin, devletin varlığını tehdid eden ayaklanmalarının sayısı beş padişahın öldürülmesi, dördünün tahttan indirilmesi ile neticelendi. Sınır boylarındaki bitmez tükenmez mağlûbiyetler silsilesi de bu ayaklanmaların birbirini kovaladığı günlere rastlar...

Müşir Süleyman Paşanın hakkı vardır: Eğer Fatih Sultan Mehmet, Halil Paşanın boynunu, ilk Yeniçeri isyanına sebep olduğu için vurdurduysa, bir değil, yüz, bin defa ölümü hakketmişti ihtiyar vezir... Çünkü bu öylesine barbar bir yol oldu ki, bu ilk ayaklanmanın izi üzerinde giden talancılar, o koskoca devleti temelinden kemirdi, nihayet millî ordu kurulduğu zamanda ise, vakit, tarihin affetmiyeceği kadar gecikmişti...

Bu Vatanın Geçmişi

TARİHTE HAKKÂRİ BEYLERİ

— 2 —

YAZAN : NAZMİ SEVGEN

Hakkari Beyliği ortadan kalktıktan sonra Çal'daki nahiye müdürü yerli idi. Mayetinde yerliden bir kâtip ile bir tek zaptiye vardı. Müdüre arzolunan davalar, hükm-i karakûşiye ve aşiret usullerine göre halledilirdi. Bütün Tulup, Tiyar, Diz, Baz, Tal, Valto, Piyaniş, Artuş, Marinos, Cevdan, Mahmuran, Jirki aşiretleri dolaşılsın, 5 bin kilometre karelik geniş saha içerisinde memur namına hiç bir kimseye tesadüf edilemezdi. Bütün memurlar, bütün icra kuvveti Çölemerik'te derin bir atalet içinde idi.

Ahali, aralarında çıkan davalar (hukuk, ceza) için, mesafenin uzaklığı dolayısıyla hükümete müracaat edememek te idiler. Çünkü her dava için mutlaka Çölemerik'e gitmek lâzımdı. Zaten Çölemerik'teki icra kuvvetinin hükmü, Tiyar, Tulup ve Beytişebab'a nafiz değildi. Bu suretle hükümet teşkilindeki maksat tamamiyle ortadan kalkarak yerine eski derebeylik (aşiret) usulü kaim olmakta, memleket yeniden bir takım nüfuz mıntakalarına ve derebeyliklere bölünmüş bulunmakta idi. Çünkü bir yerde hükümet vazifesini yapamaz hale gelince, onun yerine aşiret usül ve kaideleri kaim olur. Bu hal, Hakkâri'de kuvvetli bir hükümet idaresi kuruluncaya kadar devam etmiştir.

Yerli kıyafetleri ile iki Hakkârili.

AŞİRETLERDE MESELELER NASIL HALLEDİLİRDİ?

Aşiretlerin umumî nüfuz mıntakaları, aynı aşirete bağlı olan birçok aşiretlerin hududları ile çevrelenmişti. Meselâ kışı Cizre bölgesinde geçiren Artuş aşiretinin asıl yurdu Çal nahiyesi idi. Bu aşiret, bütün Kürt aşiretleri gibi kabilelere ayrılmıştır. Her kabileye aşiret ağasının akrabasından veya ileri gelenlerden biri riyaset ederdi. Asıl aşiret ağasına ağa, kabile reislerine Pesağa (ağadan sonra, ağanın emrinde bulunan) denirdi. Bir de her kabilenin, az çok nüfuzlu ihtiyarları vardı ki, bunlara da Rispi tesmiye olunurdu. Ris = sakal, Spi = beyaz olduğuna göre, Rispi aksakal manasına gelmektedir. Köyün veya kabilenin büyüğü, ihtiyarı demektir. Aşirette, iç veya dış bir mes'ele çıkınca hal ve zaman müsait ise, ağa, pesağalar ve rispi'ler'i toplar, müzakere ederdi. Kararlar, ağa tarafından tatbik olunurdu.

Bazen aşiret çoğalır, yerine sığamaz olur veya kabilenin biri ağaya veya di-

ğer kabilelere darılır, mevkiini terkeder, uzak yerlerde bulduğu boş araziyi işgal ve müstakil bir aşiret teşkil ederdi. Bu suretle bir ağaya bağlı olan aşiret, müteaddit aşiretlere ayrılırdı. Bunların hususi isimleri vardı. Meselâ Hacan, Hayderan, Mehmedan gibi... Ayrıldıkları aşiretin adı da faraza Artuş'tır. Bu aşiret kendi mıntakasında müstakil idi. Hacan adı ile anılır, fakat Artuş'a nisbeti baki kalırdı. Meselâ Pinyanış ana aşiretine mensup Salâhi aşireti ile, Artuş'lu Hacan kavga edince bütün Artuş'lu aşiretine mensup aşiret veya kabileler Hacan'a, Pinyaniş aşiretine bağlı kabileler de Salâhi'ye iltihak ederlerdi. Bu suretle iki kişinin hususi kavgası ile başlayan bir ihtilâf, bir kaç gün içinde yüzlerce kilometrelik sahada bulunan bütün aşiretlere intikal ederek, umumî bir döğüş halini alırdı.

İşte sağ - sol dedikleri budur. Sağ - sol muhalefetinden istifade esaslarını ilk kuran, Hakkâri beylerinden Zeynel Beyin 1555 de Bosna'daki zeametine gittiği zaman orada evlendiği ve çok zeki, tedbirli olduğu söylenen refikasıdır.

Çölemerik'te Zeynel Beyin medrese ve türbesi.

SAĞ - SOL KAVGALARI

Sağ - sol kasaba ve şehirlerde de cari idi. Meselâ Hakkâri'de Artuş ve Pinyaniş aşiretleri arasında çıkan mücadele, Van'a ve bütün kazalarına sirayet etmiştir.

Bu husumeti, hükümet menfaatlarını düşünerek veya şahsî emeller temin etmek üzere arttıran ve teşvik eden eski valilere de tesadüf edilmiştir. Van valisi İşkodra'lı Hasan Paşa, teftiş için Hakkâri'nin Berçlân (Çölemerk'in yaylasıdır) yaylasında iken Şeyh Abdülhamid Paşaya ve dolayısile Van'daki Timuroğulları'na yaptığı bir hakaret, aleyhinde cereyan doğurunca, Timuroğulları, Hasan Paşaya aleyhdar olmuşlar; Vanlılar'dan Hasan Paşa da Timuroğulları ile iyi geçinmediği için vali tarafını tutmuştur. Neticede Van şehri, Ermeniler'in de iltihakı ile Hasanyan, Timuryan adı ile sağ ve sola ayrılmış, ağız kavgaları, döğüşmeler ve kitaller olmuştur.

Nasturi'ler de, Kürt aşiretlerine uyarak sağa sola ayrılmışlardır. Tiyarlar sağ, Tuhuplar sol idi. Valto Tiyar'a, Tal Tuhup'a bağlı idi. Umumî mücadelede Tuhuplar Talliler'e, Tiyarlar da Valtolar'a taraftar çıkarlardı.

Doğu - Anadolu'da henüz kuvvetli bir hükümet kurulamadığı sıralarda az kuvvetle çok iş görmek isteyen valiler, bu (sağ - sol) nüfuz mıntakalarından istifade etmişler, meselâ bir müddet sağı iltizam ederek solu ezmişler, sağ şımarınca solu tutarak sağı zayıflatmak suretiyle hükümet emir ve icraâtını infaz yolunu bulmuşlardır. Bu tedbirin tatbiki, hükümet kuvvetlenineeye kadar tavsiye olunabilir. Fakat hükümet kuvvetlendikten sonra bundan istifade, çok büyük bir idarî hata olur. Çünkü her halde bu, bir zaaf eseridir.

Hakkâri beyleri, Başkale'de, Çölemerik'te, Pervari'de müstakil olarak icra-i hükümet eder, namlarına hutbe okuturlardı. Bu beyler, kendilerini Abbasî halifelerinin torunları telâkki ederlerdi. Bu havalide Nakşibendî - Halidî tarikatını neşreden seyyidler de kendilerini, Şeyh Abdülkadir-i Geylânî'nin ahfadı olarak tanıtıyorlardı.

Hakkâri beyleri, hukuk ve ceza davalarını, şeyh-ül-islâm ve kazaskerlere uyarak yanlarındaki mollalara, seyyid-

Yerli kıyafetleri ile kadınlı - erkekli Hakkârililerden bir grup.

lere fetvalarla hallettiriyorlardı. Beyler ve hocalar, her davadan ehemmiyetine göre aidât alırlardı. Hükümet beyleri kaldırıp yerlerine kaymakam, mollaların yerine de kadılar gönderince, bunlar hükümete düşman oldular. Hükümeti zayıf buldukça, düşmanlıklarını göstermekte tereddüt etmediler. Hükümet, şeriat ahkâmı ile beraber, hukuk ve cezaya müteallik kanunlar tatbikine başladı. O zamana kadar beylere verilen aylık ve senelik aidât yerine ağnam, âşâr, vergi ve bedelât gibi tekâlif ve rusûm tarh ve tahsiline başlandı. Bu, beyler ve mollalara, halka ağır geldi. Beylerle mollaların halk ile rabıtaları kalmadı. Davalar hâkimlere gidiyordu, mollalar aidât alamıyorlardı. Tahsil edilen paralardan beylere bir şey verilmiyor, hazineye gidiyordu.

Yeni vergilerden sıkılan ahali, mollalara müracaatla fetva almağa başladılar. Mollalar şu fetvaları verdiler :

1 — Osmanlı padişahı Selim, halife-i Abbâsî Al-Mütevekkil'den cebren gasb-ı hilâfet etti. Gâsip mûtâ olamaz.

2 — Kuran-ı Kerîm, zani ve zaniyenin recmini, kâtilin kısasını, sârikin kat-ı bedenini emreder. Bunlar, hepsini hapis dedikleri yere tıkıyor ve beyt-il-mâl tesmiye ettikleri hazineden infak ve iaşe ediyorlar. Kur'an'ın sarahat-ı katiyesine muhalif kanîn tedvin eden bir hükümet mûtâ olamaz.

3 — Hükümet, hazine-i beyt-il-mâl namını verdikleri sû-i istimal sandığını doldurmak için şer-i şerife muhalif surette malımızı gasp ve şer'e muhalif hususatta sarfetmektedir. Sandık, beyt-il-mâl değildir. O sandığa para vermek fısk-ı fucûru, menhiyâtı teşvik demektir, haramdır. Oraya para vermekle zekât da sakıt olmaz. Binaenaleyh :

a) Padişahların, memurların emirlerine itaat etmeyiniz.

b) Cürümleri ve mücrimleri hükümet memurlarından saklayınız. Davalarınızı faslediniz veya mollalara gördürünüz.

c) Vergi, âşâr, ağnam, bedelât vermeyiniz. Vallâhu âlem bissevab.

Halk dedi ki, o halde zekât nasıl sakıt olur? Buna da **"şeyhlere, tekkelere nuzurât eyle"** fetvası verildi.

İşte tâ o zamandanberi yerli halk ile hükümet arasında gizli mücadele başladı. Mollalar, şeyhlik yapmağa, etraflarına müridler toplamağa başladılar, tekkelerini imar ettiler, nezirlerini çoğaltıtlar.

HÜKÜMET ZAYIFLARSA..

Hükümetle yerli halk arasındaki ilk temaslarda başlayan husumet, fena ida-

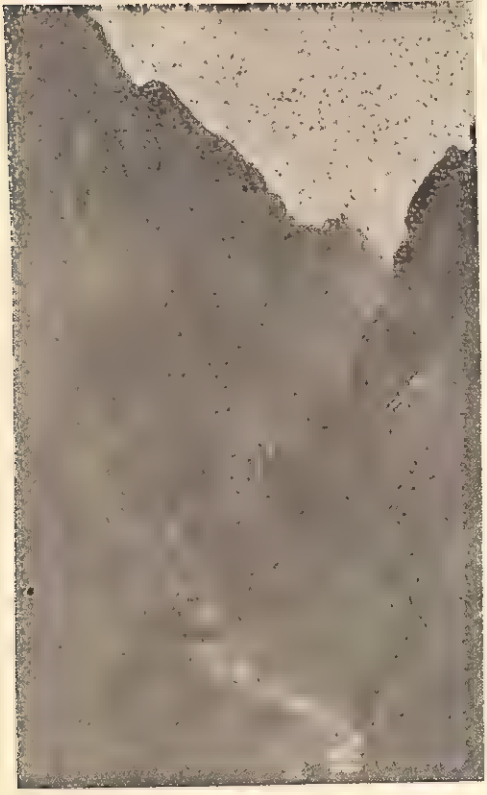

Eskiden Çölemerik'e, Kapanlar denilen bu patikadan gidilirdi.

re yüzünden arttı. Bilindiği gibi aşiret, bir ihtiyaç mahsulü olarak vücude gelen ictima'î bir taazzuvdur. Karşılıklı muavenete dayanan bir ictima'î mukavele mahsulüdür. Hükümet teessüs eden yerlerde aşiretin hikmet-i vücudu kalmaz. Bilâkis hükümet olmayan veya zayıf olan yerlerde aşiretin teşekkülü ictima'î bir zaruret halini alır. Ceza'î veya hukukî bir ihtiyacı olanlar, dâvâlarını halledecek resmî bir merci, bir hükümet dairesi, tecavüze uğrayanlar ise kendilerini müdafaa edecek bir kuvvet bulamazlarsa, muhitte en kuvvetli olan şahısların ve kümelerin lûtuf ve himayesine iltica ederler. Bu kimseler aşiret, eşhas ise ağalar ve şeyhlerdir. Hükümet zayıfladıkça, aşiret ağaları kuvvetlenir.

Doğu vilâyetlerimizde, bidayeten kahir kuvvetlerle beyleri ve mollaları yıldırmışken, muntazam, âdil bir idare ihtiyaçları giderecek mahkemeler tesis edemediğimiz için, nüfuzlarını kırdığımız beyler yerine, yüzlerce aşiret ağası türedi. Evvelce beylere bağlı olan aşiretler, müstakil kümeler teşkil ettiler. Hükümet zayıf düştükçe bu kümeler kuvvetlendiler, vaziyete hâkim oldular. Bunların içinde fazla ileri gidenler, askerî kuvvetler sevkı ile zaman zaman tedip olundular. Fakat bu kuvvetler, isyanı bastırdıktan sonra geri çağrıldılar. Ortadan kalkan Ali yerine Veli kaim oldu, aşiretler çoğalarak kuvvetlerini arttırdılar, serkeşliklerini devam ettirdiler.

Hakkâri'de hükümetin zaafından, Nasturî'ler Kürt'lerden ziyade istifade etmişlerdir. Onlar da zaman zaman hükümet emirlerine karşı gelmişler, memurları içlerine almamışlar, jandarmaların silâhlarını almışlar, bazen öldürmüşler, vergi vermemişlerdir. Hükümet, Kürt'lere yaptığı gibi bunların üzerine de askerî kuvvetler sevkederek tedibe kalkıştığı zaman, en evvel valilerin karşısına fuzulî olarak Nasturî'lerin himayesini üstüne alan İngiliz hükümeti namına Van'daki İngiliz konsolosu dikilmiş, aynı zamanda konsolostan telgraf alan İstanbul'daki İngiliz sefiri Bab-ı âli'yi sıkıştırarak, hükümeti icraatından alıkoymuştur. Kürt aşiretlerini taklit ederek onlar derecesinde serkeşlik eden Nasturî aşiretleri, bu himayeden istifade ederek çok ileri gitmişler, maktuaya bağlanan vergilerini vermemişler, içlerine katiyen memur kabul etmiyerek, kendi aralarında tam bir istiklâl halinde yaşamışlardır. Maktua, Kürt ve Nasturî aşiretlerinden ev başına alınan muayyen bir vergi idi. Yalnız Nasturî'ler değil, maktuaya tabi Kürt aşiretleri de, vergilerini hiç bir zaman asker kuvveti sevketmeden vermemişler, çok defa bu kuvvetlerle çarpışmışlardır.

DOĞUDAKİ İDARESİZLİĞİN VE KANUNSUZLUĞUN BELGELERİ

Mollaların, şeyhlerin fetvalarını, bütün Kürt aşiretleri, köylüleri biliyorlardı. Bu tesir altında, Kürt'ler hiç bir zaman hükümete yaklaşmamışlardı. Fena idare, bu husumeti arttırmıştır. Bunun aksini iddia edenler ise hükümeti aldatmışlar veya hakikati görememişlerdir. Nasturî ve Kürt aşiretlerinin, köylülerin ellerinde o zaman garip makbuzlara da rastlanmıştır. Bu makbuzları, doğuda memuriyette bulunanlar bizzat görmüşlerdir. Kürt'ler, tehdidini ikaa kadir bir kuvvet veya hükümet büyüğü

karşısında yalvarırcasına bir vaziyet alır ve makbuzları göstererek :

"— Görüyorsunuz ki, biz Devlete sadıkız, Kudretimiz olduğu zaman vergilerimizi vermişizdir. Bakınız, filan tarihte falan memura 500 altın verdik" derlerdi. Verilen para 200, 300, 500 altındır. Beytişebab mıntakasında daimî surette isyan halinde kalmış olan Göyan aşiretinin elinde şöyle bir makbuza tesadüf edilmiştir: **"Göyan aşiretinden 300 yumurta makbuzum olmuştur."** Mühür bir bakır beşlik. Eskiden Sultan Mahmud'un beşlik, onluk, yirmilik, ellilik, yüzlük bakır sikkeleri vardı. İşte bu makbuzdaki mühür böyle bir bakır beşlik... Aynı mıntakadaki Jirki aşiretinden alınan 500 okka saman için de **"Men sabere zafere"** mührünü taşıyan bir makbuz görülmüştür. Daha garibi var: Çölemerik mıntakasındaki Marinos aşiretinin elinde de **"200 yaprak tütün"** alındığını gösteren kâğıtta mühür yerine basılmış bir mecidiye, üstünde **"bu ilm-ü-haberi elinde tutanın anasını, avradını..."** diye müstehcen bir yazı...

Şu bir kaç acı not, Doğu'da yüzyıllar evvel, irtikâp edilen idaresizliği, kanunsuzluğu göstermesi bakımından, üzerinde ibretle durulması icap eden hususları göstermektedir. Fena idareye ve hatalara dair yazılacak daha çok şey var. Fakat biz, tarihe göçmüş olan kötü ve kanunsuz idareye ait bir kaç not kaydetmekle iktifa ediyoruz.

Bugün Hakkâri bölgesi, emniyet ve huzur içinde, modern yolları, yeni binaları, mektepleri, sağlık merkezleri, hastahaneleri ve sair medenî tesisleri ile yepyeni bir hüviyet almış, nura, medeniyete, refah ve sükûna kavuşmuş bulunmaktadır.

UMUMÎ GÖRÜNÜŞÜ **Zeyne'de Aliyy-i Semerkandî'nin türbe, mescid ve zaviyesinin umumî görünüşü... Peygamberimizin bir torunu, bugün kutru 22,5 metreyi bulan tarihî çınarların gölgesinde ebedî uykusunu uyumaktadır.**

Zeynede Peygamberin torunu Aliyy-i Semerkandî'nin camii ve türbesi

Yazan :
İBRAHİM HAKKI KONYALI

Bu yazımda İslâm'ın yetiştirdiği büyük ve ergin bir ilim adamını, Peygamber efendimizin bir torununu, O'nun diktiği dünyanın en büyük ve yaşlı çınarlarını, O'nun çocuğu olmıyanlara çocuk veren şifalı pınarını, türbesini ve camiini tanıtacağım. Bu, şimdiye kadar yerli ve yabancı bilginlerin, tarihçilerin hiç değinmedikleri bir konudur. Biz burada tarihin karanlıklarına ışık tutan kitabeler, yazma kitaplar bulduk .

Zeyne Türk ve Müslüman turistlerin en çok ziyaret ettikleri, en çok kurban kestikleri bir yerdir.

Mut'a, Zeyne ve çevresine yakın ve uzak tarihin henüz işlenmemiş yadigârları serpilmiş bir haldedir. Köklerinden hayat suyu gibi bir nehir fışkıran dünyanın en büyük çınarları buradadır. Buralar, yerli ve yabancı turistleri günlerce eğlendirecek yerlerdir. Dünyanın en güzel ve cennet yeri olan Ermenek'e de buradan gidilir. Oranın da bakir âbidelerini inceledim. Buraları da okuyucularıma ayrıca sunacağım. Bana buralarda tam kırkbeş gün inceleme imkânını sağlıyan Karaman Belediye Başkanı Kemal Kaynaş'a açıkça teşekkür etmeyi bir vazife bilirim.

ŞEYH ALİ PINARI

Şeyhî Mahmud adlı bir şeyhin Aliyy-i Semarkandî hakkında yazdığı manzum

ve mensur yazma eserinde şeyhin Medine-i Münevvere'den Karaman ve Zeyne topraklarına nasıl ve niçin geldiğini anlatırken derki :

"Hazreti şeyh Medine-i Münevvere'de Hazreti Peygamberin mübarek Ravzasında kırk sene türbedarlık, nakib-ül eşraflık ve şeyh-ül haremlik etmişdir. Uyur - uyanık bir halde iken, Hazreti Peygamber O'na buyurduki :

"— Ey benim saadetli torunum... Sen ilâhi ve ledünnî ilimlerle, şer'i kemalât ile kendini süsledin. İlimlerin zayi olmasın; sana izin veriyorum; ümmetimi irşat et, onları doğru yola çağır. Karamanlılar çiğerleri yanmış, gözlerinden kanlı yaşlar dökülen, ne yapacağını şaşırmış, ıslâha istidatlı müminlerdir. Allah seni o iklime rahmet olarak verdi. Sen o kavmi hidayete eriştireceksin. Sana uyanlar, benim has ümmetimdir, sünnetimi tutanlardır. Medine dışına çık, benim sana verdiğim yeşil değneği Rum' dan (Anadolu'dan) yana at, her ne tarafa düşerse oraya git. O değneğin düştüğü yer senin lâtif cismine yuva olacaktır: O yerde senden birçok kerametler ve âdet üstü haller zahir olacaktır!.."

Şeyh Hazretleri Medine dışına çıktı, yeşil değneği Rum tarafına attı. Karaman topraklarından Zeyneye yakın bir yere düştü. Hazreti Şeyh, Medine'den Rum'a hareket etti, bütün Larendeliler (Karamanlılar) kendisini karşıladılar. O bu topraklarda irşatlarda bulundu. Lârendeye Sultan İbrahim İbn-i Karaman zamanında geldiler (1).

Zeynelilerin söylediklerine, Karamanlıların tevatürlü rivayetlerine göre yeşil değnek Zeyne'nin Şarlak Mahallesindeki pınarın bulunduğu yere düşmüştür. Keramet eseri olarak da buradan pınarlar kaynamıştır. Ben 30 ağustos 1965 de Zeyne'ye giderken, pınarbaşını gördüm. Yerliler bu pınara "Şeyh Ali, Şeyh Zeynel Abidin pınarı" da diyorlar. Burası sınanmış yerlerdendir. Çocuğu olmıyanlar; kadın - erkek bu suda yıkanınca çocukları olurmuş. Hiç söylemiyen veya geç konuşan çocuklar burada yıkanınca söyler, bülbül gibi konuşur olurlarmış. Bir Şarlıklı bana şunları anlattı:

"— Ermenek'ten bir dilsiz çocuğu babası ile anası bu pınara getiriyorlardı. Çocuk Şarlak Mahallesine girerken dillenmiş ve :

"— Baba su demiş!" Babası keseceği kurbanı ikiye çıkarmış, iki koyun kurban etmiş. Mut'da, Ermenek'te, Karaman'da Zeynel adını taşıyan çocukların babası bu sudur. Buraların halkı, Aliyy-i Semar kandî'nin ve oğlu Zeynel Abidin'in kerametleri olduğuna inanıyorlar.

Burada yaşları beş - altı asrı çoktan aştığını sandığım beş çınar vardır. Birisi geçen sene çocuklar içinde ateş yakarlarken yanmıştır. Dördü ayaktadır, etrafa ferahlık, neşe, serinlik dağıtırlar. Çınarlardan birisinin çevresi 22,5 m. dir. Bu, benim ömrümde gördüğüm çınarların en büyüğüdür.

ZEYNE CAMİİ

Eskiden bir kaza merkezi olan, şimdi Mut'a bağlı bulunan Zeyne köyüne gittim, Şeyh Aliyy-i Semarkandî'nin camii ve türbesini inceledim. Cami köyün içindedir. Avlusundan; biraz güneyinden kaynıyan Düden suyu geçer. Mabet kesme taşla yapılmıştır. Toprak dam örtülüdür. Son cemaat yerini duvarlarla tek yığma sütunun ve iki kemerin üstündeki yine toprak dam örter. Mabedin içten uzunluğu 10, eni 11,5 metredir. Dört yığma sütunun üstüne ve altı kemerle duvarlara yaslanan damı toprak örtülüdür. Taş mihrabı hafif istalaktitlidir. Mabedin müezzin mahfili sonradan yapılmıştır. Minaresi sağında idi, köylülerin anlattıklarına göre minarenin alem yerinde haça benzeyen bir demir bulunduğu için yıktırılarak yeni ve kısa bir minare yaptırılmıştır.

Camiin hiç bir yerinde, yapıldığı tarihi ve yaptıranı gösteren kitabe yoktur. Sağında türbe vardır. Son zamanlarda kıble tarafına daha geniş bir cami yaptırılmıya başlanmıştır. Camiin ve türbenin avlusundan, kuzeyindeki sokağa bir küçük kapı açılır. Taş kemerli bu kapının üstünde 48 cm. eninde ve 78 cm. uzunluğunda köfeki taşına devrinin sülüsü ile kabartma halinde yazılmış bir kitabe buldum. Kitabe arapça yazmasını bilmiyen bir hattat tarafından imlâ ve gramer yanlışları ile yazılmıştır. Aynen

(1) **Karamanlı Sayın Himmet Mercan Üzümcüdeki el yazması nüsha s. 34.**

kopya ettim. Arapça kitabenin türkçesi şöyledir :

"Tarihi 825 dir. Bu mamure Ahmet Paşa oğlu Musa Beyindir."

Bu, H. 825 (M. 1425) yılında yapılan bir cami kitabesidir. Kitabenin ikinci satırında da yaptıranın Ahmet Paşa oğlu Musa Bey olduğu açıklanmıştır. Eğer bu taş başka bir yerden getirilmemiş ise, H. 825 yılında Ahmet Paşa oğlu Musa Bey tarafından yaptırılmıştır. Mabed Karamanoğlu İkinci Mehmed'in ikinci defaki hükümdarlığının ikinci senesinde yapılmıştır. Camiin yapılış tarzı bir Karamanoğlu devri eseri olduğunu bize söylüyor.

Aliyy-i Semerkandî Karaman Beyliğine H. 838 (M. 1434) yılında Karamanoğlu İbrahim Beyin zamanında geldiğine göre, bu cami o gelmeden evvel yapılmıştı. Mabedin soluna sonradan Aliyy-i Semerkandî zaviyesi, türbesi ve mescidi yapılmıştır.

Şeyh Aliyy-i Semerkandî'nin Zeyne'deki türbesinde taşdan şamdan.

Arşiv vesikaları da Zeyne'de Aliyy-i Semerkandî'den önce de böyle bir mescidin bulunduğunu yazıyorlar.

Bu camii yaptıran Musa Bey Zade Ahmet Paşanın kimliği hakkında elimize bir vesika geçmedi.

ALİYY-İ SEMERKANDÎ'NİN MESCİDİ

Mescid, türbe, zaviye ve kabristandan teşekkül eden bu külliye, Ahmet Paşa zade Musa Beyin yaptırdığı camiin sağındadır. Mescidin doğuya açılan kapısının solunda tek büyük kemerli ve toprak dam örtülü yazlık bir mescid, veyahut son cemaat yeri vardır.

Mescidin adi taş kemerli kapısının üstündeki kitabe yuvası boştur. Kitabe ya hiç konmamıştır, veyahut sonradan sökülmüştür. Kapının üzerinin iki tarafında zarif birer göbek vardır.

Mescidin içten uzunluğu 8,85, eni 12,80 metredir. Toprak örtülü damı sekiz ahşap sütun üzerine yaslanmış beş boğdam (bölüm) halindedir. Taş mihrabı istalaktitlidir. Yanlarında iki göbek görülür. Üst kısmında hiç bir yerde eşine rastlamadığımız fevkalâde kıymetli süsler vardır. Bilhassa zambak kabartmaları çok çekicidir.

Mabedin ve türbelerin pencerelerinin ahşap parmaklıkları çok güzel yapılmıştır. Mescidin içinde gönderi ile asılmış, vişne çürüğü kadifeden yapılmış bir sancak ve iki sancak hamaili gördük. Sancağın üstünde sim ile işlenmiş tabii hilâlli ve beşer şualı beş ay ve yıldız vardır. Köşelerinden birisinin üzerine ince madenî pullar işlenmiştir. Üstüne "Nasrun min Allah-i ve fethün karib", gönder tarafına Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, altına da "Nizamiye alayının üçüncü taburunun, dördüncü bölüğünün başçavuşu Hacı Hasan zade Ahmet Efendi bu bayrağı yaptırmıştır", işlenmiştir. Tarihi yoktur. Sancak, İkinci Abdülhamid zamanına aittir. Redifler ve Nizamiye askerleri terhis edilirlerken, bay-

BİLGİSİZLİK **Zeyne'de Şeyh Aliyy-i Semerkandî'nin ve oğlunun sandukaları böyle acaip bir hale getirilmiştir. Bilgisizlik mi, gaflet mi, saygısızlık mı, geçmişin şerefini unutturmak için sinsi ve hayâsız suikast mı? Ne olduğu bilinmez... Fakat işte gerçek bu!**

raklarını kendi camilerine hediye ederlerdi.

İkinci bir sancak daha varmış, İstiklâl Savaşı esnasında alınmış ve bir daha iade edilmemiş. Mihrabın soluna beyaz bezden yapılmış bir döviz asılmıştır. Dövizin sağında tabii hilâl ve sekiz şualı kırmızı bir yıldız vardır; soluna da kırmızı bir kılıç resmi yapılmıştır. Kılıcın üstüne: "Aliden başka yiğit ve Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur" anlamına gelen büyük söz işlenmiştir. Altında şunlar okunur: "Padişahım çok yaşasın. Sene 1307".

ALİYY-İ SEMERKANDÎ'NİN TÜRBESİ

Mescidin içinin batı tarafı türbe halindedir. Burada kıble tarafında üstü kumaşlarla, bezlerle örtülü tahta sandukalı bir merkad vardır. Bize kılavuzluk yapan Zeyne'liler, bunun Aliyy-i Semerkandî'nin eşi olduğunu söylediler. Adını, ölüm yılını gösteren bir kitabesi yoktur. Bundan sonraki taşsız, sandukasız toprak mezarlar, son türbedarların imiş.

Camiin kıble tarafı türbelerdir. Mihrabın sağındaki ve solundaki kapılardan bu türbelere geçilir. Ortadaki 4 x 4 metre eb'adındaki sağır taş kubbeli türbede sandukaları taşla yapılmış üç yatır vardır. Sonradan bunların iki tarafına birer duvar yapılmış, üstlerine birer tahta sanduka konmuş ve gelişi güzel bezler ve kumaşlar örtülmüştür. Bu kısmın uzunluğu 2,95, eni 2,90 metredir. Sandukaların üstlerine birer yeşil sarıklı tarikat serpuşu konmuştur. Bize rehberlik yapanlar bunlardan ortadakinin Şeyh Aliyy-i Semerkandî'nin, sağındakinin oğlu Zeynel Abidin'in, solundakinin de Şeyh Mahmud'un olduğunu söylediler. Hiçbirisinin adını ve ölüm yıldönümünü gösteren kitabeleri yoktur. Buradan kıbleye mazgal şeklinde bir pencere açılır.

Sandukaların bulunduğu yere taş basamaklı bir merdivenle çıkılır. Biz burada taştan yapılmış çok eski bir şamdan bulduk.

Bu ana türbenin sağındaki ve solundaki toprak örtülü kanat türbelere birer kapıdan geçilir. 3,45 eninde, 3,80 m. boyunda sağ kanattaki tahta ve yüksek sandukalı, erkek serpuşlu iki sandukanın altında yatanların Aliyy-i Semerkandî'nin müridleri olduklarını söylediler. Bunların da kitabeleri yoktur. Soldaki 2,75 boy, 2,13 metre enindeki kanatta çamurla sıvanmış sandukanın altında ebedi uykusunu uyuyanın Aliyy-i Semerkandî'nin kızı olduğu söyleniyor. Bunun üstüne de adi kumaştan ve bezlerden puşideler örtülmüştür. Biz burada iki parça halinde üç başlı çok eski ve çok kıymetli madenî bir şamdan bulduk.

Mescidin doğu tarafındaki yüksekçe ve parmaklıklı bir kapıdan beşik örtülü tonoz bir türbeye geçilir. 2,75 boy ve 2,13 metre enindeki bu türbede çamur sandukalı bir yatır vardır. Bu yatır, Aliyy-i Semerkandî'nin karılarından peri kızı imiş. Masal şeklindeki bir yerli inanışa göre, şeyh cinlerden de evlenmiştir. Burada yatan cin kızı, peri kızı onlardanmış. Bunun da bir kitabesi yoktur.

Mescidde, türbelerde, sandukalarda burasını yaptıranın, yatırların adlarını ve ölüm yıllarını gösteren hiç bir kitabe bulamadık.

EVLİYA ÇELEBİ'NİN ANLATTIKLARI

Büyük ve eşsiz seyyahımızı Evliya Çelebi H. 1059 (M. 1649) yıllarında burasını ziyaret etmiştir. Seyahatnamesinde "Kasaba-i Zeyn-i Şerif" başlığı altında şunları söylüyor :

"Selefke (Silifke) sancağı yüz elli akçeli şerefli bir kazadır. Otuz sekiz köyü vardır. Geliri bin kuruştur. İki yüzden fazla toprak örtülü evi vardır. Bağlı, bahçeli, tatlı ve mamur bir kasabadır. Burada cennetten örnek bir asitanede Hazreti Peygamberin mübarek sülâlesinden büyük şeyh ve kutub Aliyy-i Semerkandî yedi evlâdı ile beraber altun alemli büyük bir kubbe altında medfundurlar. Bu tekkenin Zeynî tarikatına mensup üç yüz kadar fukarısı vardır. Bir gece burada misafir oldum. Onların tevhid ve zikir halkalarına dahil oldum. Burada zevk ve safalar ettik. Onlarla kucak kucağa olduk. Sabahleyin Çelebiden izin alarak ayrıldık. Çelebi benim arkadaşlarım olan softalara :

"— Bu ağayı başkalarına benzetmeyin. Anlattığı hatıralara ve rivayetlere riayet edin, onu bir hoş götürün;" dedi ve tenbih etti" (2).

Evliya Çelebinin anlattığına göre, burası bir Zeynî tekkesidir. İncelediğimiz mescid de bu tekkenin mescididir. Zaviye odalarından hiç birisi bize kadar gelmemiştir. Mescidde ve türbelerde gömülü olanlar da, Aliyy-i Semerkandî'nin evlâdı ve torunlarıdır.

Mescidin güney, kuzey ve batı tarafı kabristandır. Kuzeyindeki Zeynî serpuşlu mezar taşında şu kitabeyi okudum :

Dil-i mahzune hutur etti bu tarih Selim
İhsan ola Mehmed Beye cennat ü naim
Sene 1154

Burada H. 1154 (M. 1741) yılında ölen Mehmet Bey isminde Semerkandî evlâdından birisi gömülüdür. İkinci mısra ebcet hesabına vurulunca altındaki tarih çıkmıyor.

Mabedin kıble tarafındaki kabristanda mermer baş taşlı iki kabir vardır. Bunlarda Karamanoğulları devri mezar taşlarının hususiyetlerini bulduk. İkisinin de süsleri çok muvaffak, fakat yazıları çok bozuktur. Çok zor okudum. Kitabeler arapçadır. Birinci kabrin baş taşındaki kitabeden b u r a d a H. 867 (M. 1462) yılında gençken ölen Seyit Ali Paşa gömülüdür. Bu Ali Paşa Zeyne oğullarındandır. Kitabesi dilimize şöyle çevrilir: "Merhum ve mağfur genç şehit Ali Paşa için Fatiha. 864 yılında öldü."

İkinci kabrin taşı da yazısı ve süsleri itibariyle öbürüsüne benzememektedir. Arapça kitabesi dilimize şöyle çevrilir : "Merhum, mağfur, sait ve şehit İsmail Beyin ölümü 867 yılı tarihindedir."

Taşların yazılarını aynı hattat yazmış ve aynı usta işlemiştir. Ölüm tarihleri de aynı yıla rastlıyor. Bir savaşta ölmüş veyahut da aynı zamanda öldürülmüş olmaları çok muhtemeldir.

(2) Evliya Çelebi Seyahatnamesi cilt 9, sahife 318.

Peçevî İbrahim Efendi.
(Zaferler devrinin tarihçisi)

Mazimizi anlatan aydın çehreler:

Peçevî İbrahim Efendi

Yazan : **Ali Rıza ALP**

Üslûbu Naîmanınki gibi san'atkârâne değildir. İfadesi her türlü tasannudan uzak fakat mazbuttur, yanlış anlaşılmaya meydan vermez, anlatacağı şeyin ana fikrini asla kaybetmez. Bu hususiyetler Peçevî İbrahim Efendi'nin yazı hususiyetleridir. Tarihçimizin ileri bir tarih görüşü de yoktur. Klâsik vak'anüvislik ölçülerine sıkı sıkıya bağlı sayılır. Eğer Peçevî sade bu yönleriyle tetkik edilirse, vasatın altında kalan bir tarihçi olarak görülür.

Peçevî'nin tarihine ölümsüzlük kazandıran yön, yazı tarzı değildir. Olayları bizzat yaşamış olmak ve yaşadığı olayları bir objektif sadakatiyle tesbit edebilmek, Peçevî'nin eserini ölümsüz kılan yönlerden biridir. Peçevî, Osmanlı İmparatorluğunun en şaşaalı devrinde Eğri'lerin, Estergonların el değiştirme anlarında ya kale muharipleri arasında bulunmuş, yahut "Vire" yi konuşan hey'etlerde vazife almıştır.

Kanunî Süleyman devrinin tarihi, Osmanlı tarihinin şüphe yok ki, en muhteşem devridir. İşte bu devrin hikâyesini adım adım takip etmiş, okumuş ve tesbit etmiş bir insan olarak Peçevî'nin meydana getirdiği çoğu "müşahadeye müstenit tarih", en gerçek olan tarihlerimizden biridir. Peçevî, tabiî yapısı bakımından hiç bir tarihî olayı tahrif edecek yaratılışta bir kimse değildir. Tarihinde çok defa kendisini methetmek şöyle dursun, düştüğü acınacak durumu safiyetle yazacak kadar saf veya dürüst insandır. Her iki şıkta da tarih için hakikatleri tahrif etmeyen bir mizac söz konusu olduğuna göre, Peçevî'nin tarihine "En doğru tarih" demek hiç de mübalâgalı olmasa gerek.

Peçevî İbrahim Efendi, gördüklerini sadece anlatmakla yetinmiş bir

tarihçi değildir. Zamanına kadar yazılmış tarihleri dikkatle okuyan ve Macarcayı bildiği için de garp menbalarından istifade etmiş olduğunu zannettiğimiz Peçevî'nin geniş kültürü kendisine yeni bir tarih metodu kazandırmamakla beraber kendisine olayların derinliğine nüfuz etme imkânını vermiştir.

PEÇEVÎ KİMDİR ?

1574 yılında Güney - Batı Macaristan'da "Beş Kilise" diye anılan "Peçuy" şehrinde doğduğu için tarihçimiz, galat olarak Peçevî lâkabı ile anılmağa başlamıştır. Peçuy'lu İbrahim isminin Peçevî İbrahim oluşu Osmanlıcanın hususiyetlerine uyduğundandır. Büyük dedesinin Kara Davut ve dedesinin Cafer Bey olduğunu yine tarihçimizin kendisinden öğreniyoruz. Ailesi uzun müddet Bosna'da alay beyliği yaptığı için Alaybeyoğulları diye de anılır.

Babasının Bosnadaki harplere iştirak ettiğini ve Kanûnî'nin Irakeyn seferine katıldığını söyliyen Peçevî, belki de bir unutkanlık eseri olarak babasının adını zikretmez. Ancak babasının, Cafer Bey'in sekiz oğlundan biri olduğunu biliyoruz. Anne tarafından Sokullu ailesine dayanır. 14 yaşında babasını kaybeden Peçevî İbrahim Efendi, Budin Beylerbeyi olan dayısı Ferhat Paşa'nın himayesine sığındı. Ferhat Paşanın katli üzerine Bosna'ya dönmek zorunda kaldı. Avusturya harbi sırasında orduya yazıldı. Akrabasından olan Anadolu Beylerbeyi Lala Mehmet Paşaya intisap etti; 15 yıl gibi uzun bir süre Avusturya harplerini yakından görmek ve yaşamak imkânını buldu.

1595 yılında Avusturyalılar tarafından kuşatılan Estergon kalesinde bulunan Peçevî, kalenin teslim olma zorunluğu karşısında teslim şartlarını konuşan hey'ete dahil oldu. Daha sonra Eğri seferine, Çanad fethine ve Varat kuşatmasına katıldı. Birinci Ahmed'in cülûsu üzerine 1603 tarihinde vazife ile ilk defa İstanbul'a gönderildi. Ertesi yıl Lala Mehmed Paşa sadrazam olunca, Peçevî İbrahim Efendi Estergon ile Yanık Kale'nin mübadelesi için Avusturyalılar ile yapılan müzakereler hakkında malûmat vermek üzere yeniden İstanbul'a gönderildi. Müzakereler netice vermeyince muharebeler yeniden başladı ve bu sırada Estergon zaptedildi ve Peçevî de Estergon zaptına iştirak etti. Vireyi konuşan heyete de dahil oldu. Fetih müjdesini de bizzat kendisi Birinci Ahmed'e götürdü. Padişah tarafından hil'at ile taltif olundu ve akabinde Belgrad'da gösterdiği gayretlerden ötürü sadrazamın emri ile kendisine hil'at giydirildi.

Lala Mehmet Paşanın ölümü üzerine hâmisiz kalan Peçevî'yi Derviş Paşa sedaretinde Eğriboz, İnebahtı sancaklarının tahririne memur etti. Oradan dönüşünde Kuyucu Murad Paşaya intisab ettiğini görüyoruz. Murad Paşa kendisini tezkereci yapmak istedi ise de Peçuy'deki evinin yanması üzerine, teklifi kabul etmeyip memleketine döndü. Bir müddet çiftliğinde kaldıktan sonra Akkirman ve Bender taraflarında seyahat eden Peçevî, kısa bir müddet sonra Diyarbakır defterdarlığına tayin edildi. O sırada Diyarbekir Beylerbeyi bulunan Hafız Ahmet Paşa, Bağdatdaki Bekir Subaşını halle memur edildiğinden, Peçevî de Karaman rütbesi ile Rakka Bey-

lerbeyi oldu ve yanındaki 200 sekban ile Mardin'in muhafazasına gönderildi.

Kısa bir müddet sonra Peçevî'yi Çerkes Mehmed Paşanın Tokat'taki ordugâhında görüyoruz. Peçevî burada darphane hizmetine memur edildi. Kısa bir müddet sonra Şıkk-ı Evvel Defterdarlığı teklifini aldı, fakat yaşının ilerlemiş olduğunu öne sürerek kabul etmedi. Daha küçük bir mevki olan Tokat defterdarlığını kabul etti.

Daha sonra Tuna defterdarı olarak Balkanlara gitti. İstanbul'a dönünce Anadolu defterdarı oldu. Kısa bir süre sonra Sancak Beyi ünvanıyla Bosnaya döndü. Üç yıl kadar Belgrad Valiliğinde bulunduktan sonra Bosna defterdarı oldu, Tameşvara ayni vazife ile nakledildi. Burada 1641 yılında memuriyet hayatından çekildi. Kendisini tarihe verdi. Budin ve Pecuy tarihini yazmağa koyuldu.

Ölüm tarihi kat'î olarak bilinmiyor. Bazı tarihçiler 1651, bir kısmı ise 1649 tarihlerini öne sürüyorlar.

BAŞKALARINA BENZEMİYEN TARAFI

Boş vakitlerini tamamiyle okumağa hasreden Peçevî, Macaristanda Türkler hakkında ağızdan ağıza dolaşarak destanlaşan gerçeklerin hikâyelerini derledi. Kanunî devrine ait gazaları hikâye eden ilk gazavatnameyi 1541 tarihinde tamamlayarak Budin Beylerbeyi Musa Paşaya takdim etti. Musa Paşanın ikazı ile tarihini yeniden yazmaya başlıyan Peçevî, tarihinin sonuna Kanunî'nin ölümünden kendi zamanına kadar olan kısmı da ilâve etti. İkinci Mehmet devrine kadar olan kısımları bizzat eski devri yaşamış gazilerin ifadeleri ile zaptetti. Üçüncü Mehmet'den sonraki kısmı ise bizzat görmüş ve yaşamış olduğu için müşahadelerine istinat ettirdi.

Peçevî'nin tarihi etrafında Naimâ'daki gibi tarihî bir şüphe havası yoktur. Peçevî tarihini yazmak için istifade ettiği müverrihlerin isimlerini ve eserlerini tam bir dürüstlükle ortaya koyar. Bu müverrihlerin başlıcaları şunlardır: Celâl zâde Mustafa ile kardeşi Salih, Âlî, Ramazan zâde Mehmed, Hasan beyzâde Ahmed, Hadîdî, Kâtip Mehmed, Mustafa Cenâbî, Seydi Ali Reis ve Şeyh Abdülkadir Gîlânî menâkıbı mütercimi sıfatı ile Hoca Sadeddin Efendi'dir.

Râvîlerine gelince: Başta babası ve amcası olmak üzere Tiryaki Hasan Paşa, Bosna Beylerbeyi Derviş Hasan Paşa, Dobruca, Pazarcık Kadısı Alihan Efendi, Tameşvar muhafızı Vezir Halil Paşa v.s.

Peçevî, ayrıca Avrupa tarihçilerinden nakiller ve tercümeler yapan ilk Türk tarihçisidir.

Eğer Peçevî gibi büyük bir himmet erbabı yetiştirmemiş olsaydık "İmparatorluk oluşumuzun tarihi" nden mahrum kalacaktık. Peçevî ciddî çalışması, vesikacı ve müşahadeci tarihçiliği ile örnek bir tarihçimiz olmuş, tarih sahasında kılı kırk yaran Hammer gibi bir tarihçi bile Peçevî'yi eserlerine en güvenilir kaynak yapmıştır.

ZAFERLERİN DİLE GETİRİLİŞİ

Peçevî'nin tarihçilikdeki hassasiyeti, kendisinden sonraki tarihçilerimi-

ze iyi bir nümûne olmuştur. Hattâ, gerek uslûp, gerek vak'aları sıralayış bakımından Naimâ ne kadar orijinalite gösterirse göstersin, tarihinde daima Peçevî'nin izlerini bulmak kabildir.

Hayatı, asrındaki bir Osmanlı aydınının grafiğini çizmiştir. İmparatorluğun inhitatı henüz başlamadığı için Peçevî tarihinde Türklüğün üstün ahlâkî vasıflarına her sayfada rastlandığı halde, büyük idarî ve ahlâkî zaafları gösteren kısımlar çok azdır.

Peçevî'nin en talihli tarafı da, mağlûbiyetlerimizin değil, muzafferiyetlerimizin tarihini yazmasındadır. Bu bakımdan vasat üslûbun üzerine çıkamıyan Peçevînin tarihi zevkle okunabiliyor. Zaferler, üslûbun kifâyetsizliğini farkettirmiyecek kadar ihtişamlıdır.

Türk tarihleri içinde en ışıklı tarih şüphe yok ki, Peçevî tarihidir. Ama Peçevî'yi bugünkü nesle okutmak için himmet göstermeyen Millî Eğitim Bakanlığı, tarihimizde bu ihmâli için bile kınanmaktan kurtulamıyacaktır kanaatindeyim.

Hâtıraların sahibi Dr. N. Reşat Belger

Nihat Reşat Belger, Temyiz Mahkemesi Reisi Reşat Beyin oğludur. 1 şubat 1882 tarihinde doğmuştur. 7 yaşında iken Paşakapısı Askerî Rüştiyesine girdi. Okuyup yazmayı evde öğrenmişti. 11 yaşında mükemmel bir imtihan vererek Askerî Tıbbiye Idadisine kaydolundu. Orada üç sene tahsil gördükten sonra "Mekteb-i Tıbbiyeyi Şahane" ye girdi. Sınıfları daima parlak imtihanlarla geçerek 1901 de 19 yaşında doktor yüzbaşı olarak mezun oldu. O sırada Gülhane'de iki Alman doktor idaresinde bir tatbikat mektebi açılmıştı. Nihat Reşat, bir kaç ay oraya devam etti. Arkadaşları Anadolu'nun muhtelif yerlerinden gelmiş fakir çocuklar olup, parasız kalınca grev yaparlardı. Bu grevlerden bir tanesine Nihat Reşat da katıldı, üç gün hapse atıldı. Sonra Arabistan'da Yenbuğ kasabasında bulunan askerlere doktor tayin olundu. Yani sürgün edildi.

Bu, Abdülhamid idaresinin mutad hareketlerindendi. Henüz yola çıkmadan İstanbul'da veba hastalığı müşahede edildi. O zamanın veba üzerinde mütehassıs bir doktoru olan İngiliz Bosch İstanbul'a davet edildi. Bu zat tarafından hastalığın başgösterdiği Hindistan'a iki askerî doktorun gönderilmesi hususu padişaha arzolundu. Yenbuğ'a gidecek olan Nihat Reşat bu suretle Bombay'a yollandı. Orada Pastör'ün talebelerinden Dr. Haffkine ile tanıştı. Onun idaresindeki hastahanede çalışarak birçok müsbet tecrübeler elde etti. Dr. Haffkine'den aldığı mükemmel bir sertifika ile İstanbul'a döndü.

"— Hindistan'da ne yaptın, ne gibi bir malûmat ve tecrübe ile geldin?" diye soran bile olmadı. Elindeki vesikaya kimse bakmadı. Esasen Abdülhamid devrinde ilme, ihtisasa değil, hasbiyet ve nisbiyete, padişaha sadakata ehemmiyet verilirdi.

Günler geçti Beyrut hastahanesine tayin ettiler. Beyrut'a vardığında vapurdan çıkar çıkmaz tevkif edilerek, doktor sıfatile hastahaneye gidecek iken, vatan haini sıfatile hapishaneye götürüldü. Oradan kaderin yardımile Kıbrıs'a ve sonra Fransa'ya kaçtı, Paris'te yerleşti.

Paris'te "Assistence Publipue" denilen

bir müessese tıp fakültesi ile işbirliği yapıyor, açtığı müsabaka imtihanını kazanan gençlere, gurbetten gelmiş fakir çocuklara Paris Tıp Fakültesinde tahsile devam imkânını veriyordu. Nihat Reşat imtihanı kazandı. Burada 10 sene çalıştı, mükemmel bir doktor çıktı. Fransa ve diğer medeni ülkelerin en şöhretli doktorlarının tevecciihüne mazhar oldu. 1936 da İstanbul'a geldi. Yalova kaplıcaları mütehassıs hekimi ve müdür tayin olundu. 1938 de Tıp Fakültesi müderrisleri meyanına girdi. Milletlerarası muhtelif tıp kongrelerine Türk murahhası olarak iştirak etti. 1950 senesinde kısa bir müddet Sağlık ve Sosyal Yardım Vekilliği yaptı. 1957 de Paris Üniversitesi Fahri profesörlüğüne intihap edildi. 1961 senesi ekim ayının ikinci pazartesi günü hayata gözlerini yumdu.

* * *

tan Abdülhamid'in Berlin sefaretinde ve sonra Hariciye Nezaretinde bulunmuş olan Kürt Sait Paşanın oğlu Şerif Paşa...

Bu zat yakın tarihimizde Beau Cherif diye anılan zattı. Kendisini bulduk, fikrimizi benimsedi. Damadı Abdurrahman Polar ile Ermeni vatandaşlarımızdan Edvard ve Musevî Alber Fua da cemiyetimize âza sıfatile dahil oldular. Bu suretle teşebbüste Türkiye'yi temsil edecek ve öyle telekkiye müsait olacak bir teşekkül vücuda getirilmiş oluyordu.

Şimdi artık hiç durmadan çalışmak, elden ge'en bütün fedakârlığı, bütün enerjiyi harcamak icap ediyordu. Zira her gün gazete ve ajans haberleri birbiri üzerine neşrettikleri Türkiye aleyh-

tarı yazılarla, Türk ismi altına giren her vicdanı sızlatacak, insanları felce uğratacak vaziyette idi.

O sırada Rumların ve Ermenilerin Antant Hükümetlerine sundukları talebleri havi vesika, kaderin bir cilvesi olarak, eli mize geçti. Şimdi bunu çürütmek, bu nankör harekete ve savlete karşı müdafaaya ve sonra da mukabil taarruza geçmek lâzım geliyordu. Rum ve Ermeni vatandaşlarımızın isteklerini havi muhtıralar, hükümet ve milletimiz aleyhinde akla ve hayale sığmıyacak isnat ve iftiralarla dolu idi. Bunları elbette çürüteceğiz.

ÇALIŞMALARIMIZ HİÇ DE BOŞA GİTMİYORDU...

Fakat, teşebbüsümüzün muvaffakiyete erişebilmesi için, galip Antant Hükümetlerinin en büyük rüknü olan Amerika'nın elde edilmesi lâzımdı. Amerika Cumhubaşkanı Vilson'da lehimize bir fikrî cereyan tevlit edebilirsek, bu iş sökecekti. Vilson'un kâtibini bulduk. Kendisine hitaben yazdığımız bir mektubun takdimini rica ettik. Bu mektup kendisine tevdi olundu. Fransız mebusan ve âyanına da muhtıralar verdik. Bütün bu çalışmalar, didinmeler hiç de boşa gitmiyordu. Talih güleryüz göstermiye başlamıştı.

Türk dostluğu ile şöhret bulmuş ve yeryüzünde "Ben de varım" diyebilenlerden iki şahsiyet, iki Fransız edibi Piyer Loti ile Klod Farer ve bunlardan başka Oevre gazetesi tahrir heyetinden Şarl Sağrio'yu davamıza kazanmış olduğumuzdan Paris matbuatında lehimizde makaleler ve aleyhtarlarımıza karşı sert tenkitler görülmeye başladı.

Biz komite olarak Paris'te Tahran sokağında 3 numaralı daireyi merkez ittihaz etmiştik. Bir gün arkadaşlarımızla oturup görüşürken ansızın sade bir surette giyinmiş, güler yüzlü bir zat ziyaretimize gelmişti. Bu, biraz sonra Fransa diplomasi semasında parlıyacak yıldızlardan biri idi. Evet... Radikal Sosyalist Partisinden bir şahsiyet idi. Harpten sonra siyasete atılmıştı. Sonra müteaddid defalar başvekâlet makamını ihraz eden bu genç, meşhur Edvard Deladiye idi. Bu sevimli genç diplomat bize yardım elini uzatmıştı. Bu sayede de Fransız parlâmentosuna sızmağa muvaffakıyet hasıl olmuştu.

Bu sırada Hind Hilâfet Komitesinin Reisi Ağa Han ile tanıştım ve bu komite ile işbirliği yaptım. Hilâfet meselesinin müdafaası konusunda (ki o sırada Hilâfet merkezi Türkiye'de bulunduğundan, Hilâfetin müdafaası, Türkiye'nin de müdafaasını tazammun ediyordu) bütün Afrika müslüman dünyası da Türkiye'yi müdafaaya başlamıştı.

Biz böyle hummalı bir faaliyet içinde, zevkle ve gayretle çabalarken, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği haberi, ansızın patlıyan bir yıldırım gürültüsile siyaset âlemini velveleye sokuyor, ruhumuzu şifası imkânsız bir zehir gibi bunalmağa, takatsizliğe doğru hızla sürüklüyordu. Öz vatanımızda en acıklı kara haberi yaratan bu facianın, esasen nostalji ile perişan olan bizlerde ne gibi bir ıstırap yaratacağını tahmin etmek müşkül olmasa gerek.

Bütün dünya matbuatı, artık hasta adamın bir daha yatağından kalkamıyacağı, Türkiye'nin büsbütün dağılacağı fikir ve kanaatini neşre başlamışlardı. Komitemizin malî cephesi olan Şerif Paşa: "Madem ki Türkiye dağılıyor, bari ben Kürdistan'ı kurtarmaya çalışayım," diye bizden ayrıldı. Ben de Rumlarla Ermenilerin Antant Hükümetlerine vermiş oldukları mahut muhtıralarını hamilen İstanbul'a döndüm.

İstanbul'da, Beyazıt'ta hemşiremin evine yerleşmiştim. Guraba Hastahanesine doktor tayin edildim. Orada çalışıyordum. Bir gün kardeşim Fuat geldi. Musevî vatandaşlarımızdan Persaje ismindeki bir zatın İstanbul'daki Fransız işgal kuvvetleri heyetinden bazılarının benimle temas etmek istediklerini anlattığını söyledi. Bu haber, o ümidsiz günlerde gecenin karanlığı içinde, fırtınaya tutulup bocalıyan bir gemiye ışık tutmak kabilinden yüreğe su serpen bir müjde sayılırdı. Bu Musevî vatandaşın delâletile Ortaköy'de Fransız istihbarat bürosundan Piviye ile görüştüm.

Bundan evvel, İzmir'de Türklerin Rumları katlettikleri iddiası üzerine Antant Hükümetleri tarafından İzmir'e bir tahkik heyeti gönderilmişti. Bu heyet orada yaptığı tahkikat sonunda Türklerin asla böyle bir harekette bulunmadıkla-

1939 - 1944 İkinci Dünya Savaşının ilânı sırasında Fransa Başvekili olan Edvard Daladiye, harb'in ilânını milletine radyo ile bildirirken...

rını tesbit eden bir vesika tanzim etmiş imiş.

İstanbul'un Antant Kuvvetleri tarafından işgali esnasında Fransızların, bilhassa Fransız ordusunda bulunan Senegalli filân gibi zenci askerler bir takım taşkınlıklar göstermiş, hatta Fransız Başkumandanı Mareşal Fransuva Desperey beyaz ata binerek İstanbul sokaklarında askeri nümayişler yapmış, Fransız ordusuna mensup kıtalar, ekalliyete mensup vatandaşlara iltifat gösterirlerken, Türklere karşı gayet haşin hareketlerde ve çirkin muamelelerde bulunmuşlardı.

O zamanı yaşıyanlar unutmamışlardır ki, Gülhane Parkı tarafında Fransız askerleri bir Türk kızına zorla tecavüzde bulunmak isterlerken hamiyet damarları kabaran bir Türk polisi, kızı kurtarmak için tabancasını çekerek bir iki Fransızı öldürmüş ve bu yüzden senelerce Amerika'da ve Fransız Guyanında mahpus kalmıştı.

Bunun aksine olarak Paris'te, Londra ve Roma'da siyasî hava yavaş yavaş değişmiye başlamış ve nihayet Fransız siyasetinin Türkiye'yi imha etmekte hiç bir menfaati olmadığı hakikati meydana çıkmış, bilâkis Şarkta Fransızların kültürel kıymetlerinin hakiki sahibi Türkler olacağı gittikçe genişliyen ve kuvvetlenen bir muhite yayılmıştı. Bu değişikliğe sebep, Şarktaki muhtelif milletler arasında Türklerin seciyesini, civanmertliğini ve dostluğunu anlayıp takdir ederek ve şarka gelmezden evvel propoganda ile zehirlenen fikirlerini, ruhlarını realite karşısında lehimizde olarak tadil etmeleri idi.

MÖSYÖ PİVİYE'NİN VERDİĞİ VESİKA

İşte Mösyö Piviye benim Fransızları gayet iyi tanıdığımı bildiği için bu hakikatleri anlatmak istiyordu. Bu siyasetin yavaş yavaş lehimize döneceğini söylediği zaman, ben bu gibi tatlı sözleri çok işittiğimizi, fakat çok acı realitelerle karşılaştığımızı ve eğer bu ifadeniz realitelerle tezahür ederse ne âlâ dedim. O vakit, İzmir'de Türklerin Rumları

katletmediklerini tesbit eden raporu çıkararak "işte realite" dedi ve mezkûr raporu bana uzattı. Bu vesikayı kopya etmek üzere müsaade istedim. "Pekâlâ" dedi. Aynen yazmağa başlamıştım ki: "kopyaya lüzum yok, bunu alınız", dedi. O simsiyah günlerin ufkuna müjdeci bir güneş ışığı serpen bu hadiseden tabi son derece sevindim. Vesikayı aldım; mösyö Piviye teşekkür ettim. Bundan bir kaç nüsha daha yazdım. Bir nüshasını Sadrazam Ali Rıza Paşaya, bir nüshasını da Hariciye Nazırı Reşit Paşaya verdim. Mustafa Kemal Paşaya gönderilmek üzere bir nüsha da Kızılay Cemiyeti Reisi doktor Adnan Beye (Adıvar) sundum. Sadrazam Ali Rıza Paşa sevincinden gözleri yaşararak şevk ve heyecanla bana sarılarak öptü. "Bravo Nihat Bey, bu mühim bir vesika, bravo," diye sevincini tekrarlayıp durdu.

Bu hadiseden sonra bu yolda mümkün olan mesaide bulunmak ve bu vesikayı orada neşir ve tevzi etmek üzere Paris'e gönderildim. Paris'e gider gitmez "İzmir'de Rumlar, vahşet ve zulumlerine dair yeni deliller" adı ile bir risale neşrettim. Dört bin nüsha olarak bastırdığım bu risaleyi sulh konferansı delegelerine, Avrupa Parlâmentolarının şöhretli simalarına, seçkin muharrirlere ve kıymetli Avrupa basınına dağıttım. Elden ele dolaşan, gazetelerde neşredilip tahlil ve tefsirden geçirilen bu yazılar, artık aleyhimizde Rumlar ve Ermeniler tarafından işaa edilen iftiraları çürütmüş, lehimize mükemmel bir fikir cereyanı sağlamış oldu.

Bu çalışmalarda muvaffakiyet elde edebilmek ve nüfuzlu, vicdan sahibi devlet adamlarile kolayca temas yolunu bulmak için, o zamanlar bir Türk dostu olan Fransa Maarif Nazarı Demonzie'nin kıymetli yardımı ile Paris'in en işlek bir bölgesinde istihbarat bürosu kurdum ve orada on beş günde bir Echo de Lerient isminde bir gazete neşretmiye başladım.

Politika âleminde lehimizde böyle cereyanlar hasıl olmuştu. Fakat dâvayı bizzat millet halletti. Gazi Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya geçip milleti ayaklandırması, fıtratın pek ender yetiştirdiği harikûlâde bir zekâ ve çok çetin, yılmaz bir enerji ile işe başlaması, düşmanın denize dökülmesi, yurdun kurtulması mucizesini yaratmıştı .Ruhu şad olsun, nur içinde yatsın.

LONDRA ve LOZAN KONFERANSLARI

1920 - 1921 de Ankara hükümeti Hariciye Vekili Bekir Sami Bey, maiyeti ile beraber Londra'ya giderken beni müşavir olarak götürdü. Londra konferansında Türk tezinin müdafaası bana havale edilmişti; konferansta Anadolu'nun asla bölünmez, taksim kabul etmez bir Türk yurdu olduğunu, en ciddi delillere istinat eden vesikalarla izah ettim; Türklere karşı haksız ve gaddar bir muamelenin, Avrupa medeniyetinin alnına vurulacak kara bir leke olacağını ve ayrıca bu zulmün dünyayı çok vahim buhranlara sürükliyeceğini anlattım. Bunlar konferansta müsbet karşılandı.

Bekir Sami Bey, Londra konferansından Ankara'ya dönerken beni Ankara Hükümetinin Paris'te yarı resmi mümessili tayin etmişti; fakat az sonra kendisinin Hariciye Vekâletinden çekilmesi ve hükümetçe de bu vaziiede ıpka olunduğuma dair resmi bir tebliğ yapılmaması üzerine Fransa hükümeti nazarında mahçup bir durumda kalmamak için istifa ettim ve çalışmama Londra konferansından evvelki şekilde, kendi kendime devam ettim.

Birkaç ay sonra, Bekir Sami Bey ansızın Paris'e çıkageldi ve Mustafa Kemal Paşanın bir mektubunu gösterdi; Mustafa Kemal Paşa bu mektubunda Fransa hükümeti ile temas edilerek Kilikya ve Suriye hududu, Fransız ordusunun işgal ettiği yerlerden çekilmesi ve Fransa ile münferit bir sulh akdi için kendisine selâhiyet veriyordu.

Fransa Hariciye Nazırı Briand'dan bir randevu aldım. Bekir Sami Bey, bu zatla altı defa buluşup görüştüler; Mustafa Kemal'in çizdiği hudutlar içinde münferit bir sulhün ön projesi hazırlandı ve imzalandı. Bu proje tanziminde ve toplantıların hepsinde bulundum. Hiç bir resmî sıfatım olmadığı halde, Fransa hariciyesine Mustafa Kemal'in tekliflerini anlatarak iknaa muvaffak oldum.

Nihayet Lozan konferansına Türk heyeti müşaviri olarak katıldım ve heyet reisi İsmet Paşanın umumi toplantılarda tercümanlığı vazifesini yaptım."

Aşağıdaki sahifelerde takdim ettiğimiz yazı, Türk ırkının tabiat yaratıkları içinde haşmet, kudret ve kuvveti temsil eden varlıklara karşı gösterdiği sevgi ve saygıyı anlatan, başka milletlerle Türkler arasında ibretli kıyaslamalar yapan ilmî bir etüttür.

K a r t a l nedir, bu pervâsız ve göklerin sahibi kuş'u hangi milletler benimsemişler, millî motifleri haline getirmişlerdir?

Türkler, Kartal'ı sadece kuvvet sembolü olarak almadılar, süsleme motiflerine de soktular...

TARİHTE KARTAL

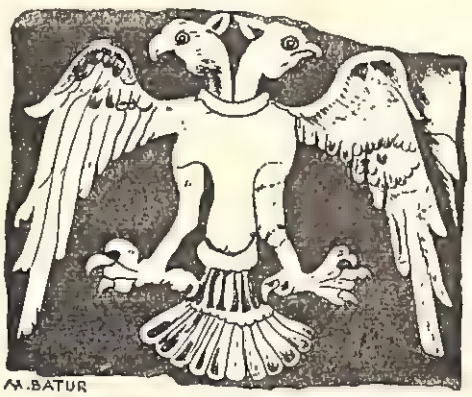

Konya'da bulunan Selçuk Sultanlarının arması: Çift başlı kartal.

YAZAN : MUZAFFER BATUR

Kartal, yırtıcı ve döğüşken kuşlar içinde en kuvvetlisi, yükseklerde hür yaşayışı, uzun ömürlü oluşu ve dünyanın hemen her yerinde bulunması itibarile, tarih boyunca birçok milletler tarafından "kahramanlık ve uzun ömürlülük" timsali olarak kullanılmıştır.

Kartallar, kale duvarlarında ve portallerde (büyük kapılarda) taş kabartma "ARMA" olarak; köşk ve saray içlerinde, alçı ve ahşap kabartmalarda, renkli çinilerde, halı ve kumaşlarda işlemeler halinde dekoratif mahiyette süsleme motifi olarak kullanıldığını çeşitli örnekler ile görüyoruz.

Birçok imparator ve devlet reisleri bayraklarına ve bayrak alemlerine, paralarına tek veya iki başlı kartalları arma olarak işlemek suretile cesaret ve devamlılık senbollerini ebedi kılmışlardır. Bugün de, birçok teşekküller, kartal motifini ARMA, AMBLEM ve TİMSAL olarak kullanmaktadır.

Tek veya çift başlı kartal armasını, İsa'nın doğumundan önceki devirlerden itibaren kronolojik bir sıra ile tetkik edecek olursak görürüz ki, "Kartal Motifi" Batı'dan ziyade Doğu'nun, bilhassa Türklerin armasıdır. Kökü, Anadolu'dan Asya içlerine ve Türk boylarına kadar dayanır.

Doğu'dan Batı'ya göç eden kuzey ve güney yollarındaki Türk asıllı uluslar, kartal'ı, ongun, damga, arma olarak beraberlerinde getirmişlerdir. Kuzeyde İskitler, Kumanlar, Peçenekler, Bulgarlar ve Macarlar; Güneyde Anadolu Selçukları, Artuk ve Mengüç Oğulları; İç Asa'da Kutluk ve Uygur

uluslarının çeşitli yapı, bina ve eşyalar üzerinde "Kartal Motifi" ni kullandıklarını gösteren örnekler mevcuttur.

"KARTAL MOTİFİ" Nİ İLK DEFA KİM KULLANDI ?

Etrafındaki Türk kavimlerinin etkisi altında bulunan Bizans İmparatorluğuna da, Onikinci Yüzyılda çift başlı kartal arması girmiş ve buradan bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Bu suretle de birçok milletler, ilk "Kartal Motifi" nin Bizans'tan çıktığı kanaatına varmışlardır. Halbuki Onikinci Yüzyıldan çok evvel, hatta Milât'tan 3000 yıl önce kartal motifi vardı.

Türklerde tek başlı kartalın yalnız başına han veya hakanı temsil ettiği, iki başlı kartalın ise, devlet idaresinde kadının da söz sahibi olduğu anlamına geldiği bilinmektedir. Başka bir deyişle, bir başın erkeği, ikinci başın dişiyi temsil ettiği ve böylece neslin devamlılığının sembolize edilmek istendiği anlaşılmaktadır.

Meselâ: Mısır Kralı İkinci Ramses ile Hitit Hükümdarı İkinci Hatusil arasında akdedilen "Kadeş Anlaşması" nda Hitit Kraliçesi Budohiya'nın da imzası vardır. Keza, Etilerde kadına verilen önem, Orta Asya Türklerinde de görülür.

En eski devirlerde, devletten ayrı olarak kabile veya boyların da kendilerine mahsus armaları vardı. Türklerin Asya'da bırakmış oldukları eserlerin üzerinde bu armalar görülebilir. Bunlara "DAMGA" adı verilir; o boy veya ailenin damgası, hayvanlarına, kap kacak gibi günlük eşyasına kadar vurulurdu. Damgalar balta, ok, yay olduğu gibi, hayvanî şekiller de olabilirdi.

TÜRKLER'DE KARTAL

Bu ilkel damgalardan başka, Türklerin millî geleneklerinde önemli rol oynayan semboller arasında kuşlar da vardı. Türkler bu hayvanlara, mukaddes ve uğur getiren anlamına "ONGUN" derlerdi. Bunlar kartal, şahin, tavşancıl, sungur ve çakır gibi avda kullanılan kuşlardır. Meselâ, kuşlar Oğuz Türklerinin Ongun'u, yani Totemi idi. Ve, birçok kabileler bu kutsal kuş isimlerini "kabile adı" olarak almışlardır. Meselâ: Lâçin, Çalay, Turgay, Kuzgun, Burgut gibi kuş isimlerini taşıyan Türk Kabileleri ile Alakuş, Karaca, Çağrı, Tuğrul, Doğan gibi Türk meşhurlarının isimleri, hep bu kutsal sayılan kuşlardan gelmektedir. Gene, Büyük Hun İmparatoru ATİLLÂ'nın bayrağında, kartal cinsinden Tuğrul kuşu arma olarak kullanılmıştır.

Solda : Gaznelilere ait bir çini parçasında çift başlı kartal arması; sağda : Doğu Türkistan'da Hoço'da bir Budist mabedinde bulunan çift başlı kuş.

Solda, Göktürk Hakanı Kültiğin'in (Gültekin' in) Ulan Batur müzesindeki büstü. Bu büstün mihverinde kartal arması vardır. Sağda, Luvr müzesinde Asurlara ait kartal başlı cin kabartması.

Tarih boyunca birçok milletlerin kullandığı KARTAL MOTİFİ'ni ilk devirlerden itibaren şöylece sıralamak mümkün :

Sümer ve Asurlarda kartal, süratin ifadesi sayılmakta ve ilâhların emirlerini en kısa zamanda yerine getireceğine inanılmaktadır. Bu motif insan vücutlu, kartal başlı ve kanatlı cinler şeklinde tasvir edilmek suretile fanilerden ayırt edilmekte idi. Bu şekilde ASURBANİPAL devrinde alçak kabartma olarak işlenmiş bir taştaki cin tasviri, bugün LUVR müzesinde bulunmaktadır.

M. Ö. 1800 yıllarında Mısır sanatının tesirinde kalan Fenikelilerin, tunç göğüslükler üzerine bazı armalar işlediklerini görüyoruz. Bunlardan gene aynı yıllara ait olduğu sanılan ve üzerinde kartal kabartması bulunan bir tunç göğüslük zikre değer: Bu göğüslük, gerdana kolayca oturması ve boynun ön kısmını sarabilmesi için ay biçiminde bükülmüş bir plâkadır. Ortada dik ve güçlü duran kartal, azametli bakışı ile başını sağa doğru bükmüştür. Gövde ve kuyruk dik ve muntazamdır. Kanatlar ve ayaklar sağa - sola açılmış, bükülü halat uçlarını pençelerile kavramıştır. Ayrıca, göğüslüğün uçlarında, profilden kartal başları işlenmiştir.

HİTİTLER'DE KARTAL

Boğazköyün 3,5 km. doğusundaki yazılı kayada, ve gene Boğazköyün 25 km. kuzeyinde, ormanlık içinde bulunan M. Ö. 1200 yılına ait büyük taşta, arslan ve insan kabartmalarının yanında çift başlı kartal kabartma-

Sağda Fenikelilerde kartal armalı tunç göğüslük. Solda, Boğazköy'de bulunan Etiler'e ait kartal arması.

larına da rastlanmaktadır. Bu kabartmalarda "Millî Kuvvet" in tasvir edilmek istendiği anlaşılmaktadır.

Grenli granit taş üzerine işlenmiş bu kabartmalarda kartal, kalp biçimli düz ve sade bir gövdeden başlar, kanatlar ve ayaklar yanlara doğru açık, kuyruk dik olarak aşağıya iner. Azametli ve korkunç görünüşünü, pençeleri arasında kuvvetle tuttuğu tavşanlar tamamlamaktadır. Günümüzde bu armayı, Türk Tarih Kurumu amblem olarak kullanmaktadır.

Hititler, başka taş stellerde (dikili taşlarda) da çift başlı kartal motifini stilize edilmiş şekillerile kullanmışlar ve bilhassa avcılığı tasvir eden stellerin üst kısımlarına sembol olarak işlemişlerdir. Bunlardan Zincirlikuyu'da bulunmuş "Kraliçe ve hizmetkârları" nı gösteren kabartma ile, Sakcagözünde bulunmuş "Arslan avı" nı tasvir eden kabartmalar gösterebileceğimiz örnekler arasındadır.

ROMALILAR'DA KARTAL

Romalıların, mızrak uçlarında ve bayrak tepelerinde alem yerine tabii şekilde, madenden yapılmış kartallar kullandıklarını görmekteyiz. Ayrıca, Konya Arkeoloji Müzesinde ve Anadolu'nun diğer müzelerinde, Romalılar devrine ait mezar stellerinde ve muhtelif taşlar üzerinde yüksek kabartma olarak işlenmiş birçok kartal örnekleri bulunmaktadır. Bu kabartmaların müşterek özelliği, senbol mahiyetinde kullanılmış olmaları ve kartalın tek başlı, kanatların tabii bir vaziyette kapalı ve aşağıya inik, başın ise sağa veya sola doğru dönük oluşudur.

Rodos, Sicilya gibi bazı adalarda ve Agragas'ta bastırılan paraların bir yüzüne tabii olarak alçak kabartma şeklinde işlenmiş tek başlı bir veya iki başlı kartal motifine rastlanmaktadır.

Kültiğin'in (Gültekin) başlık mihveri üzerindeki kartal arması en eski örneklerdendir.

Evvelce Thomson tarafından yapılan kazılarda, Ötügende Kültiğin'in başsız vücut heykeli bulunmuştu. Bu arada ilk Türk alfebesile Orhun kitabeleri de ilim âlemine tanıtılmıştı.

GELECEK SAYIDA : TÜRKLERDE, BULGARLARDA ve MACARLARDA KARTAL

KARAR TOPLANTISI **İmparatorluğumuzun son hayat devrini yaşadığı Birinci Dünya Harbi ve sonrası için, bizi de savaşa sürükliyen tarihî karar toplantısını tesbit eden klişe... Alman Parlâmentosu, 4 ağustos 1914'deki on dört fasılasız saat süren toplantısı ile Birinci Dünya Savaşının açılmasına karar veriyor...**

Yakın Tarihimizin Meçhul Hadiseleri

PARİSTEKİ GİZLİ KURTULUŞ KOMİTESİ

YAZAN : TEVFİK NEVZAT ÇAĞDAŞ

Bu, Dr. Nihat Reşat Belger merhumun memlekete yapmış olduğu hizmetlerin hikâyesidir.

Doktor Nihat Reşat Belger, şahsî ve bünyevî ihtirasa hiç kapılmadan, bir ilim ve fikir adamı sıfatile memlekete fedakârane hizmetlerde bulunmuştur. En büyük hizmetleri de Alman İmparatorunun bıyıklarına âşık olan, Almanyanın mağlûp edilmez bir kuvvet olduğuna inanan bir kaç gafil ve cahil devlet adamının İngiltere, Fransa ve Rusya'dan müteşekkil Antant Hükümetlerine karşı Almanya, Avusturya, İtalya safında atıldığı harp sonunda parçalanan Osmanlı İmparatorluğunun karşılaştığı korkunç mütarekeyi müteakip vukua gelmiş tir. Bu hususiaki mesaisini vefatından evvel bana, hemşiresi Lâhika Hanımefendi ve eniştesi merhum Raufî Manyasî'nin bulunduğu hususi toplantılarda not ettirdi. "Ölmezden evvel şunu neşretsen iyi olur," diyordu. Maalesef kader O'nu çabuk elimizden aldı.

Şimdi mütakerenin o karanlık, o elîm günlerinde neler yaptığını kendi ağzından dinleyelim. Fakat bunlar ne kavl-i mücerrettir, ne de lâf-ü güzaf...

kendisini tanıyanlar, ve hadiseleri etrafile yaşıyanlar, Nihad Reşad'ın sözlerinin hakikatin ta kendisi olduğunu biliyorlar.

AVRUPANIN HASTA ADAMI

"İngiltereye karşı harp açacak bir hükümetin, savaşa Amerikanın da muhakkak surette müdahale edeceğini hesaba katması lâzımdır. İmparator Vilhelm'in silâh kudretine dayanan pek muazzam Almanyasının, mağlûp olmaz zihniyetine kapılan hükümetimiz, Birinci Dünya Harbinde İttifak-ı Müselles saflarında yer almış ve malûm olduğu üzere Antant Hükümetlerinin zaferi ile kapanan savaş sonunda, Osmanlı İmparatorluğunun tasfiyesini intac eden bir mütareke ile karşılaşmıştır.

Garp dünyasının ve umumiyetle medeniyet âleminin "Hasta Adam" damgasını bastığı Osmanlı İmparatorluğu, parçalanmakla kalmamış, esas Türk yurdu da tehlikeye maruz bir hale düşmüştü. Türkiye silâhtan, askerden ve paradan mahrum ve meflûç bir halde bulunuyordu. Bütün Avrupa ve arkalarında Amerika, eski devirlerin haçlı seferlerini ve o seferlerin psikolojisini andıran bir taassupla Müslüman dünyasının direği sayılan Türkiye'ye karşı derin, nihayetsiz bir gayızla ve intikam içinde diş biliyorlardı. Kudüs'ü zapteden İngiliz kumandanı "İşte Haçlı Seferler bugün nihai zaferi elde ettiler", demişti.

Barbar Türklerin defterini dürmek amacı ile harekete geçen hükümetlerin bu vaziyetinden faydalanmak istiyen gayrı müslim vatandaşlarımız Rumlar ve Ermeniler, asırlar boyu Türkiye'den ancak fayda, nimet ve babalık şefkati gören Araplar, bir daha belini doğrultamıyacağına hükmettikleri Türkiye'nin mirasından yağlı parçalar koparmak hırsı ile harekete geçmiş ve yeryüzünün muzaffer hükümdar ve hükümranlarına bir takım talepleri havi notalar, mahzarlar sunmağa başlamışlardı.

Vatan baştan başa matem, vatandaşlar derin ve nihayetsiz bir teessür ve yeis içinde bunalmış kalmıştı. Mukadderatın hâliki Ulu Tanrı'dan başka da medet umacak hiç bir istinatgâhımız yoktu. Bu satırların yazarı, o sıralarda Paris'te bulunuyordu. Normal zamanlarda ecnebi bir diyarda bulunan insan, ne kadar cazip bir muhitte ve ne kadar zevkli, eğlenceli bir hayat içinde bulunursa bulunsun, ana yurda bir an evvel kavuşmak hasreti daima kalbinde bir uktedir. Hal bu merkezde iken, memleketin idama mahkûm edildiği o kara günlerde, dışarda bulunmuş olmak, anasına pek düşkün masum bir çocuğun yetim kalmış olmasını andırır. Allah milletimize bir daha öyle ıstıraplı günler göstermesin!..

Fakat, yurdumuzun maruz kaldığı bu pek acı hal karşısında bir de onu büsbütün felâkete sürüklemek azmi ile, girişilen teşebbüsleri önlemeye çalışmak, iptidai insanların bile hissiyatını kamçılıyacak bir hal, bir keyfiyet değil midir? Böyle hadiseler karşısında yeise kapılmadan akıl ve iradenin nuru altında birşeyler yapmak, fani hayatı sürükliyenlerin en kutsi vazifelerindendir. Fikir sahasında böyle bir faaliyet, tabii bir şahıs tarafından yapılamazdı. Yapılsa da bir kıymet ifade edemezdi. Bunun için muhakkak bir cemiyet, zahirî bile olsa, temsilî kuvveti haiz bir teşekkül tesisi lâzımdı.

KOMİTE NASIL KURULDU?

Evvelâ, Paris'te bunu meydana getirmek için çalışmak, çok düşünüp, çok çalışmak iktiza ediyordu. Geceleri uyku uyuyamıyordum. Mütemadiyen zihnimi kurcalıyan, vicdanımı tazyik eden bu işin nasıl, ne suretle ve ne zaman hakikat sahasına ulaşacağını düşünüyordum.

O sırada Sultan Mehmet Reşat merhumun ikinci mabeyncisi Reşit Bey ve İzmirli hürriyet kahramanı merhum avukat Tevfik Nevzat'ın biraderi Dr. Refik Nevzat Bey Paris'te bulunuyorlardı. Derhal kendilerini bulup düşündüklerimi anlattım. Gerek Antant Hükümetlerinin aleyhimizdeki şiddetli hüküm ve kararlarını tadil etmek ve gerek Rum ve Ermenilerin iddialarını çürütmek için bir komite teşkili lûzumunu izah ettim. Her ikisi de fikirlerime iştirak etti. Şimdi üç kişi olmuştuk. Fakat hiç birimizde servet tabiri altına girecek para yoktu. Paris gibi bir yerde parasız komite tesis etmek ve faaliyete girişmek elbette mümkün olamazdı. Para lâzımdı. Bu işte bize yardım edecek birisi vardı: Sul-

Menemen hadisesi maznunlarının yoklamaları yapılırken.

MENEMEN İRTİCAI adı altındaki cinayetin esrar dolu iç yüzü

— 3 —

Derleyen :
A. CEMALETTİN SARACOĞLU

Vak'a ile alâkalılardan Mustafa oğlu Abdülkerim de hastalanarak İzmir Memleket Hastahanesine kaldırılmış ve tedavi altında iken mevud eceliyle vefat ettiğinden hakkındaki idam hükmü infaz edilemedi ve bu hüküm sukut etti.

Yine idam mahkûmlarından Nalıncı Hasan ile Küçük Hasan da yaşları dolayısiyle idam cezaları hapis cezasına çevrildi.

Harput'lu Mehmed ve Manisa'lı Hüseyin Çakır oğlu Ramazan da yaşlarından istifade ederek idamlarına dair olan hüküm hapis cezasına münkalip oldu.

Yine idam mahkûmlarından Kâhya Ahmed oğlu İsmail ile Terzi Talât'ın idamlarına müteallik olan hüküm Büyük Millet Meclisince bozularak ikişer sene hapisleri suretiyle tasdik edildi.

Geriye kalan 28 idam mahkûmu 1931 yılı şubat ayının üçünü dördüne bağlayan gece, sabaha karşı asıldılar.

Yalnız babası Hacı İsmail ile birlikte ölüme mahkûm edilmiş olan Hüseyin, tam asılacağı sırada sehpanın yanından fırlayıp kaçmak suretiyle önce asılmaktan kurtuldu ise de bir müddet sonra dağda yakalanıp Menemen'e getirildi ve hakkındaki hüküm infaz olundu.

BERAAT EDENLER

Divan-ı harb-i örfî kararıyle Menemen irtica' hareketinin elebaşları idam sehpalarında birer birer can verirken, bir takım sanıklar da beraat ediyorlar, bir takımı da bir seneden, yirmi dört seneye kadar hapis cezasına mahkûm oldular.

Beraat edenler şunlardı: 1 — Hoca Safvet efendi, 2 — Hüseyin oğlu Rasim,

3 — Gözlüklü Mehmed, 4 — Tütüncü Haydar, 5 — Raşid oğlu İbrahim, 6 — Mazlumaki oğlu Ali, 7 — İbrahim oğlu İsmail, 8 — Berber Hafız Ahmed, 9 — Bozalanlı Mustafa oğlu Mustafa, 10 — Manisa'lı Hüseyin oğlu Süleyman, 11 — Furuncu Mustafa oğlu Ahmed, 12 — Bıçakçı Halil, 13 — Ahmed oğlu Hüseyin, 14 — Mazlum Hasan oğlu Katmerci Mehmed, 15 — Mehmed oğlu Mehmed, 16 — Bıçakçı Mustafa, 17 — Çullu Ahmed, 18 — Hoca Hakkı, 19 — Sadettin oğlu Nureddin, 20 — Ali oğlu Mustafa.

MEN'İ MUHAKEMELERİNE KARAR VERİLENLER

Ayrıca divan-ı harb-i örfî sorgu hakimliği 15 ocak 1931 tarihinde şu sanıkların da men'i muhakemelerine karar vermişti :

1 — Hadisenin başlıca tertipcilerinden olup vaka günü belediye meydanındaki müsademede öldürülen Sütcü Mehmed'in karısı Kezban, 2 — Avukat Hasan Fehmi, 3 — Hacı oğlu Mehmed, 4 — Mustafa oğlu Boşnak Mümin, 5 — Murad oğlu Boşnak Ahmed, 6 — İmam Mustafa oğlu Hacı Müslim, 7 — Mehmed oğlu Sadık Dede, 8 — Müezzin oğlu Hacı Ahmed, 9 — Keçili köyünden İbrahim oğlu Ahmed, 10 — Çallı Mustafa oğlu Süleyman, 11 — Mavnacı Dadaylı Hasan.

★ ★ ★

Divan-ı harb-i örfî savcılığı tarafından karar hâkimliğine karşı, vak'ayı başından sonuna kadar teşrih eden mütaalanamede Hoca Safvet Efendi hakkındaki pek ağır ittihamlar, bu zatın da ölüm mahkûmları arasında yer alacağını zannettirirken, bilâkis beraat etmiş olması da gösterir ki, harb divanı kararlarını verirken hak ve adaletten ayrılmamaya dikkat etmiş, suçlu ile suçsuzu ayırmakta titiz davranmıştır.

Şu kadar ki, ölüm cezasına mahkûm edildikleri halde, Büyük Millet Meclisince haklarındaki hüküm bozularak ölüm cezası yerine sadece ikişer yıl hapis cezasına çarptırılan Kahya Ahmed oğlu İsmail ile Terzi Talât haklarındaki şu iki vesika karşısında da divan-ı harbin bazı sanıklar hakkında biraz şiddetlice davranmış olduğu hükmüne varılabilir.

MECLİSİN BOZMA KARARI

"Menemen irtica' hadisesiyle alâkalı maznun ve 26 - 12 - 1930 tarihinden beri mevkuf Manisa'lı Terzi Talât'ın suçunun sabit olmasına mebni ceza kanununun 146 ncı maddesine tevfiken idamına dair sadır olan karar Millet Meclisinin haiz olduğu hukuka ve selâhiyete istinaden idam cezası iki sene ağır hapse tahvil edilmiştir."

Esas - 1, karar - 1

"Menemen irtica' hadisesiyle alâkalı olmaktan maznun ve 26-12-1930 tarihinde mevkuf Manisa'nın Paşaköyden Kâhya Ahmed oğlu İsmail'in suçunun sabit olmamasına binaen ceza kanununun 146 ncı maddesine tevfiken idamına aid hüküm Millet Meclisi tarafından iki sene ağır hapse tahvil edilmiştir."

Esas - 1, karar - 1

HAPİS CEZASINA ÇARPTIRILANLAR

Bunlardan başka içlerinde Bozalan köyü ihtiyar heyeti âzaları ve muhtarı Ahmed oğlu Mustafa da dahil olduğu halde 46 sanık bir yıldan yirmi dört yıla kadar çeşitli ağır hapis cezasına mahkûm oldular.

22 ocak 1931 tarihini taşıyan bu kararnamede adları geçenler arasında ölüm cezasına çarptırıldıkları halde yaşları dolayısiyle ölüm cezaları 24 yıl ağır hapis cezasına tahvil edilmiş olanlar da vardır ki, bunlar da Ali oğlu Hasan (yaş küçüklüğü), Harputlu Mehmed oğlu Mehmed, Hüseyin oğlu Hacı Mehmed Ali ve Mustafa oğlu Nalıncı Hasan adındaki mahkûmlardır.

Diğerleri ise şunlardır :

1 — Şerif Ahmed oğlu Hüseyin Tevfik (3 sene),
2 — Mehmed oğlu Ahmed (1 sene),
3 — Simsar kâtibi Mustafa (1 sene),
4 — Koca Hasan oğlu Hasan (3 sene),
5 — Hüseyin oğlu İbrahim (1 sene),
6 — Ahmed oğlu Ahmed (1 sene),
7 — Hüseyin oğlu Âyan Mehmed (3 sene),
8 — Kara Mehmed oğlu Ali (3 sene),
9 — Zenci oğlu Hasan (1 sene),
10 — Mustafa oğlu Sadi (1 sene),
11 — Arslan oğlu Şaban (1 sene),
12 — Muslih oğlu Salih (1 sene),
13 — Ramazan oğlu Bekir (arabacı) (3 sene),

14 — Aşk oğlu Mehmed (1 sene) ,
15 — Lule Mehmed oğlu Ali (1 sene),
16 — Hüseyin oğlu İbrahim Ethem (1 sene),
17 — Süleyman oğlu Murad Mustafa (3 sene),
18 — Kurabiyeci Hacı Hasan (1 sene),
19 — Simavlı Salih oğlu Osman (1 sene),
20 — Mehmed oğlu Abdurrahman (bakkal) (3 sene),
21 — Bekçi Ahmed oğlu Hüseyin (Bozalan) (3 sene),
22 — Aza Halil oğlu Hasan (Bozalan) (3 sene),
23 — Mehmed oğlu İbrahim (Bozalan) (3 sene),
24 — Mehmed oğlu İsmail (Bozalan) (3 sene),
25 — Hacı İsmail oğlu Hasan (Bozalan) (3 sene),
26 — Muhtar Ahmed oğlu Mustafa (Bozalan) (3 sene),
27 — Bozalanlı Osman oğlu Hasan (1 sene),
28 — Yasin oğlu Osman (1 sene),
29 — Âbidin oğlu Tahsin (1 sene),
30 — Horozköyden Ahmed oğlu İbrahim (1 sene),
31 — İbrahim oğlu Mustafa (1 sene),
32 — Ömer oğlu Ahmed (1 sene),
33 — Hafız Ali Osman (3 sene),
34 — Mustafa oğlu Haşim (12,5 sene),
35 — Yakub oğlu Ali (15 sene),
36 — Horozköyden Hasan oğlu Ahmed (15 sene),
37 — Selahaddin oğlu Naşid (15 sene),
38 — Muhiddin oğlu Ali (15 sene),
39 — Necib oğlu Mevlud (15 sene),
40 — Hacı Hilmi (1 sene),
41 — Pirgir oğlu Osman (15 sene),
42 — Ali oğlu Hasan (idam) Yaş küçük (15 sene),
43 — Mustafa oğlu Ramazan (24 sene),
44 — Harputlu Ömer oğlu Mehmed (24 sene),
45 — Hüseyin oğlu Mehmed Ali (Hacı) (24 sene),
46 — Mustafa oğlu Nalıncı Hasan (24 sene).

hapislerine 22 kânunusani 1931 de karar verildi.

7 şubat 931
Ankaraya gönderildi
10 - 2 - 1931

Menemen vak'ası sanıklarından Şeyh Abdurrahman Sami Efendi.

DİĞER MES'ULLER

Şimdi sıra irtica' hareketiyle doğrudan doğruya ilgili olmadıkları halde, ihmal ve kayıtsızlıkları yüzünden kabahatli sayılanlara geldi.

Bu kanlı irtica' hadisesinin resmî vesikalara dayanılarak yapılan teşrihine bir son verirken hiç şüphe yok ki bu kimseler hakkındaki resmî vesikaları da tarihe emanet icab ediyor.

Meselâ şehid Kubilay Beyle vak'a mahalline gelen ve subaylarının şehadetine seyirci kalanlar hakkında divan-ı harb kayıtları arasında şu vesikaya rastlıyoruz :

İddianame

"Âsileri tedib etmek üzere hükümet önüne gelerek kumandanları ihtiyat zabiti Kubilay Beyin yaralanması üzerine vak'a mahallinden kaçmakla sanık yüzbaşı Mehmed Ali Efendi ve asker Himmet oğlu Osman Çavuş ve Mustafa ve İbrahim ve İsmail ve onbaşı Mürteza oğlu İbrahim ve Halil oğlu Mehmed hak-

larında yapılan ilk tahkikat neticesinde: Sanık askerlerin Kubilay Beyin yaralanması üzerine halkın oraya toplanıp âsilere nümayişkâr bir vaziyet almalarından ve cebhanesiz bulunmalarından ve bilhassa kumandansız kalmalarından tereddüt içinde vaziyetlerine hâkim olamıyarak kaçtıkları kendi ifadeleri ve hazırlık tahkikatı münderecatiyle anlaşılmaktadır.

Bu gibi vaziyetlerde askerî disiplin ve kanun noktasından askere teveccüh eden vazife derhal süngü takarak âsileri imha etmekten ibaretti. Bu vazifeyi yaparak firar etmiş olmalarıdır ki zabitlerinin başının kesilmesine ve malûm feci' hadisenin vukuuna sebep ve âmil olmuştur.

Yalnız başsız kalmaları ve halkın kesif bir halde nümayişkâr bir vaziyet takınmaları ve cebhaneleri olmaması haklarında kanunî hafifletici sebeplerden sayılarak hareketleri Türk Ceza Kanununun 69 ncu maddesinin ikinci bendine uygundur.

Diğer sanık yüzbaşı Mehmed Ali Beyin de hükümet konağında kışladan gelecek askere intizar ettiği ve bilâhara bu askere iltihak eylediği anlaşılmakta ise de alaydan muavenet talep ettikten sonra hükümette mevcut bulunan jandarmalarla Kubilay Beyin geleceği yol üzerinde bir irtibat noktası tesis etmemesi ve Kubilay Beyin alaydan hareketinden sonra on beş dakika geçtiği halde bu zaman zarfında Kubilay Bey müfrezesini arayıp bulmaması vazifeyi ihmal mahiyetinde görüldüğünden bunun da hareketi Türk Ceza Kanununun 230 ncu maddesine uygundur. Hepsi hakkında son tahkikat açılmasına ve duruşmalarının divan-ı harbce icrasına karar verilmesi talep ve iddia olunur."

Divan-ı harb müddei umumi muavini
22 - 2 - 1931

JANDARMA SUBAYLARI HAKKINDA HÜKÜM

Yine divan-ı harb kararlarına aid vesikalar arasında şu kayda rastlanıyor :

"53/61 ihmal ve terahiden sanık Manisa jandarma takım kumandanı Muhiddin oğlu Kemal Beyin suçu sabit görüldüğünden 230 ncu maddeye göre üç ay hapis ve 560 kuruş mahkeme masrafına..."

★ ★ ★

Menemen jandarma bölük kumandanı Fahri Bey hakkında da şu resmî kayıt vardır :

"Müddei-i umumilik numarası 16 - 18/931 - 3/1931."

Vazifede ihmal ve terahiden, gayr-ı mevkuf Menemen jandarma kumandanı Fahri Bey, suçun mahiyeti itibariyle askerî mahkemelere devrine karar verildi."

Bu subay hakkında askerî mahkemenin ne karar vermiş olduğuna dair kesin bir kayda rastlamak mümkün olmadı.

★ ★ ★

Hülasa olarak general Mustafa Muğlalı başkanlığındaki divan-ı harb-i örfî Menemen irtica' hadisesi hakkında yine resmî kayıdlara göre, maktul Mehdî Mehmed, Şamdan Mehmed ve Sütçü Mehmed (bu üç elebaşı vak'a günü belediye meydanında vuku'bulan çarpışmada vurularak ölmüşlerdir), âsi Manisalı Mehmed Emin ve Nalıncı Hasan, Küçük Hasan ve 102 refikinden 46 sanığın çeşitli cezalarla mahkûmiyetleri, 27 beraat, 28 idam, 2 idam cezasının iki sene ağır hapse çevrilmesi, 5 kişinin de yaşları itibariyle ölüm cezasının 24 yıl ağır hapse tahviline karar vermiş, sanıklardan ikisi de mevud ecelleriyle ölmüş olduklarından - ki bunlardan birisi Eren köylü Nakşibendî şeyhi Erbilli lâkabiyle anılan Şeyh Esad Efendi idi - haklarında ki idam hükmü tabiatiyle ve otomatik olarak sukut etmiştir .

İşte Türk İnkilâp Tarihine "Menemen İrtica' hadisesi" adı altında geçen bu kanlı vak'anın, savcılık iddianamesi, örfî harp divanının resmî kayıtlara dayanan kararı ve yine resmî vesikalara müstenit inceleme ve soruşturmaları göz önünde bulundurularak derleyebildiğim bilgi bundan ibarettir.

Türk İnkilâp Tarihini kaleme alacak geleceğin tarih yazarına bu kadarcık olsun vesika ve malzeme sağlayabilmiş olmak manevî zevki, aylar sürmüş yorucu bir didinmenin bence tek mükâfatı olacaktır.

Tarih Konuşuyor Mecmuasının beşinci cildine ait:

FİHRİST

(A)

Abdülaziz'in (Sultan) Nişan-ı Osmanîleri. S. 2082 - 2083.
Abdülaziz'in (Sultan) Beklenmiyen Ziyareti. S. 2206 - 2208.
Abdülhamid'in (Sultan) Mebusan Meclisini Açış Nutku ve Meclis Huzurundaki İlk ve Son Sözleri. S. 2231 - 2235.
Ahmet Cevdet Paşa. S. 2424 - 2428.
Ahmet Rıza Beyin Sultan Hamid'e Gönderdiği Lâhiya. S. 2092 - 2094.
Ahmet Karahisarî'nin Eşsiz Şaheseri. S. 2173 - 2175.
Akşehir'de Mahmut Hayran Türbesi. S. 2365 - 2369.
Alâeddin Köşkündeki Süslemeler. S. 2104.
Alâeddin'in Camii, Türbesi ve Köşkü. — Alâeddin'in Varlık Vergisi. S. 2219 - 2224.
Alman - İngiliz Münasebetleri. — İngiliz - Alman Dostluğu İçin Neler Dediler. S. 2450 - 2454.
Amerika'nın (Tarih Önünde) Günahı ve Sevabı. S. 2374 - 2379.
Atatürk, İstiklâl Savaşı ve Temel Gerçekler. — Ravlinson ve Karabekir. S. 2201 - 2205.
Ayasofya. S. 2034 - 2037.
Ayasofya (Şiir). S. 2193.

(B)

Balkanlarda 500 Yıllık Türk Hâkimiyetinin Hâtıraları. S. 2195 - 2200.
Bir Nafiz Paşa Görebilmek! S. 2103.
Bir Yıldönümü (Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Kuşcubaşı'nın Ölümü) Dolayısiyle. S. 2243 - 2244.
Bolgan Hatun (Onların Şahadetleri) S. 2020.
Bulgaristan Türkleri Milli Kongresi. S. 2297 - 2301.

(C)

Cedlerimizin Çiçek Sevgisi ve Mermerlere İşlenmiş Şaheserler. S. 2131 - 2132.

(Ç)

Çomar Bölükbaşı. S. 2308 - 2312, 2397 - 2402.

(D)

De Gaulle'ün Geçmişi ve Geleceği. S. 2283 - 2286.
Deliler ve Akıllılar. S. 2187.
Derya Kaptanlığı ve meşhur isimler .S. 2302 - 2307.
Dört Mektup ve Dört Zihniyet. S. 2445 - 2458.

(E)

Edirne'de Buçak Tepe Yeniçeri İsyanı. S. 2484 - 2488.
Ege'de İlk Silâhlar, Bir Köprü ve Sadece Birkaç Cesur Kahraman. S. 2479 - 2483.
Emanat-ı Mukaddese, Emanat-ı Mubareke. S. 2042 - 2043.
Endülüs İslâm Devletinin Sonu ve Hilâl İle Salip. S. 2025 - 2028.
ENDÜLÜS. S. 2148 - 2151, 2253 - 2256, 2339 - 2342, 2388 - 2391.
Eşya Müzayedesi. S. 2313 - 2317.

(F)

Faruk'un (Kral) Devrilişi ve Mısır'dan Gidişi. S. 2257 - 2260.
Fatih'in Doğduğu Eski Saray. S. 2051 - 2054.
Fatih ve Ayasofya. S. 2192 - 2194.
Franklen Buyyon, Müttefiklerin Sulh Şartlarını İzmir'e nasıl getirmişti? S. 2275 - 2278.

(G)

Gerdanlıklar. S. 2044 - 2046.
Göztepe'nin Tarihçesi. S. 2343 - 2346.

(H)

Hacer-i Esved. S. 2145 - 2147.
Hakkâri Beyleri. S. 2383 - 2387, 2489 - 2493.
Haliç ve Kâğıthaneye Dair. S. 2361 - 2364.
Hezarfen Ahmet ve Lâgari Hasan Çelebiler. S. 2038 - 2041.
Hipodrom ve Türk Devri. S. 2475 - 2478.

(İ)

İbn-i Sîna. — İbn-i Sîna'dan Vecizeler. S. 2060 - 2063.
İkinci Meşrutiyette Divan-ı Âli Hareketleri. S. 2403 - 2407, 2469 - 2474.
İnsan ve Hayvan Figürlü Eserler. S. 2136 - 2140.
İslâm'da Musiki. S. 2096 - 2097.
İstanbul Muhasarasında Buhranlı Bir Gün. — Fatih'in Sırrı. S. 2380 - 2382.
İstanbul Piyasasında (366 Yıl Evvel) Pahalılık ve Fiat Ayarlamaları. S. 2120.
İstanbul Zelzelesi (1766'da). S. 2335 - 2338.
İstanbul'da Kayık ve Kayıkçılar. S. 2408.
İZMİR (Ondokuzuncu Yüzyıl Sonlarında) S. 2414 - 2418.

(K)

Kadın ve Tesettür. S. 2089 - 2091.
Karatayı Medresesi. S. 2127 - 2130.

ŞİMDİ Akfil ALAN

OTOMOBİL KAZANIYOR

8

TALİHLİYE
OTOMOBİL

400

TALİHLİYE
AKFİL KUMAŞI

AKFİL kumaşı veya AKFİL'den mamul eşya alırken Satıcıdan ikramiye kuponunu isteyiniz. Kuponun yeşil tarafını doldurup "Akfil İkramiye Servisi, Bakırköy-İstanbul" adresine postalayınız. (Not: *İsteyenlere, müracaatı üzerine tam izahname gönderilir.*)

Hakiki AKFİL kumaşlarının kenarlarında AKFİL markası basılıdır

TARİH Konuşuyor

CİLT : 5

SAYI : 30

TEMMUZ 1966

250 KURUŞ

Ocaktan Tipler

Karayazıcı İsyanında Sivas'ta Kıtlık ve Çocuklarının Etlerini Yiyenler. S. 2265-2266.
Kaşıkçı Elması mı, Pigot Elması mı? — Nasıl Seçerlerdi? S. 2225 - 2226.
Kazıklı Voyvoda. S. 2446 - 2449.
Kıbrıs Dâvâsında Bir Numaralı Suçlu İngiltere'dir! S. 2123 - 2126.

(M)

Mahmut II (Sultan) S. 2279 - 2282.
Maliye Nazırı Cavit Beyin Âyan Reisi Sait Paşaya Mektubu. S. 2133 - 2135.
Malta'daki Türk Aydınları, İngiliz Esirlerile Nasıl Mübadele Edildi ? S. 2055 - 2057.
Manisa Muradiye Camii ve Külliyesi. S. 2409 - 2413.
Mareşal Fevzi Çakmak. S. 2392 - 2396.
Matmazel Vakaresku'nun Aynası. S. 2019.
Mehmet Salih Efendinin "Mecburî Evlenme Kanunu" ile "Doğumu Durdurma" Görüşünün Tarih Önünde Kavgası. S. 2356 - 2360.
Melek Hatun Medresesi ve Atılan Kitabeli Taşlar. S. 2084 - 2088.
Menemen İrticaı Adı Altındaki Cinayetin Esrar Dolu İç Yüzü. S. 2290 - 2294, 2429 - 2433, 2513 - 2516.
Mısır, Yabancı Boyunduruğundan Nasıl Kurtuldu? S. 2161 - 2164.
Milletin Parası'na Dair Millet Vekilleri'nin Hassasiyetleri. — Hokka Takımı. S. 2047 - 2050.
Millî Mücadelede Anadolu Gazeteleri. S. 2114 - 2119.
Mustafa Kemal Devrinin Dış Politikası ve Sonrası. S. 2021 - 2024.
Müzecilik Tarihimize Bir Bakış. S. 2072 - 2073.
Müzelerimiz Amerika Yolunda. S. 2318 - 2324.

(N)

NAÎMÂ (Tarihçi) — Defterdar Mustafa Paşa'nın Katlini Anlatıyor. S. 2287 - 2289.
Namık Kemal'in Sultan Hamid'e Yazdığı Vatanı Kurtarma Lâhiyaları ve Ebüzziya Tevfik Bey. S. 2105 - 2108.
Necmeddin Sahir Sılan'ın Hatıraları. S. 2176 - 2182, 2236 - 2242.
Niyazi Beyin Geyiği. S. 2439.

(O)

Okmeydanı ve "Okçular Tekkesi". İddialı Yarış. S. 2067 - 2071, 2169 - 2172, 2227 - 2230.
Ol Şerirler ve Bugünküler. S. 2355.
Osmanlı Vezirlerinin Servetleri. S. 2272 - 2274.
Osmanlı Saraylarında Beşik Alayı. S. 2295 - 2296.
Osmanlı İmparatorluğunda Son Şûray-ı Saltanat. — İki Felâket Anı. S. 2240 - 2245.

(P)

Paris'teki Gizli Kurtuluş Komitesi. — Hatıraların Sahibi Dr. Nihat Reşat Belger. S. 2503 - 2508.
Pazvantoğlu İsyanı. S. 2165 - 2168, 2215 - 2218.
Peçevî İbrahim Efendi. S. 2499 - 2502.
Peter Coeck Van Aalast ve Kanunî Devrine Ait Gravürler. S. 2459 - 2463.
Potemkin Zırhlısının İsyanı ve Sultan İkinci Abdülhamid. S. 2074 - 2077, 2152 - 2155, 2261 - 2264.

(R)

Rusya'nın Akdeniz'e İnmesini Önleyici Bir "Avrupa Plânı" ve Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Said Paşa'ya (Mahrem) Mektubu. S. 2419 - 2422.

(S)

Saray Düğünleri ve Doğum Şenlikleri. S. 2370 - 2373.
Siz de Yazdınız, Teşekkürlerimiz. S. 2423.
Sizinki ve Bizimki. S. 2271.
Söğüt'ten Mohaç'a Ulaşan İmparatorluk, Sakarya'ya Neden Döndü? — Mesafenin Belirtileri. S. 2109 - 2113.
Su Sarnıçları. S. 2347 - 2348.

(Ş)

Şehzadeler Okulu. S. 2058 - 2059.

(T)

Tarihte Kartal. S. 2509 - 2512.
Tarihten İbretli Fıkralar. S. 2095, 2346, 2434.
Tavsend'in (İngiliz Generali) Osmanlı Devletini Birinci Dünya Savaşından Çıkarma Teşebbüsleri ve Neticeleri. — Sayısız Hatıralar. S. 2141 - 2144.
Trablusgarb'da Türk Müdafaası. S. 2249-2252.
Türk - Amerikan Münasebetleri. S. 2209-2214.
Türk ve Türkiye (Yabancıların Kalemile) S. 2245 - 2248.
Türk Dünyası Neden Bugünkü Hale Geldi ? S. 2464 - 2468.
Türkiye Komünist Fırkası. S. 2029 - 2033, 2156 - 2160.
Türk - Moğol Ordularında Harp Sanatı. — Cengiz ve Celâlettin Harzem Şah. S. 2330 - 2334.

(Ü)

Üç Şahlanış (1807, 1876, 1908) ve Sonuçları. S. 2325 - 2329.

(V)

Vahidettin'in Firarından sonra Hazine Dairesindeki Tesbitler. S. 2064 - 2066.
"Vekil" Tâbirinin Kürsüden İlk Söylenişi. S. 2188 - 2191.

(Y)

Yeni Câmii Külliyesi. S. 2078 - 2081.

(Z)

Zeyne'de Peygamberin Torunu Allyy-i Semerkandî'nin Camii ve Türbesi. S. 2494 - 2498.